

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ МОДЕРНІЗАЦІЇ ЗМІСТУ ОСВІТИ МОН УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
КАФЕДРА ЗАГАЛЬНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ТЕОРІЇ ТА ЕКОНОМІЧНОЇ
ПОЛІТИКИ

**АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ЕКОНОМІЧНОЇ ТЕОРІЇ В
УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ**

Матеріали

XIV ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ
«ПОКРИТАНІВСЬКІ ЧИТАННЯ»

Одеса, 14 вересня 2018 р.

ОДЕСА – 2018

УДК: 330.1.

Колектив авторів – учасники XIV ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ «ПОКРИТАНІВСЬКІ ЧИТАННЯ» 14 вересня 2018 року, м. Одеса, Україна.

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ЕКОНОМІЧНОЇ ТЕОРІЇ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ: Матеріали XIV ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ «ПОКРИТАНІВСЬКІ ЧИТАННЯ». – Одеса: ОНЕУ, 2018. – 101 с.

До збірника ввійшли наукові доповіді українських учених, які відображують результати наукових досліджень економічних процесів, що відбуваються у сучасній економічній теорії та господарській практиці.

Редакційна колегія:

Звєряков М.І. – ректор ОНЕУ, д.е.н., професор, член-кореспондент НАН України

Ковальов А.І. – проректор ОНЕУ, д.е.н., професор кафедри економіки та планування бізнесу

Жданова Л.Л. - д.е.н., професор кафедри ЗЕТ та ЕП ОНЕУ

Макуха С.М. – к.е.н., доцент кафедри ЗЕТ та ЕП ОНЕУ

Шараг О.С. - к.е.н., старший викладач кафедри ЗЕТ та ЕП ОНЕУ

Матеріали друкуються мовами оригіналів – українською та російською. За виклад, зміст і достовірність матеріалів відповідають автори.

Одеський національний економічний університет, 2018

ЗМІСТ

ПЛЕНАРНЕ ЗАСІДАННЯ

Зверяков М.І. ОСОБЛИВОСТІ НОВОГО ЕТАПУ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ.....	9
Жданова Л.Л. АБСТРАКТНЕ ТА КОНКРЕТНЕ У ТЕОРІЇ НАГРОМАДЖЕННЯ КАПІТАЛУ Й ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ	14
Синяков С.В. ЕКОНОМІКО-ФІЛОСОФСЬКІ ІДЕЇ КАРЛА МАРКСА (До 200-річчя з дня народження)	17
СЕКЦІЇ 1 та 2. СУЧАСНА ЕКОНОМІЧНА ТЕОРІЯ: ПРІОРИТЕТНІ НАПРЯМКИ ДОСЛІДЖЕНЬ ТА МЕТОДОЛОГІЯ	
Журавльова Ю.О. ДОСТУПНІСТЬ ОСВІТИ ЯК ЧИННИК СТАЛОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНУ.....	23
Шатненко К.О. ГЛОБАЛЬНІ ЛАНЦЮГИ СТВОРЕННЯ ВАРТОСТІ У СИСТЕМІ МІЖНАРОДНОГО ПОДІЛУ ПРАЦІ.....	26
Росецька Ю.Б. СОЦІАЛЬНІ ІНДИКАТОРИ СЕРЕДНЬОГО КЛАСУ В УКРАЇНІ.....	28
Горшкова І.А. АМОРТИЗАЦІЯ ТА ЇЇ ЗНАЧЕННЯ У СУЧАСНИХ УМОВАХ.....	31
Грималюк А.В. МЕТОДОЛОГІЯ ШКОЛИ А. К. ПОКРИТАНА ТА СУЧАСНА ВИСОКОРОЗВИНЕНА ЕКОНОМІКА.....	34
Макуха С.М. ТРАНСФОРМАЦІЯ РОЛІ ЗНАНЬ В ЕКОНОМІЧНОМУ РОЗВИТКУ	37
Седикова І.О., Мужайло В.Д. ІНФОРМАЦІЙНА АСИМЕТРІЯ ЯК ФУНДАМЕНТАЛЬНА НЕДОСКОНАЛІСТЬ РИНКУ.....	40
Сухова Т.Л. ІСТОРИЧНІ ЕТАПИ РОЗВИТКУ СУСПІЛЬНОЇ ФОРМИ ЗВ'ЯЗКУ ВИРОБНИЦТВА І СПОЖИВАННЯ.....	42

Щербак А.В. КОНКУРЕНЦІЯ ЯК КАТАЛІЗАТОР ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ.....	45
Шевченко Т. В. БІОГЕНЕТИЧНИЙ ПІДХІД В ЕКОНОМІЧНІЙ ТЕОРІЇ.....	48
СЕКЦІЯ 3. ПРОБЛЕМИ ПОСТТРАНСФОРМАЦІЙНИХ ЕКОНОМІК В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ	
Горняк О.В. РОЗВИТОК ТЕОРІЇ ФІРМИ В СУЧАСНІЙ ЕКОНОМІЧНІЙ НАУЦІ.....	52
Кухарська Н.О. ТРАНСФОРМАЦІЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ У СУЧАСНИХ УМОВАХ.....	53
Ушкаренко Ю.В. АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ РОЗВИТКУ СИСТЕМИ КРЕДИТНОЇ КООПЕРАЦІЇ В УКРАЇНІ.....	55
Вязмікіна І.А. ЗАКОН ТЕНДЕНЦІЇ НОРМИ ПРИБУТКУ ДО ЗНИЖЕННЯ ТА ФІНАНСІАЛІЗАЦІЯ У РОЗВИНУТИХ КРАЇНАХ.....	57
Ластовенко М.Г. ОБ'ЄКТИВНІ ТЕНДЕНЦІЇ ВИХОДУ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ З СИСТЕМНОЇ КРИЗИ.....	59
Чередниченко Г.А. СОЦІАЛЬНЕ ІНВЕСТИВАННЯ ЯК ЧИННИК РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ.....	62
Даниліна С.О. ВПЛИВ ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ НА СВІТОВИЙ РИНОК М&А	65
СЕКЦІЯ 4 та 5. ЕВОЛЮЦІЯ КАПІТАЛУ ТА СПЕЦИФІКА ЙОГО ВІДТВОРЕННЯ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ	
Видобора В.В. ТЕОРІЇ ЗАОЩАДЖЕННЯ В СИСТЕМІ ЕКОНОМІЧНИХ ЗНАНЬ.....	69
Маслов Д.С. ДЕРЖАВНИЙ БОРГ ЯК ФОРМА РУХУ СУПЕРЕЧНОСТЕЙ СУСПІЛЬНОГО ВІДТВОРЕННЯ.....	71

Бакланова О.Г. ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ВЛАСНОСТІ В УКРАЇНІ: ІНСТИТУЦІОНАЛЬНИЙ АНАЛІЗ.....	73
Патлатой О.Є. НАУКОВО-ТЕХНІЧНИЙ ПРОГРЕС ТА СОЦІАЛЬНО- ЕКОНОМІЧНА НЕРІВНІСТЬ У СУЧАСНИХ ТЕОРІЯХ ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ.....	76
Спаський І.Д. ОНТОЛОГІЯ ТА ДІАЛЕКТИКА У ПІЗНАННІ КАПІТАЛУ.....	80
Шараг О.С. ІННОВАЦІЇ ЯК ФАКТОР ЕКОНОМІЧНОЇ ДИНАМІКИ: ЕМПІРИЧНИЙ АНАЛІЗ.....	82
 СЕКЦІЯ 6. ЕКОНОМІЧНА ІСТОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ДУМКИ	
Уперенко М.О. ПРО ТРИ МІЖДИСЦИПЛІНАРНІ ПРОБЛЕМИ ІСТОРІЇ ЕКОНОМІКИ У СВІТЛІ ІНВЕРСІЙНО-ПОЛЬОВОГО ПІДХОДУ.....	86
Несененко П.П. МІНОВА ВАРТІСТЬ ТА ЇЇ РОЛЬ У ДОСЛІДЖЕННІ РИНКОВОГО СУСПІЛЬСТВА.....	88
Луньова О.К. ЕКОНОМІЧНІ ВТРАТИ НАСЕЛЕННЯ БУДЖАКА В ПЕРІОД ЕВАКУАЦІЇ РУМУНСЬКОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ: 1940 р.....	91
 СЕКЦІЯ 7. НАУКОВІ ДОСЛІДЖЕННЯ МАГІСТРАНТІВ СПЕЦІАЛЬНОСТІ «ЕКОНОМІКА», які навчаються за програмою «ТЕОРІЇ ТА МОДЕЛІ УПРАВЛІННЯ ЕКОНОМІКОЮ» Одеського національного економічного університету	
Паламарчук А.О. ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ.....	94
Савельєва В.В. ІНВЕСТИЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ В УМОВАХ НОВОГО ЕТАПУ НАУКОВО-ТЕХНІЧНОГО ПРОГРЕСУ.....	95

Шкребець М.А. ІНФЛЯЦІЯ В УКРАЇНІ: ПРИЧИНИ, НАСЛІДКИ ТА ШЛЯХИ ПОДОЛАННЯ.....	97
Мікульська А.В. ВИКЛИКИ ДЛЯ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ В ЕПОХУ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ.....	100
Пушкова Р.Г. УКРАЇНСЬКА МОДЕЛЬ РИНКОВОЇ ЕКОНОМІКИ.....	101

ПЛЕНАРНЕ ЗАСІДАННЯ

*М. И. Зверяков,
профессор, доктор экономических наук,
член-корреспондент НАН Украины,
ректор Одесского национального
экономического университета*

ОСОБЕННОСТИ НОВОГО ЭТАПА ГЛОБАЛИЗАЦИИ

В мировой экономике происходят такие фундаментальные изменения, которые свидетельствуют о наступлении нового этапа глобализации. Первым признаком таких изменений явилось снижение темпов роста глобального ВВП. Если полвека назад в 1960-е годы средние годовые темпы роста мирового ВВП составляли 6%, то в 2011-2016 гг. они уже составляли 3,5%. При этом в развитых странах среднегодовой прирост за последние 15 лет (2001-2016 гг.) составил лишь 1,7%. В то же время развивающиеся страны и страны с переходной экономикой демонстрировали темпы прироста ВВП в 2001-2010 гг. 6.6%, а в 2011-2016 гг. Таким образом, за последние 20 лет возникли новые центры роста глобального ВВП.

Вторым существенным признаком глобальных изменений явилось снижение доли прямых иностранных инвестиций в совокупных капитальных вложениях, несмотря на их абсолютный рост. Третьим характерным признаком изменений в глобальной экономике стало снижение динамики международной торговли. Так, с 1960 по 2008 г., отношение объема торговли к мировому ВВП выросло на 35 процентных пункта, а за последние 10 лет (2007-2017 гг.) - всего на 0,2.

Все перечисленные тенденции дают основания говорить о существенных изменениях динамики развития глобальной экономики. В этой связи в экспертном сообществе возникают различные суждения относительно самой глобализации. Одна группа экспертов указывает на рост протекционизма, также рещоринг предприятий обрабатывающей промышленности и делает вывод о завершении глобализации. Другая группа, ссылаясь на качественные преобразования в сфере техники и технологии под влиянием цифровой экономики, которая переформатирует предпринимательскую и политическую среду, считает, что происходит формирование принципиально новой модели глобализации. Если согласиться с такой постановкой проблемы, то необходимо выяснить те изменения в сложившихся ранее международных экономических отношениях, которые могут давать основания для суждений о конце существующей модели глобализации и наступлении новой.

Прежде, необходимо определить наиболее существенные черты старой модели глобализации. Во-первых, эта модель отличалась существованием так называемого «экономического полюса», в который входили одна или несколько высокоразвитых стран. Например, когда сформировалась мировая система капитализма, то первоначально ядром этого «полюса» была в XIX в. Великобритания. Затем, после Первой мировой войны в него стали входить США, а после Второй мировой войны этот «полюс» расширился за счет стран Западной Европы и Японии.

На страны, входящие в этот «полюс», приходилось 25-40% роста мирового ВВП. Такая модель глобализации проявлялась в формах роста международных потоков товаров и капитала, также увеличении глобальных цепочек добавленной стоимости в пределах ТНК. Сам же уровень интеграции в процессе формирования цепочек добавленной стоимости варьировался от отрасли к отрасли, достигая максимума в автомобилестроении и электронной промышленности. Это, во-первых.

Во-вторых, старая модель глобализации предлагала свои «правила игры», которые разделяли все страны мирового капитализма. Эти правила мирового хозяйственного порядка были введены с помощью международных институтов таких, как: всемирная торговая организация (ВТО); международный валютный фонд (МВФ); Всемирный банк и т.п. Сами эти институты находятся под влиянием ведущих стран, входящих в этот «экономический полюс». Эти страны были их фундаторами и они выработали основные правила их функционирования.

Последние основывались на следующих принципах:

- a) преобладание глобального экономического роста и свободы торговли над национальной политикой экономического роста - как условия роста благосостояния;
- b) технологический прогресс – как условия экономического роста;
- c) увеличение прибыли акционеров отражает вклад бизнеса в социальный прогресс.

Функционирование глобальной экономики на приведенных принципах на протяжении 40 лет привело к росту общего благосостояния и сокращению неравенства между отдельными странами. Однако в пределах этих стран она создала отдельные слои выигравших и проигравших. За этот период произошел рост неравенства между различными социальными группами. Такой рост неравенства в доходах стал причиной нарастания недоверия между элитами и всем остальным населением. Кроме того, как показал опыт, массовое применение новых технологий приводило к сокращению рабочих мест.

В процессе нарастания глобализационных тенденций происходило формирование особой формы общественного сознания населения. Его большая часть считала, что смогут добиться жизненного успеха благодаря собственным усилиям, а сложившаяся система социальной поддержки защитит неудачников. Роль государства должна сводиться к обеспечению

равных возможностей каждого гражданина через систему образования и эффективную социальную защиту, а также через экономическую стабильность. В свою очередь, бизнес мог свободно концентрироваться на обеспечении экономического роста за счет увеличения его производительности на инновационной основе.

Такая философия организации взаимоотношений государства, бизнеса и населения была приемлемой до тех пор, пока не началось расти экономическое неравенство между различными слоями населения. Рост неравенства свидетельствует о нарушении баланса социальных сил, сложившегося на протяжении последних сорока лет.

Что касается расширения возможностей бизнеса в связи с внедрением новых технологий, то потеря рабочих мест и рост неравенства ставит вопрос о разрешении противоречия между трудом и капиталом в связи с внедрением инноваций.

Относительно третьего постулата, на котором основывалась «старая глобализация» - концентрации бизнеса на максимизации акционерной стоимости, то, в итоге, такой подход привел к снижению темпов роста национальных экономик, входящих в число ведущих мировых держав, затуханию международной торговли, снижению нормы накопления, несмотря на низкие процентные ставки, росту денежных активов компаний. Таким образом, произошедшие изменения в основных составляющих конструкции «старой глобализации» свидетельствуют об её изменении.

На эти изменения накладываются произошедшие геополитические сдвиги, способствующие разрушению несущих конструкций старой глобализации.

Во-первых, это рост протекционизма, который стал проявляться после кризиса 2007-2009 гг. Во-вторых, резко ослабла роль международных институтов, устанавливающих и реализовывающих общие правила для всех стран. В-третьих, возрастает роль новых международных институтов, создаваемых в странах Юго-Восточной Азии. В-четвертых, растет государственная поддержка национальных отраслей промышленности, что является свидетельством укрепления государственно-капиталистических тенденций. В-пятых, в результате внедрения новейших технологий произошли глубокие структурные преобразования в самом производстве. Например, «Индустрия 4.0» способствовала росту производительности труда в 2005-2015 гг. на 30%, а также использование меньших по масштабам и более гибких мощностей, расположенных ближе к потребителям. Цифровые технологии стимулировали сокращение глобальных цепочек добавленной стоимости. Новые цифровые технологии удешевили процесс строительства небольших по объему мощностей, ориентированных на локальный спрос потребителей. В этих условиях ТНК вынуждены пересматривать свои корпоративные стратегии в сторону локализации производств.

В настоящее время можно высказать такое суждение, что мир находится на новом этапе глобализации. Предыдущие этапы глобализации,

как свидетельствует история, характеризовались революционными изменениями в системе производственных сил.

Можно выделить три этапа глобализации в системе мирового капиталистического хозяйства. Первый этап начался с переходом от паровой машины до электрификации производственных процессов в Западной Европе во второй половине XIX в. Этот этап был прерван Первой мировой войной. Второй этап берет свое начало с 1950-х годов с момента массового внедрения обрабатывающих производств, выстраивания экспортных цепочек поставок на мировых рынках, он закончился к середине 1970-х годов, когда разразился мировой нефтяной кризис. Третий этап наступил в конце 1980-х годов, когда использование Интернета позволило осуществлять аутсорсинг низкокзатратных обрабатывающих производств, а также формирование глобальных цепочек добавленной стоимости. Он завершился началом финансового кризиса.

Различия между этими этапами глобализации можно свести к трем основным признакам.

Первый, новые технологии были освоены одной или несколькими странами с целью роста объемов производства и производительности труда. Второй, одна или несколько стран становились «локомотивами глобального развития», на которые приходилось от 20 до 25% роста мирового ВВП. Третий, система глобального управления, обеспечивала свободное движение товаров, капиталов и рабочей силы. Стабильные международные правила ведения бизнеса способствовали росту мирового ВВП.

Сегодня можно сказать, что эти признаки, характеризующие определенные этапы глобализации, изменяются. Следовательно, можно сделать вывод о наступлении нового четвертого этапа глобализации. Прежде всего, он обусловлен кардинальными изменениями в сфере производства. Передовые технологии кардинально снизили издержки производства в обрабатывающих отраслях. Они позволили переносить сборочные операции из стран с дешевой рабочей силой в развитые страны массового потребления и высокой покупательной способности. Произошло сжатие стоимостных цепочек добавленной стоимости, как по протяженности, так и по числу производственных узлов. Все это, в свою очередь, привело к сокращению объемов мировой торговли, т.к. все меньшее число стран и предприятий вовлекаются в один производственный процесс. Таким образом, новые технологии подрывают конкурентные преимущества стран с дешевой рабочей силой. Эти новые технологии сокращают набор возможностей для проведения новой индустриализации, диверсификации видов производства за счет инновационных технологий, что в итоге сужает коридор экономического развития стран, где доминируют сырьевые отрасли. Развитие государства, опираясь на новые технологии, начали отказываться от услуг стран с дешевой рабочей силой и организовывали производство ближе к своим рынкам сбыта. Страны, не начавшие новую индустриализацию, окажутся в наихудшем положении, поскольку в выигрышном положении

окажутся те страны, где новые технологии модернизируют основные отрасли производства и услуг.

Современные цифровые технологии устраняют монополию одной или нескольких стран на владение инновационными отраслями, а следовательно на их экономическое превосходство. Цифровые платформы в производстве трансформируют условия конкуренции, а также цепочки поставок комплектующих деталей.

Под влиянием кардинальных изменений в системе производственных сил на основе новых технологий происходит преобразование роли ТНК в рамках глобальной экономики. В рамках «старой глобализации» инвесторы видели громадный потенциал от «экономии на масштабах производства». У развитых стран ТНК черпали капитал, технологии, методы управления, бренды, а из развивающихся – дешевую рабочую силу и сырье, мягкие требования к загрязнению окружающей среды. В настоящее время для ТНК наиболее значительными являются инновации, новые техника и технологии, которые сосредоточены в штаб-квартирах ТНК, т.е. в развитых странах. Поэтому за последние три года (2014-2017гг.) в более чем половины ТНК зафиксировано падение прибыли от зарубежных операций. Эти компании все больше ориентируются на внутренний рынок и повышение своей рыночной доли. В тоже время ТНК стали рассматриваться как агенты экономического и социального неравенства из-за снижения доли рабочих мест в их инвестиционной деятельности. Так, если в 2005 году на 1 млрд. долл. прямых иностранных инвестиций приходилось 7 тыс. рабочих мест и 600 млн. долларов экспорта, то в 2017г. - лишь 3 тыс. рабочих мест и 300 млн. долларов экспорта.

Как показывает теоретический анализ этапов глобализации, ее «старая модель» основывалась на неоклассической теории, которая утверждает, что главной целью бизнеса является максимализация стоимости для аукционеров. Такая теоретическая установка исходила из того, что капитал является основным фактором производства, и его доходность была в центре внимания акционеров. Поэтому решение краткосрочных задач бизнесом, прежде всего ТНК, превратилось в главную целевую установку на протяжении последних сорока лет. Сейчас ситуация резко изменилась, важнейшим производственным ресурсом становятся техника и технологии, в которые вложены новые знания. Без такой техники и технологий как носителей новых инновационных решений невозможно повысить доходность бизнеса, а следовательно, и стоимость акций ТНК.

Поскольку итогом функционирования «старой глобализации» на протяжении последних сорока лет стало углубление социально-экономического неравенства, поскольку возникает проблема о соотношении экономической эффективности и социальной справедливости, решение этой проблемы невозможно без изменения роли государства в новых условиях. Оно обязано восстанавливать, начавшее разрушаться, общественное согласие в угоду бизнесу. Государство обязано будет направлять и стимулировать

бизнес на решение проблем возникших в связи с углублением социально-экономического неравенства.

Для развивающихся стран и стран с формирующимися рынками, к которым относится Украина, новая модель глобализации будет определять их развитие не за счет экспорта сырья и использования дешевой рабочей силы, а за счет внутренних структурных реформ, направленных на стимулирование внутреннего спроса и создания новой индустриальной базы. Новая модель глобализации ведет к усложнению системы управления, которая хотя и будет сочетать глобальные и национальные интересы, но приведет к повышению степени сложности мировых и региональных взаимоотношений.

*Л.Л. Жданова д.е.н., доцент,
професор кафедри ЗЕТ та ЕП
Одеського національного економічного університету*

АБСТРАКТНЕ І КОНКРЕТНЕ В ТЕОРІЇ НАГРОМАДЖЕННЯ КАПІТАЛУ І ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ

Нагромадження капіталу, яке економічною теорією вважається передумовою зростання багатства і добробуту суспільства, досліджувалося класичною школою політичної економії як проблема суспільного відтворення, тобто пропорцій і пропорційності. При цьому, головним соціально-економічним питанням було питання самодостатності капіталізму, можливості реалізувати весь обсяг товарів, вироблених за рік, лише за рахунок попиту і доходів двох основних класів буржуазного суспільства – капіталістів-підприємців і найманих працівників. Знайдені відповіді на питання щодо пропорцій і пропорційності дозволили вважати систему ринкової економіки цілком самодостатньою. Такий висновок став теоретичною відправною точкою для переміщення досліджень від проблем нагромадження капіталу до проблем економічного зростання, тобто заощаджень, інвестицій і збільшення обсягу річного продукту суспільства. Розвиток глобалізаційних процесів відродив інтерес до проблеми пропорцій і пропорційності, однак, дослідження ведуться вже не з погляду питання щодо самодостатності капіталізму, а з погляду тенденцій структурних змін в економіці різних країн. Сьогодні ці два підходи до дослідження зростання багатства і добробуту суспільства, доповнюючи один одного, дозволяють комплексно уявити соціально-економічні та функціональні характеристики нагромадження капіталу і економічного зростання як його наслідку.

У теорії нагромадження капіталу, так само як і у теорії економічного зростання, є неявні передумови дослідження, які спеціально не обговорюються, не припускаються як передумови, а вважаються чимось

очевидним, само собою зрозумілим. Такими неявними передумовами є інститути громадянського суспільства. Пов'язаний такий стан речей з тим, що ці теорії формувалися у європейських країнах, в яких інститути громадянського суспільства розвивалися одночасно зі становленням та розвитком ринкової економіки, а об'єктом дослідження економічної теорії є не суспільство у цілому, зі всіма його інститутами, а лише економіка суспільства. Сучасна економічна теорія, яка сформувалася, розвивалася та продовжує розвиватися на емпіричному матеріалі розвинутих країн, вирішує соціально-економічні проблеми саме розвинутих країн.

Дослідження економічних проблем менш розвинутих країн стало деяким самостійним напрямком у теорії економічного зростання і розвитку. Такі дослідження, як правило, спираються на загальні положення, розроблені для розвинених економік. Проте невдачі та провали у економічній політиці значної частини менш розвинених країн, у тому числі і країн, де формується ринкова економіка, викликають потребу і необхідність конкретизації деяких загальних теоретичних положень, обґрунтованих для розвинутих економік. Наразі ці положення сприймаються як самоочевидні абстракції.

У макроекономічній теорії кейнсіанства економічне зростання розглядається як проблема макроекономіки. Міркування відштовхуються від структури сукупного попиту, яка представлена такою формулою: $C+I+G+X_n$, де C – споживацький попит, I – попит бізнесу, G – попит уряду, X_n – чистий експорт. З цієї формули видні суб'єкти попиту, тобто представлені на ринку фізичні та юридичні особи, розширення попиту яких приведе до економічного зростання. За межами дослідження залишається питання про об'єкти попиту та рівень механізму встановлення ринкової рівноваги. Самоочевидним вважається, що це товари та послуги споживацького та інвестиційного призначення, а балансування сукупного попиту та сукупної пропозиції здійснюється у масштабі національної економіки. Однак присутність у формулі сукупного попиту елемента «чистий експорт» означає, що макроекономічна рівновага такої економіки встановлюється не на національному, а на світовому ринку. При цьому перенос проблеми встановлення макроекономічної рівноваги на світовий ринок у кейнсіанській теорії здійснено неявно, неочевидно, без спеціального зазначення цього.

Позитивна величина чистого експорту країни означає, що вартість її експорту перевищує вартість її імпорту. У зв'язку з цим виникає питання: чи можлива така ситуація для всіх країн світу, коли вартість їхнього експорту перевищує вартість їхнього імпорту? Відповідь цілком зрозуміла: на світовому ринку мають бути країни нетто-експортери та країни нетто-імпортери.

Подальшою конкретизацією проблеми економічного зростання є деталізація обсягу та структури пропозиції на світовому ринку з точки зору об'єктів пропозиції.

Для розвинутих країн властивий пульсуючий характер попиту на елементи основного капіталу, пов'язаний з циклічним характером руху їхньої

економіки. Економіка переживає суттєве зростання попиту на елементи основного капіталу в одні періоди економічного циклу, а потім не менш суттєвий його спад в інші періоди циклу. Проте виробничі можливості випуску машин та обладнання створено саме для задоволення такого збільшеного попиту. У періоди затухання національного попиту на елементи основного капіталу цілком логічним виглядає переорієнтація випуску машин та обладнання на світовий ринок, що буде забезпеченням більш рівномірного завантаження виробничих фондів галузі машинобудування. Однак для цього на світовому ринку має бути досить стійкий, постійний попит на елементи основного капіталу (машини та обладнання). Крім цього, покупці таких товарів повинні мати можливості сплатити їх вартість, або бути кредитоспроможними для міжнародних кредитних установ.

Менш розвинуті країни відстали у становленні економічних відносин ринкового типу, інститутів ринкової економіки. В результаті в таких економіках відсутні внутрішні джерела науково-технічного прогресу. У той же час прискорений науково-технічний прогрес у розвинутих країнах, світова презентація його досягнень створюють у менш розвинутих країнах потребу в сучасних товарах, перш за все, медикаментах, засобах зв'язку та транспорту, інформаційних технологіях. Потреба купувати такі товари створює мотиви поставок на світовий ринок конкурентоспроможної там продукції. А конкурентоспроможність товарів визначається на основі принципу порівняльних переваг. Ефективними виявилися галузі добувної промисловості та сільського господарства, тобто такі, які виробляють предмети праці, необхідні для подальшої обробки. Одночасно ці галузі потребують засобів праці (машин та обладнання), яких національні промислові комплекси створити не здатні. Точніше, створити їх вони можуть, але такі засоби праці за техніко-експлуатаційними та економічними характеристиками поступаються зразкам, що поставляють на світовий ринок розвинуті країни. Виробники, які застосовують вітчизняні машини та обладнання, втрачають конкурентоспроможність навіть за параметрами ціни. Цілком зрозуміло, що вони відмовляються від вітчизняних засобів праці. Капітал у процесі міжгалузевої міграції залишає сферу виробництва засобів праці і переміщується у сферу виробництва предметів праці. Таке переміщення лише абстрактно-теоретично є міграцією капіталу. У конкретній дійсності вилучити капітал з галузі, яка вступила у смугу занепаду, неможливо. Його вартість зникає разом із руйнуванням носіїв цієї вартості – продуктивних сил. Переміщується лише прибуток та кредитні ресурси. Завдяки такому здійсненню процесу міжгалузевої міграції капіталу перебудова галузевої структури економіки супроводжується падінням виробництва. Саме так, на основі принципу порівняльних переваг у результаті міжгалузевої міграції капіталу відбувалась перебудова галузевої структури економіки менш розвинутих країн (спочатку колишніх колоній і напівколоній, а пізніше – значної частини пострадянських країн). Сформована таким чином міжнародна спеціалізація зумовила безперервне

зростання відмінностей у відносній ефективності інвестицій в різних галузях економіки і, відповідно, у різних країнах. Результатом цих процесів стали розвинуті країни, яким протистоять слаборозвинений «третій світ» і значна частина пострадянських країн.

Чому слаборозвинутим країнам не вдається зупинити колосальну втрату національного капіталу, викликану структурною перебудовою економіки? Найбільш обґрунтовану відповідь пропонує Р. Аллен, який вважає, що правлячі верстви слаборозвинених країн, у силу своїх економічних інтересів і особливостей політичних систем не мають мотивів для здійснення стратегії розвитку [1, с. 83]. Близьку за сенсом відповідь пропонують і Д. Аджемоглу та А. Робінсон, обґрунтовуючи категорії екстрактивних і інклюзивних інститутів, які саме і визначають можливість економік концентрувати зусилля на здійсненні ривка до економічного прогресу [2].

Література

1. Аллен, Р. *Глобальная экономическая история: Краткое введение [Текст] / пер. с англ. Ю. Каптуревского. М.: Изд-во Института Гайдара, 2013. – 224 с.*

2. Аджемоглу Д., Робинсон А. *Почему одни страны богатые, а другие бедные. Происхождение власти, процветания и нищеты. – М.: АСТ, 2015. – 770 с.*

*Синяков С.В. д.філ.н., професор,
професор кафедри філософії
Національного транспортного університету м. Київ, Україна*

ЭКОНОМИКО-ФИЛОСОФСКИЕ ИДЕИ КАРЛА МАРКСА (к 200-летию со дня рождения)

Дискуссия о современном видении экономики, развернувшаяся в последние десятилетия на страницах научных изданий и проходящая на различных научных конференциях, остро поставила вопрос о теоретическом обеспечении необходимых экономических преобразований. Из какого же мыслительного материала должна быть построена новая теория социально-экономического развития, новая модель экономики, новый план-проект? И нужна ли такая теория? Не следует ли вообще отказаться от насилия над экономикой и оставить все как есть? Но рыночная система не может сама себя регулировать и обеспечивать экономический рост. Необходимо государственное вмешательство, государственные капиталовложения, защита и помощь со стороны государства экономике. В условиях непрекращающегося экономического и финансового кризиса не будет ошибкой обратиться к некоторым идеям К. Маркса, который предсказал нестабильность капитализма, его кризисное развитие. Для этого желательно преодолеть сугубо экономический подход и войти в более широкий

философско-экономический контекст анализа человека и общества.

К. Маркс – очень противоречивый мыслитель, более противоречивый, чем Платон, Б. Спиноза, Р. Декарт, И. Кант и Г. Гегель. Марксистские идеи в XIX в. – ступень в движении мысли, новый шаг в развитии общественной науки, немецкой классической философии, английской политэкономии и не только их. Марксистское теоретическое наследие не представляет собой органическую целостность, оно скорее является неоднородной совокупностью идей и теорий, между которыми существует определенная концептуальная связь. Марксизм включает в себя относительно автономные концепции: теоретико-методологический комплекс, философскую антропологию, социально-экономические теории и политико-идеологические представления. В марксистской социально-исторической, экономической, политической и мировоззренческой концепциях можно выделить две группы идей: 1) идеи, которые отражали современные К. Марксу реалии, но не все они могли учитывать общественные изменения, новые тенденции (например, тезис об относительном и абсолютном обнищании рабочего класса, диктатура пролетариата, идеи отмирания государства, бесклассового общества и др.); 2) идеи, которые сохранили свою ценность и скорее всего будут актуальны в обозримом будущем. Ко второй группе идей следует, прежде всего, отнести теоретико-методологические, социально-исторические и антропологические конструкции, которые в наименьшей степени были идеологизированы и политизированы современниками. Для справедливости нужно отметить, что если К. Маркс и совмещал в одном лице ученого и идеолога, он всегда осознавал свои политические пристрастия и нередко сознательно блокировал их воздействие на поиск и восприятие истины. Поэтому многие его мысли до сих пор современны и полезны. Так, история современной экономической и финансовой глобализации подтверждает центральную идею К. Маркса о естественно-историческом ходе общественного развития. Не опровергнута методологическая мысль философа о вторичности и производности общественного сознания от экономического базиса. Во времена К. Маркса были все основания для внимательного отношения к экономическому фактору, так как тогда гораздо меньше обращали внимание на культурное измерение истории. Уже позднее в работах В. Зомбарта, Э. Дюркгейма, М. Вебера, П. Сорокина и др. стали больше внимание уделять общественному сознанию и таким его фрагментам, как: идеология, духовные факторы, религиозные идеи, психология и др. Сегодня, наряду с теорией культурной детерминации экономической деятельности, экономическая обусловленность общественного сознания остается равноправной методологической концепцией общественного развития. В контексте указанной темы вопрос о соотношении культуры и экономики конкретизировался в XX веке следующими вопросами: выводимы ли стереотипы экономического поведения из культуры народа? Создаются ли производственные отношения культурой? Культура народа определяет экономическое поведение или наоборот? Анализируя влияние национальных

ценностей, нравственных идеалов, духовных ориентаций людей на экономическую деятельность, наука столкнулась с самыми разнообразными фактами, которые не позволяли прийти к единому выводу в отношении идеологической или экономической обусловленности хозяйственных преобразований. Отсюда представлялось невозможным выработать единую объясняющую конструкцию для интерпретации указанных проблем, прежде всего, вопроса о взаимодействии духовного и хозяйственного процессов. Многие из сформулированных К. Марксом, так называемых общеисторических законов, создавались на основе принципа экономического детерминизма, однако, они сохраняют свою силу при условии определенной коррекции механизма их реализации. Методологически «работает» четырехзвенная структура институализированных сфер общественной жизни, в рамках каждой из которых возникает взаимодействие экономического, социального, политического и духовного укладов в историческом процессе. Подтверждается мысль о ключевом значении отношений собственности, неспособности политики сколько-нибудь длительное время доминировать над экономикой, подменяя жизненные хозяйственные потребности политической целесообразностью. Отрицая фатальную предопределенность социально-экономического развития, жесткую необходимость действий людей, К. Маркс признавал, что имеется весьма значительное поле свободы, существующее и действующее в общественной жизни. В современной экономике есть не только законы и упорядоченность, но есть случайность и хаос, и чтобы понять природу и структуру экономических процессов необходимо отказаться от экономической, так и идеологической редукции, как единственных методологических альтернатив. Идея свободы, вдохновлявшая едва ли не всех великих философов и гуманистов, не обошла и философию К. Маркса, став центральной идеей в его антропологии. Но свобода без рынка и частной собственности, без парламентской демократии, правовой и экономической защищенности человека не может полноценно осуществляться. Марксистскую теорию нельзя правильно анализировать и оценивать, если истолковывать ее чисто академически в отрыве от революционных, социально-преобразующих замыслов и политических программ. Марксизм в этом смысле представлял собой проект переустройства мира. Если история философской мысли, особенно содержание работ ее классиков (Платона, Аристотеля, Декарта, Спинозы, Канта, Гегеля и др.), содержит фрагменты духовного опыта поколений, и эти философы не ставили задачу изменить мир, довольствуясь лишь его объяснением, то марксизм включает в качестве основного и центрального аспектов принцип единства теории и практики. Марксистская философия всегда была практической философией, поскольку ее тезисом являлась программа общественного переустройства, а ее достоинства и недостатки, следовательно, выявлялись в процессы ее воплощения. К. Маркс выдвинул альтернативу не просто капитализму, а всей до сих пор существовавшей цивилизации. Он не отрицал цивилизаторскую роль капитализма, но обращал

внимание на глубинные противоречия этой цивилизации, ее негативные социальные, духовные, культурные последствия для человека и общества. Такая критика – центральная тема всей европейской культуры того времени, но К. Маркс имел в виду в своем анализе не только хозяйство и экономику, но и историю культуры, в центре которой находится духовное, нравственное развитие человеческой личности, формирование свободной индивидуальности. Социалистическая критика и даже отрицание созданной капиталистической цивилизации есть закономерное порождение той же самой цивилизации, ее самокритикой и самоотрицанием, без которых она не могла развиваться дальше. Как и любая развивающаяся общественная система, цивилизация включает в свою эволюцию момент собственного отрицания и критики в собственный адрес. Лишь преодолевая свои недостатки, она приобретает возможность к дальнейшему саморазвитию. Европейская капиталистическая цивилизация, возможно единственная из всех других с момента своего возникновения в лице своей культуры, религии, морали, философии, и науки, постоянно опровергала, критиковала и отрицала себя. В таком культурном контексте только и можно понять смысл и значение многих радикальных, критических учений, в том числе марксизм и социализм. Неприятие К. Марксом наиболее развитой для его времени буржуазной цивилизации в качестве окончательной и единственно возможной формы жизни ставит его в один ряд со многими выдающимися мыслителями прошлого и настоящего, хотя и отличает от них предложенными способами и средствами выхода из кризисов и противоречий. Советские идеологи увидели в марксизме прежде всего радикальную форму отрицания западной буржуазной цивилизации, не придав существенного значения заключенному в нем обоснованию ее огромной исторической ценности, ее обязательности и необходимости для последующего развития. В странах классического капитализма имя К. Маркса не вызывало доведенного до абсурда догматического почитания, как это было в нашем прошлом. Если отказаться от взгляда на марксизм как на конструкцию новой жизни, как на практический проект, то в целом возможна более положительная и высокая оценка этой теории с точки зрения общекультурной и методологической значимости.

Центральное место в философско-антропологической концепции К. Маркса занимает проблема отчуждения человеческого индивида от своего собственного «я». В гегелевской философии понятию отчуждения придавалось универсальное содержание и значение, отчуждение являлось рычагом всей идеалистической конструкции. Природа у Гегеля есть отчуждение абсолютной идеи, а гражданское общество и семья – отчуждение государства. У К. Маркса отчуждение как известно – экономический феномен. Оно есть отчуждение продукта труда от производителя, отчуждение самой трудовой деятельности, отчуждение общественных отношений. Духовные формы отчуждения К. Маркс рассматривал как отражение основных экономических фактов капиталистической

действительности. Следует отметить, что антропологическая концепция К. Маркса получила высокую, хотя и неоднозначную оценку и интерпретацию у философов и социологов XX ст. Так, Р. Арон писал: «Понятийная структура марксова мышления характеризуется от начала до конца понятием отчуждения, смутным, лишенным отчетливости представлением о постоянно совершающемся овладении человеком собственной человечностью» (1970). Э. Фромм утверждал: «Философия Маркса, как большая часть антропологических учений, представляет собой протест против отчуждения человека, потери человеком самого себя и его превращения в объект. Философия марксизма является протестом против дегуманизации и автоматизации человека, которые связаны с развитием западного индустриализма» (1969). Сущность человека, по Марксу, не дана изначально, но сформировавшись, она становится константой человеческого существования и изменяется вместе с любыми изменениями общества и культуры. Общество поработывает человека, отчуждает человека от его непосредственной чувственной сущности. Согласно его антропологии, человеческой сущности принадлежит потенциал добра, но человеческому существованию присущ потенциал зла. Отсюда вытекает стремление изменить человека, преобразовав общество. Но человек включает в себя оба этих противоположных начала, и только такой взгляд на человека дает возможность действительно многое объяснить в человеческой истории. Следует обратить внимание на марксистскую теорию исторического процесса, которая основывается на мессианской послышке о реализации подлинной сущности человека и предназначении общественного человека. Они, по К. Марксу, оказались на каком-то отрезке истории отчужденными или деформированными паталогическими социальными условиями. Г. Маркузе в этом аспекте оригинально интерпретировал марксистскую антропологию: «Природа человека находит свое адекватное выражение лишь в принципе удовольствия, в то время как цивилизация есть господство «принципа реальности», подчиняющего человека труду как вынужденной и значит несвободной деятельности. Никакая социальная революция неспособна освободить человека, покончить с отчуждением его сущности. Только антропологическая революция может стать реальной радикальной трансформацией общества. Тогда влечения, инстинкты, подавляемые экономикой, политикой, идеологией и всеми другими социальными институтами, будут наконец эмансипированы» (1969). К. Маркс, таким образом, создал новую онтологию, в центре которой учение о мире не как объекте, а как результате субъективной практической деятельности. Материализм К. Маркса предельно антропоцентричен: материя, у него, человечна, она не существует вне человека. Материя, согласно Марксу практична, порождается, создается практикой. Практика – способ существования самой материальной действительности. Онтология К. Маркса – это онтология незаконченного, недостроенного, еще полностью незавершенного мира, потому понятие практики ставит человека в центр

мира. Коммунизм мыслился К.Марксом и Ф.Энгельсом как возврат на новом историческом витке к той самой норме жизни человеческих сообществ, которая называлась первобытным коммунизмом и которую человечество утратило, погрузившись в социальное неравенство и эксплуатацию человека человеком. Весь период человеческой истории, связанный с неравенством и эксплуатацией, представлялся ими своего рода предпосылкой, предварительным этапом перед началом подлинной истории общества. Но, в действительности, неравенство и состязательность являются различными формами доминирования на индивидуальном и групповом уровнях. Они есть условие социального и экономического развития, а равенство и отсутствие конкуренции ведет к дисгармонии, застою и гибели общества.

Теория экономического развития К. Маркса до сих пор остается уникальной концепцией в истории экономической мысли, способной раскрыть многие стороны и ресурсы движения экономики. Популярность К. Маркса сохраняется не только потому, что он описал сложную в то время для понимания модель капиталистической экономики и общества. Обладая ограниченными возможностями прогнозировать экономическое будущее и предвидеть развитие и состояние общества, скажем, через сто лет, К. Маркс, тем не менее был прав, когда описывал механизмы кризисов, убедительно доказывая их неизбежность в условиях рынка и капитализма. Несмотря на известную спорность постулатов, марксистская экономическая теория оценивается не только как модель экономики периода индустриализации общества, но и как концепция, позволяющая лучше понять современное развитие экономики вообще. К. Маркс справедливо считал, что без регуляции и наличия Регулятора, капиталистическая экономика может сама себя исчерпать и разрушить через монополизацию и финансиализацию. В историческом аспекте марксистская теория оказала и продолжает оказывать влияние на современное капиталистическое общество и политику правящих классов в плане необходимости его гуманистической трансформации в сторону большей справедливости. Кризисное социально-экономическое состояние современной мировой и российской экономики также актуализирует марксизм. Для осуществления глубокой модернизации и проведения институциональных реформ в Украине, призванных обеспечить устойчивое экономическое развитие, необходимо перейти на другую модель экономического роста, которая бы в меньшей степени зависела от эксплуатации природных ресурсов. Последнее невозможно без учета марксистского идейного наследия, разработки новой теории экономического развития, включающей в себя контуры другой модели экономики.

СЕКЦІЇ 1 та 2. СУЧАСНА ЕКОНОМІЧНА ТЕОРІЯ: ПРІОРИТЕТНІ НАПРЯМКИ ДОСЛІДЖЕНЬ ТА МЕТОДОЛОГІЯ

*Журавльова Ю.О. к.н.держ.упр.,
докторант кафедри ЗЕТ та ЕП
Одеського національного економічного університету*

ДОСТУПНІСТЬ ОСВІТИ ЯК ЧИННИК СТАЛОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНУ

Освіта є базовим елементом розвитку країни та людського потенціалу, інструментом науково-технічних інновацій, що впливає на соціально-економічний розвиток та конкурентоспроможність держави.

Забезпечення рівного доступу до якісної освіти означає її доступність для всіх верств населення, незалежно від статі, віку, віросповідання тощо, спроможність населення сплатити запропоновані освітні послуги та оцінка реально досягнутого рівня освіти.

Протягом 2000-2017 років мережа закладів освіти Одещини скорочується на 118 одиниць (6,5%), за рахунок скорочення мережі закладів загальної середньої освіти (на 120 одиниць (12,3%) та коледжів, технікумів, училищ (на 13 одиниць (40,6%). Кількість закладів дошкільної освіти навпаки збільшується – на 15 одиниць (2%). Мережа закладів професійної (професійно-технічної) освіти та університетів, академій, інститутів практично не змінилась [1].

Кількість осіб, які здобували освіту протягом 2000-2017 років у закладах освіти Одеської області зменшилась на 71,4 тис. осіб (13,6%), зокрема у закладах загальної середньої освіти (ЗЗСО) – на 88,7 тис. осіб (25,8%), закладах професійної (професійно-технічної) освіти – на 4,3 тис. осіб (22,5%), коледжах, технікумах, училищах – на 13,5 тис. осіб (48,1%). Навпаки, збільшилась кількість осіб, які навчались у дошкільних закладах освіти (ДЗО) – на 30,1 тис. осіб. (39,9%). Крім того, слід зазначити, що протягом 2014-2017 років кількість учнів, які навчаються у закладах загальної середньої освіти щорічно збільшується на 15,2 тис. осіб (5,9%) [1].

З 2000 по 2010 роки спостерігається збільшення контингенту студентів – на 38,8 тис. (30,5%). У 2010 році спостерігається найбільший контингент студентів – 127,2 тис. і, з цього ж року спостерігається тенденція щодо його щорічного зменшення – 33,8 тис. осіб (26,6%). Кількість студентів, які навчались за державним замовленням в університетах, академіях, інститутах Одещини протягом 2010/2011-2017/2018 років збільшилась з 40,0% до 43,3% відповідно [1].

Дошкільний вік є базовим етапом фізичного, психічного та соціального становлення особистості. У контексті старту Нової української школи (НУШ) актуалізується проблема наступності між дошкільною освітою та

початковою школою, що вимагає узгодження нормативно-правового поля, уведення у дошкільне навчання основних засад НУШ, зокрема компетентнісного принципу тощо.

В Одеській області функціонуючі дошкільні заклади перевантажені, у середньому по області перебуває 122 дитини на 100 місць, що перевищує середній показник по Україні (112 дітей на 100 місць). У 2017 році у черзі на влаштування у дошкільні заклади перебувало майже 20 тисяч дітей, із них понад 9 тисяч віком від 3 до 6 років.

Разом з тим, в Одеській області впродовж 2015–2017 рр. кількість дітей 5-річного віку, які відвідують заклади дошкільної освіти, збільшилась на 3,6%: з 63,0% у 2015 році до 66,6% - 2017 році, але ці показники нижчі ніж середні по Україні на 7,6% (70,6% - 2015 рік) та 5,4% (72,0%-2017 рік) [1].

В Одеській області з 2010-2017 роки прослідковується тенденція щодо зменшення питомої ваги учнів, які навчаються у денних сільських школах на 5,1% та відповідне збільшення у школах, розташованих у міських поселеннях (з 37,2% - у 2010 році до 32,1% у 2017 році та з 62,8% у 2010 році до 67,9% у 2017 році) [1]. Таким чином, відбувається міграція учнів із сільської місцевості до міських поселень.

Найбільшою проблемою малокомплектних шкіл є їх забезпечення висококваліфікованими педагогічними кадрами. У зв'язку з цим, в області розвивається мережа опорних шкіл, яка покликана сприяти забезпеченню рівного доступу до якісної освіти дітей, що проживають у сільській місцевості. Так, станом на 1.06.2018 року мережа опорних закладів збільшилася з 2 до 27 закладів порівняно з 2016 роком. Підвезення потребують 11729 учнів, які проживають на відстані більше 3-х км від закладу, для 98,5% учнів організовано підвезення.

Слід відмітити, що з 2016 по 2017 рік в області зростає кількість інклюзивних класів з 70 до 187 та кількість учнів з особливими освітніми потребами, які навчаються в інклюзивних класах з 118 до 271 особи (56,5%) [2].

Створення ефективної системи професійної освіти – одна зі складових економічного зростання держави, сталого розвитку суспільства. В області затверджено Регіональний план розвитку професійно-технічної освіти на 2016-2018 роки. Відповідно до плану передбачається утворення центрів профтехосвіти, які б мали більш потужну матеріально-технічну базу та надавали більш якісну освіту. Планується утворення 20 закладів професійно-технічної освіти. У 2018 році регіональне замовлення на підготовку кваліфікованих робітників та фахівців у 32 закладах професійної (професійно-технічної) освіти склало 5161 кваліфікованих робітників та 260 молодших спеціалістів [3].

Протягом 2016-2018 років збільшується кількість випускників старшої школи, які зареєструвалися для проходження ЗНО, на 4757 осіб (23,1%), за рахунок учнів професійних (професійно-технічних) закладів освіти та

коледжів, технікумів та училищ (2016 рік - 15894 осіб; 2018 рік - 20651 особа). Водночас, зменшується кількість випускників поточного року на 617 осіб (5,2%), які зареєструвалися для проходження ЗНО (2016 рік - 11996 осіб; 2018 рік - 11379 осіб) [4].

За результатами ЗНО - 2018 Одеська область посіла 19 місце проти 18 – у минулому році з середнім балом ЗНО – 140,52. Один або більше тестів не склали 3545 або 31, 2% випускників [4].

Результати ЗНО є основою для зарахування за алгоритмом широкого конкурсу. У 2018 році за результатами широкого конкурсу заклади вищої освіти м. Київ отримали 27,7% від загальної кількості держзамовлення, Харківська область – 12,5%, Львівська – 11,2%, Дніпропетровська - 6,2%, Одеська – 5,1% [2]. У свою чергу дисбаланс у розподілі місць державного замовлення між регіонами України, може призвести до пропорційних дисбалансів у фінансуванні вищої освіти в окремих регіонах країни та до значних дисбалансів у якості людського капіталу за регіонами України.

З січня 2018 року фінансування 7 коледжів, технікумів, училищ, які мають статус юридичних осіб, передані на місцеві бюджети. Таким чином, у 2018 році обсяги фінансування відтепер напряму залежать від обсягів регіонального замовлення, яке, у першу чергу, повинне задовольняти потреби регіону. Обсяг регіонального замовлення у 2018 році на підготовку фахівців у 7 коледжах, технікумах, училищах державної та 9 – комунальної форми власності Одещини склав 1972 місця [3].

З метою якісної підготовки до ЗНО, в області у минулому році започаткована онлайн-платформа з «BeSmart», яка у 2018 році була розповсюджена на всеукраїнський рівень. Також, протягом 2018/2019 навчального року у 10 районах Одеської області запрацює пілотний проект «Вчитель+». Цей проект передбачає, що для учнів найвіддаленіших шкіл у режимі «онлайн» викладатимуть вчителі з найкращих навчальних закладів регіону. У 2018 році до проекту «Вчитель+» долучаться 67 закладів освіти Одеської області, які зараз відчувають найбільший кадровий голод.

Таким чином, протягом останніх років в освіті Одещини, як і в Україні загалом, відбуваються зміни, з'являються нові виклики, обумовлені процесом реформування. Впроваджуються новації, пов'язані з розвитком освітніх установ області, забезпеченням рівності доступу до освіти дітей із сільських та міських шкіл та запровадження єдиної форми зовнішнього незалежного оцінювання для випускників коледжів та професійно-технічних навчальних закладів тощо.

Література

1. Статистичні збірники 2010, 2011, 2012, 2013, 2014, 2015, 2016, 2017 років. Державна служба статистики України.
2. Офіційний сайт Міністерства освіти і науки України. URL: <https://mon.gov.ua/ua>
3. Офіційний сайт Одеської обласної державної адміністрації. URL: <https://oda.odessa.gov.ua/>

4. Офіційний сайт Українського центру оцінювання якості освіти. URL: <http://testportal.gov.ua/>

Шатненко К. О.
старший викладач кафедри ЗЕТ та ЕП
Одеського національного економічного університету

ГЛОБАЛЬНІ ЛАНЦЮГИ СТВОРЕННЯ ВАРТОСТІ У СИСТЕМІ МІЖНАРОДНОГО ПОДІЛУ ПРАЦІ

Глобалізація, що на сучасному етапі розвитку проявляється у високому ступені інтегрованості національних економік до світового господарства, виступає вагомим фактором, який впливає на місце країни у міжнародному поділі праці. Найкращим чином це виражено через участь країн у глобальних ланцюгах створення вартості (global value chains). Особливо бурхливого розвитку вони набули у 2000-х рр. Їх виникнення та розповсюдження пов'язано, перш за все, з винаходами у сфері транспорту та зв'язку, а також зі спрощенням регулювання відносин у сфері міжнародної торгівлі. Тож це дозволило знизити витрати виробництва при розміщенні виробництва окремих частин готової продукції у різних країнах. Інакше кажучи, країни стали спеціалізуватися на виробництві певних елементів готового продукту.

Дана обставина зумовила виникнення ідеї про зміну шляху індустріалізації, яка забезпечує економічне зростання. Ця ідея найкращим чином розкрита англійським економістом Р. Болдвіном. На його думку, раніше для індустріалізації країна мала створювати цілий ланцюг виробничих потужностей, які забезпечують виготовлення кінцевої продукції, проте зараз, за такого рівня глобалізації, країна може просто віднайти свою ланку у глобальному ланцюгу створення вартості. Це, як вважає Р. Болдвін, забезпечує досить швидку індустріалізацію, яка не потребує крупних інвестицій [1, с. 4]. Подібна ідея стала активно розповсюджуватися у якості завдання політики економічного розвитку. Воно полягає у сприянні розширенню участі країни у глобальних ланцюгах створення вартості [2].

Визначення глобального ланцюга створення вартості у якості провідника економічного розвитку, науковою спільнотою доводиться на основі досвіду нових індустріальних країн. Низька вартість робочої сили, а також наявність сировинних ресурсів у таких країнах зумовила їх привабливість для розміщення трудомісткого та низькотехнологічного виробництва. Така спеціалізація характерна для початкових ланок у глобальному ланцюгу створення вартості. Проте зазначається, що з розвитком економіки країна рухається далі, спеціалізуючись на більш складній продукції. Тобто вбудовування у глобальні ланцюги створення вартості дозволяє переймати досвід високотехнологічного виробництва, що забезпечує динамічний інноваційний розвиток.

Разом з тим, варто розуміти, що перехід до спеціалізації на виробництві високотехнологічної продукції потребує виваженої політики. Тому сучасні рекомендації стратегій економічного розвитку направлені на визначення ефективних інструментів економічної політики, що мають сприяти як залученню країни до глобальних ланцюгів створення вартості, так і створенню виробництва більш наукомісткої продукції.

Проте наявні тренди економічного розвитку ставлять нові виклики для країн. Це проявляється, перш за все, у зменшенні темпів зростання міжнародної торгівлі, а отже й динаміці розвитку глобальних ланцюгів створення вартості. Серед факторів, що здійснили такий вплив, називають протекціоністські настрої країн, які зумовлені усвідомленням значення розвитку національного капіталу. Їх виникнення пов'язують з наслідками економічної кризи 2008 – 2009 рр., а також зі стагнацією доходів населення через деіндустріалізацію в розвинених країнах [3, с. 11].

Однак найбільш вагомим фактором, що спроможний здійснити вплив на динаміку розвитку глобальних ланцюгів створення вартості, є розповсюдження нових технологій. Зростання вартості робочої сили у країнах, що розвиваються, зробило доцільним упровадження працеозаощаджувачих технологій. Рівень їх розвитку дозволяє виробляти продукцію з низькими витратами виробництва з локалізацією у одній країні. Більш того, така практика дозволяє знизити видатки на транспортування, а також покращити якість управління виробництвом. Досить вагомою перевагою розміщення виробництва у одній країні є виникнення кращих умов для інноваційного розвитку, оскільки науково-дослідницький персонал зможе кращим чином визначати та вирішувати проблеми, що виникають на всіх стадіях створення вартості. Тож звідси можна зробити висновок, що надалі глобальні ланцюги створення вартості будуть коротшими та втрачатимуть колишню динаміку розповсюдження. Також указані обставини, які є наслідком автоматизації, дозволяють пояснити наявну тенденцію до решорингу.

Зміни у технологічній базі виробництва загострюють проблему залучення країн з низьким рівнем економічного розвитку до глобальних ланцюгів створення вартості, оскільки дешевизна робочої сили втрачає своє значення у якості конкурентної переваги. Звичайно, зараз існує труднощі виробництво, що не може бути повністю автоматизованим, проте варто визнати, що стратегії економічного розвитку, які спираються на використання дешевої робочої сили, поступово втрачають свою актуальність.

Отже, перед країнами з наздоганяючим типом розвитку виступає нагальною проблема визначення спеціалізації з урахуванням світових трендів. Більш того, ідеї про здійснення індустріалізації шляхом вбудовування у глобальні ланцюги створення вартості потребують перегляду. Наявні зміни свідчать про те, що сучасна індустріалізація має спиратися на розвиток національного промислового капіталу. За таких умов

участь країни у міжнародному поділі праці відповідатиме національним інтересам країни, а також стане запорукою економічної безпеки.

Література

1. Baldwin R. *Trade and industrialisation after globalisation's 2nd unbundling: How building and joining a supply chain are different and why it matters* / R. Baldwin. – 2011. – [Електронний ресурс] – Режим доступу:

http://siteresources.worldbank.org/INTRANETTRADE/Resources/Baldwin_NBER_Working_Paper_17716.pdf.

2. Офіційний сайт Світового банку [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.worldbank.org/en/topic/global-value-chains>

3. De Backer Koen *The future of global value chains: Business as usual or “a new normal”?* / Koen De Backer, Dorothee Flaig // *OECD Science, Technology and Industry Policy Papers*. – № 41. – 2017. – 58 с.

Росецька Ю.Б., к.е.н., доцент

доцент кафедри ЗЕТ та ЕП

Одеського національного економічного університету

СОЦИАЛЬНЫЕ ИНДИКАТОРЫ СРЕДНЕГО КЛАССА В УКРАИНЕ

Несмотря на то, что «средний класс» является важным индикатором развития современного общества и широко используется в современной как зарубежной, так и отечественной литературе, точного его определения и надлежащего теоретического обоснования до сих пор не существует.

Так, в советских словарях и справочниках сложно было встретить определение понятия «средний класс». Вместо него использовался термин «средняя прослойка», которая определялась как «классы и социальные группы, которые занимают промежуточное положение между двумя основными классами» или «в современном капиталистическом обществе к средней прослойке принадлежит часть крестьян, ремесленники, кустари, мелкие промышленники и торговцы, часть служащих и интеллигенции, которая работает по найму» [1].

Сегодня в странах с развитой рыночной экономикой и демократическим политическим строем под средним классом обычно понимают ту часть общества, которая занимает «средние позиции» — между «верхами» и «низами». Однако среди экономистов и социологов нет согласия по поводу критериев, на основе которых происходит такое деление общества.

Как правило, в западном обществе в качестве основных объективных критериев выделения среднего класса называют уровень образования и доходов, стандарты потребления, владение материальной или интеллектуальной собственностью, а также способность к высококвалифицированному труду. Кроме этих объективных критериев большую роль играет субъективное восприятие человеком своего положения как представителя «социальной середины».

В странах с устоявшейся социальной структурой все многообразие критериев стратификации укладывается в предложенную нами модель «образование – профессия – доход – стиль жизни» [2], в которой существует прямая корреляционная зависимость между всеми переменными. Здесь доход является не фактором отнесения к социальному классу, а фактором, вытекающим из социального класса. Ведь именно полученное образование дает возможность занять соответствующую должность и получать соответствующий доход, предопределяющий стиль жизни и субкультуру.

Следовательно, именно социальный статус предопределяет доход, а не наоборот. С учетом данной закономерности, характерной для стратификационных моделей западных обществ, проанализируем уровень социальных составляющих среднего класса и их взаимосвязь с материальным положением украинцев.

Для достижения этого проанализируем субъективные оценки социального статуса и его взаимосвязь с материальными составляющими, а также ценностные ориентиры населения Украины, в частности: общественные настроения граждан, уровень доверия соотечественникам, уровень групповой солидарности, патернализма, конформизма, профессиональной амбициозности и характер жизненного успеха.

Для анализа социального статуса украинского населения воспользуемся данным субъективных опросов касательно материального и социального статуса, проведенных Институтом Социологии НАН Украины [3, с.535]. Обобщенные результаты исследования приведены в таблицах 1 и 2.

Таблица 1.

Динамика удовлетворенности социальным статусом населения Украины в 1994-2010 гг.

Оценка социального статуса	1994	1996	1998	2000	2002	2004	2005	2006	2008	2010
Низкая	62,3	62,8	69,8	65,6	58,5	52,8	42,6	42,2	38,5	41,2
Средняя	34,3	34,3	28,7	32,0	38,0	42,1	50,4	50,3	50,4	48,8
Высокая	2,0	2,4	1,6	2,4	3,1	5,2	6,7	7,4	11,1	9,9

Таблица 2.

Группировка украинского общества в соответствии с материальным благосостоянием

Материальный статус	1994	1996	1998	2000	2002	2004	2005	2006	2008	2010
Бедные и нищие	65	73,9	76,4	71	46	41	53	50,6	44,4	50,4
Средние	33	24,6	22,3	26,8	52	57,1	42,8	45	49,6	44,9
Зажиточные и богатые	2	1,3	1,2	2,2	1,1	1,3	3,5	4	5,4	4,4

Сопоставляя данные таблиц можно увидеть, что темп роста удовлетворенности социальным статусом опережает темп роста удовлетворенности материальным положением, что свидетельствует об

отставании материального благосостояния от социального статуса. Следовательно, социальный статус в Украине не позволяет его обладателю получать соответствующий доход.

Невозможность получить соответствующий доход отражается на общественных настроениях. Так, характеризуя современное украинское общество, респонденты отмечают такие его черты, как: убогость (35,7%), беспорядок (52,5%), разруха (36,4%), противостояние (24,1%), безысходность (19,7%). Перспектива, сплоченность, свобода и богатство были оценены соответственно, как: 11,9%, 4,4%, 7,7%, 1,9% [3, с.622]. Неудивительно, что украинцы в меньшей степени, чем европейцы чувствуют себя счастливыми и удовлетворены жизнью. Так, если у европейцев общий уровень удовлетворенностью жизнью составляет 7 баллов по 10-балльной шкале, то у украинцев – 4,19 баллов [4, с.76]. Уровень счастья украинцы оценивают на 5,61 балл, в то время как европейцы – на 7,5 баллов [4, с.77].

Е. Головаха и А. Горбачик, проанализировав результаты «Европейского социального исследования», пришли к выводу, что украинские граждане больше, чем граждане других европейских стран, демонстрируют приверженность таким ценностям, как «безопасность», «конформность», «обогащение», «власть», «традиция», и меньше — таким ценностям, как «открытость для перемен», «самостоятельность», «доброжелательность». «Людам с таким ценностным симптомо-комплексом присущи потребность в государственной защите, консерватизм и безынициативность в сочетании с жадой власти и обогащения. Такие черты определяют преимущественно традиционалистское сознание, которое не характерно для современного цивилизованного европейского человека» [4, с.114-115].

Проанализировав ценностные ориентиры и оценки социального статуса украинских граждан, легко прийти к выводу о том, что и они не создают предпосылок для развития среднего класса в Украине. Так, те ценности, которые согласно модели **«Образование – Профессия – Доход – Стиль Жизни»** должны привести гражданина к высокому социальному статусу и, соответственно, доходу, не являются значимыми для украинцев. К этим ценностям относятся образование, знания, карьерный рост, престижная работа. Осознавая, что их субъективное материальное положение не дотягивает до субъективного социального статуса, украинцы не стремятся что-либо сделать для изменения ситуации. Ведь у них нет веры в то, что их действия принесут результат. Тотальное недоверие обществу в целом является той преградой, которая не позволяет говорить о формировании среднего класса в современной Украине.

Для создания предпосылок формирования среднего класса необходима слаженная экономическая политика государства на всех уровнях. Сегодня государство призвано создать рамочные условия, в которых как можно быстрее будет происходить становление среднего класса.

Литература

1.Новикова С.С. Социология: история, основы, институционализация в России. - М.: Московский психолого-социальный институт; Воронеж: Издательство НПО "МОДЭК", 2000. - 464 с.

2.Сорочан О., Кошелева Н., Росецкая Ю., Филип Н., Ливицки О. Стратификация и средний класс в Восточно-Европейском Пограничье / Под ред. О. Сорочан. – Вильнюс: ЕГУ, 2015. – 200 с.

3.Українське суспільство 1992-2010. Соціологічний моніторинг / За ред. д.ек.н. В. Ворони, д.соц.н. М. Шульги. – К.: Інститут соціології НАН України, 2010. – 636 с.

4. Головаха Є., Горбачик А. Тенденції соціальних змін в Україні та Європі: за результатами «Європейського соціального дослідження» 2005-2007-2009. – К.: Інститут соціології НАН України, 2010. – 118с.

Горшкова І.А.

старший викладач кафедри ЗЕТ та ЕП

Одеського національного економічного університету

АМОРТИЗАЦІЯ ТА ЇЇ ЗНАЧЕННЯ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Однією з найбільш актуальних проблем української економіки у сучасних умовах є надмірне старіння основного капіталу. Нестача інвестицій в основний капітал обумовлена, насамперед, малим розміром власних фінансових ресурсів. При цьому важливою умовою економічного розвитку виступають саме внутрішні ресурси, тільки за наявності яких будуть здатні виконувати відповідну роль позичкові зовнішні джерела. Зазвичай, суттєвого значення набуває діюча в державі амортизаційна політика.

Амортизація представляє собою процес переносу вартості основного капіталу на вартість готової продукції з метою його наступного відтворення. Амортизаційні методи повернення інвестицій в економічно розвинених країнах виступають ефективним засобом фінансового забезпечення відтворення основного капіталу. Загальноприйнятим є те, що амортизаційні ресурси забезпечують лише просте відтворення. На наш погляд, доцільним є визначення другої умови, в якій амортизаційні ресурси виступають джерелом розширеного відтворення, особливо у випадку використання прискорених методів.

Як відомо, методи амортизації поділяються на лінійні та прискорені. В Україні тривалий час застосовувався лише лінійний метод. В умовах НТП зростає швидкість кругообороту основного капіталу і величина зносу активної частини основного капіталу, обумовлюючи тим самим суттєвий відрив від величини амортизаційних відрахувань. Потреба в оновленні основного капіталу під впливом НТП породжує необхідність застосування прискорених методів нарахування амортизації.

Уперше прискорена амортизація була застосована у середині 40-х років 20-го століття у Великобританії. Сам метод полягає у погашенні вартості

основного капіталу в більш короткі строки на підставі підвищених ставок. Пізніше прискорена амортизація почала застосовуватися в усіх розвинених країнах світу. В Японії, наприклад, був установлений особливий порядок амортизації, податкові пільги до певних видів основного капіталу, а також виключення з бази оподаткування витрат на НДДКР і можливості проведення прискореної амортизації обладнання для НДДКР. У Німеччині спеціальні норми амортизаційних відрахувань застосовуються до всіх інвестицій, які націлені на створення робочих місць, охорону навколишнього середовища, випуск технічно передової продукції, експортні поставки. Списання вартості основного капіталу здійснюється за три роки: 50%- у перший, 30%- у другий, 20%- у третій рік. Застосування прискорених методів амортизації дозволяє малим підприємствам Німеччини проводити активну інвестиційну політику. У складі джерел фінансування 66% припадає на амортизаційні відрахування [1].

У США в ході податкової реформи 1980-х років були значно скорочені строки служби основного капіталу, а також зменшено кількість класів з неоднаковими строками служби, що дозволило суттєво спростити процедуру розрахунку амортизації. Тривалий час з метою стимулювання інвестиційного процесу в США застосовувалася знижка податку на прибуток. Все це привело до значного зростання інвестиційних фондів американських фірм [2].

В якості визначеної нами умови, в якій амортизаційні ресурси є джерелом розширеного відтворення, виступає амортизація основного капіталу з високим рівнем морального зносу першого ступеня. Моральний знос першого ступеня пов'язаний зі знеціненням основного капіталу в результаті зниження витрат відтворення в умовах НТП. У цьому випадку підприємство має можливість придбання додаткової одиниці основного капіталу тієї ж конструкції за більш низькою ціною.

Однак слід відмітити й негативні особливості використання прискореної амортизації. А саме: зростання вартості продукції у перші роки експлуатації основного капіталу; зниження прибутку підприємства; виникнення невідповідності доходів і витрат підприємства, якщо доходи у перші роки після початку строку корисного використання, більші, ніж наприкінці; суттєвий розрив між балансовою і ринковою вартістю основного капіталу; необхідність ведення окремого обліку, тому що не співпадає нарахування амортизації у податковому і бухгалтерському обліку.

При лінійному нарахуванні амортизації одного засобу праці можливо лише просте відтворення, процес відтворення некерований. Але при збільшенні концентрації виробництва можливо вже розширене відтворення, навіть при нормальній амортизації. Наприклад, якщо на підприємстві існують три однакових машини, то накопичена сума амортизації за перший рік вже буде достатньою для придбання нової машини. Тобто, з другого року на підприємстві може бути чотири машини, а з третього- п'ять і т. д. Таким чином, концентрація виробництва забезпечує можливість розширеного

відтворення основного капіталу за рахунок амортизації. І чим більше виробництво, тим більше можливостей для розширеного відтворення навіть при пасивному нарахуванні амортизації. При цьому арсенал методів управління може підсилитись за рахунок «перехресного» фінансування в рамках амортизаційного фонду, наприклад, при фінансуванні придбання машин і обладнання за рахунок накопиченої суми амортизації від будівель і споруд. Однак реальний процес управління відтворенням основного капіталу визначається у виборі методів амортизації для досягнення поставленого завдання прискореного оновлення засобів праці на підприємстві.

Масове застосування прискореної амортизації, яке забезпечує розширене відтворення, не призведе до зростання витрат виробництва продукції. При використанні прискореної амортизації накопичений амортизаційний фонд менш схильний до знецінення під впливом інфляції. Також це джерело інвестицій є найбільш дешевим, тому що не підпадає під податковий тягар підприємства.

Використання прискорених методів амортизації надає такі переваги:

- прискореними темпами формується амортизаційний фонд, що дає можливість швидше здійснювати оновлення основного капіталу;
- більшою мірою, в порівнянні з використанням традиційних методів, зменшуються платежі податку на прибуток і податку на майно;
- відбувається захист від інфляції;
- зростає чиста поточна вартість усієї нарахованої амортизації;
- створюються необхідні умови для простого і розширеного відтворення основного капіталу.

Таким чином, амортизація є унікальним механізмом, який забезпечує самовідтворення основного капіталу, а амортизаційні відрахування виступають ефективним інструментом фінансового забезпечення не тільки простого, а й розширеного відтворення.

Тому вибору методу амортизації повинен передувати ретельний аналіз всіх умов, що впливають на діючу інвестиційну політику. Можна запропонувати методичний підхід до формування механізму управління оновленням основного капіталу за рахунок амортизації, який заснований на самостійному виборі підприємством методів амортизації. А саме: виділення в структурі управління інвестиціями в основний капітал суб'єкта з функціями щодо планування, обліку, аналізу, регулюванню і контролю за формуванням і використанням амортизаційного фонду; формування системи інформаційного забезпечення управління амортизаційним фондом; управління процесом формування і використання амортизаційного фонду завжди проводити поетапно.

Що стосується сьогоднішнього, то в Україні з першого січня 2017 року було прийнято закон про прискорену амортизацію. Окрім того, що його «забули» занести до податкового кодексу, та ще й наділили певними вимогами, зокрема: придбати обладнання після 1-го січня 2017 року, ввести в експлуатацію з 01.01.2017 до 31.12.2017 року, а впродовж періоду

прискореної амортизації заборонили продавати або здавати в оренду; термін для першої групи не менше 2-х років, а для другої не менше 5-ти років. Встановлюючи необхідні значення вартості основного капіталу, потрібної кількості одиниць основного капіталу і швидкості їх оновлення, можна задавати значення строків служби, річної норми амортизаційних відрахувань. Як ми бачимо, в українських підприємств у цьому питанні свободи вибору немає.

Також дуже суттєвим постає питання регулювання використання амортизаційних відрахувань. Наразі контроль за цільовим використанням амортизаційного фонду не передбачений. Ми вважаємо, що необхідно ввести нормативні акти, які б забороняли використання прискореної амортизації не за призначенням. Усе вищезазначене можна розглядати як інформаційно-методичну основу для формування амортизаційних відрахувань в якості реального джерела інвестицій для простого та розширеного відтворення.

Література

1. Осипов В.А. *Эффективность машиностроительного производства.* – Владивосток: Изд-во ДВГТУ, 2003. – 295 с.

2. Веретенникова И.И. *Амортизация и амортизационная политика.* – М.: Финансы и статистика, 2004. – 192 с.

*Грималюк А.В. к.е.н., доцент,
завідувач кафедри економічних теорій
Одеського торговельно-економічного інституту
Київського національного торговельно-економічного університету*

МЕТОДОЛОГІЯ ШКОЛИ А.К.ПОКРИТАНА І СУЧАСНА ВИСОКОРОЗВИНЕНА ЕКОНОМІКА

Якщо спробувати набрати в Гуглі слова «теорія розвитку», то відкриється матеріал в основному по країнах, що розвиваються. У той же час знайти у мережі теорію розвитку для високорозвинених країн буде дуже важко, практично неможливо. Вважається, що їх розвиток уже як би завершено, що настав «кінець історії» у дусі пізнього Гегеля або раннього Ф. Фукуями початку 1990-х років [1]. І якщо соціологія давно вже відмовилася від цієї примарної ідеї, то в економічній теорії ідея «кінця історії» міцно закріпилася і нікуди не збирається з неї йти.

Причому, це стосується не тільки до неокласики. Наприклад, неоінституціональний напрямок в якості головного критерію історичного розвитку розглядає специфікацію і захист прав власності. А оскільки в високорозвиненому суспільстві права власності найкращим чином визначені і захищені, то розвиватися західним країнам далі вже як би і нікуди.

Тим часом ми бачимо, що високорозвинені країни об'єктивно втягуються в процес глибокої структурної трансформації, може бути, найглибшої трансформації у своїй історії. І початок цього фундаментального трансформаційного процесу проявляється, перш за все, у тій політичній турбулентності, яка охопила сьогодні західний світ. Соціологія ще в ХХ ст. відповіла на ці процеси теоріями постіндустріального та інформаційного суспільства. А економічна теорія не змогла запропонувати по суті нічого для їх пояснення.

Ці процеси непомітно відходять від економічної теорії, тому що в ній панує функціональна парадигма. Перш за все, це проявляється в її предметі. Наприклад, макроекономіка визначає свій предмет як функціонування економічної системи в цілому. Ще більшою мірою функціональна парадигма характерна для неокласичної мікроекономіки, яка розглядає функціонування на рівні окремих господарюючих суб'єктів і галузей.

Але справа в тому, що будь-яка система в будь-який даний момент знаходиться в процесі не тільки функціонування, але і безперервної зміни і розвитку, причому, не тільки кількісного, але і якісного. Якісна зміна системи означає процес її трансформації. Таким чином, розвиток системи виступає як єдність кількісного зростання і якісної трансформації. Функціональна парадигма будує теорії зростання, але при цьому фактично повністю ігнорує другу, якісну сторону розвитку, що пов'язана з процесами трансформації і, перш за все, вона ігнорує трансформацію самого високорозвиненого суспільства.

Але це не означає, що в економічній науці немає таких напрямків, які адекватні такому аналізу. Одним з таких напрямків є Одеська школа, створена А.К.Покританом.

Вихідним пунктом школи А. К. Покритана стало, як відомо, розмежування правової форми та економічного змісту власності. У той час одні економісти вважали власність основним виробничим відношенням, тобто ядром, серцевиною економічної системи. Інші, навпаки, розглядали її як правове відношення і виводили за межі системи економічних відносин. А. К. Покритан майстерно подолав крайності цих підходів, послідовно розмежувавши правову форму та об'єктивний економічний зміст власності.

І ось тепер через багато років, уже в ХХІ ст. це розмежування виявляється надзвичайно актуальним для аналізу процесу трансформації сучасної високорозвиненої економіки, який включає і трансформацію власності. Взяти хоча б інформаційні продукти. Взагалі кажучи, за своєю природою інформація - це суспільне благо [2]. Її іманентна суспільна власність. Але в сучасній системі економічних відносин вона може приймати генетично перетворену форму приватної власності, виступаючи як інтелектуальна власність. Звідси – численні проблеми із захистом інтелектуальної власності. Таким чином, наростає конфлікт між правом і об'єктивним економічним змістом власності, який в кінцевому рахунку повинен вирішитися трансформацією її правової форми.

У перспективі це стосується і матеріального, перш за все, промислового виробництва. Зрозуміти це допомагає нерівноважний аналіз, іманентний трансформаційному підходу до аналізу економіки [3].

Як відомо, метод визначається предметом. Функціональній парадигмі іманентний рівноважний метод дослідження, який зводиться до аналізу стану часткової, макроекономічної і загальної рівноваги. Як відомо, і курс мікроекономіки, і курс макроекономіки, і курс «економікс» в усьому світі завжди відкриваються однією і тією ж схемою так званого економічного кругообігу продуктів і доходів. Ця схема розглядається як універсальна, загальноекономічна модель кругообігу. Але це неправильно. Насправді це не універсальна, а тільки індустріальна модель кругообігу, яка передбачає найману працю. Без найманої праці вона не працює, тому що «левою частку» факторних доходів утворює зарплата, і з неї формується основний попит на продукти.

А якщо автоматизація буде виштовхувати працю з промислового виробництва, то постає питання, звідки візьметься зарплата для придбання його продуктів? Так звана схема економічного кругообігу не дає відповіді на це питання. Вона не показує кругообіг продуктів і доходів у розвиненому постіндустріальному суспільстві, що спирається на адекватний технологічний базис у вигляді автоматизованого виробництва.

Подальший аналіз цієї проблеми веде до висновку, що кожен крок вперед по шляху автоматизації виробництва можна розглядати як підготовку технологічних умов для поступового визрівання об'єктивного економічного змісту суспільної власності. Таким чином, у цілому в високорозвиненій економіці досить чітко простежується тенденція до розриву між правовою формою і об'єктивним економічним змістом власності. За своїм реальним економічним змістом власність починає поступово трансформуватися в напрямку до суспільної власності в той час, як її правова форма залишається приватною.

У перспективі це стосується не тільки інформаційного сектора, але і промислового виробництва, тим більше, що вони не ізольовані одне від одного. Про це свідчить, наприклад, проект четвертої промислової революції, який передбачає активне проникнення Інтернету до промислового виробництва і обігу промислових товарів. І якщо сьогодні на передній план виходять проблеми інтелектуальної власності, то в історичній перспективі вони можуть доповнитися конфліктом правової форми та економічного змісту власності вже безпосередньо у сфері матеріального виробництва.

Однак у своїй практичній діяльності люди зазвичай не здатні заглядати так глибоко і далеко. Вони бачать тільки те, що відбувається зараз у них на очах і зазвичай не схильні розглядати поточні події в такому широкому історичному контексті. У своєму господарському житті вони цікавляться безпосередньо правовою формою і проходять повз розбіжності права і економічного змісту власності.

Але наука не може обмежуватися сферою повсякденної свідомості. Ось тут саме і може сказати своє слово і продемонструвати свої евристичні можливості Одеська школа, створена А.К.Покританом. Вона не тільки послідовно розмежовує правову форму і об'єктивний зміст власності, а й має у своєму розпорядженні наукову методологію, що дозволяє категоріально досліджувати суперечності між ними.

Таким чином, загальний висновок полягає в тому, що школу А. К. Покритана слід розглядати не як категорію історії економічної думки, а як цілком сучасну методологію, адекватну не тільки дослідженню ринкової трансформації пострадянського суспільства, а й аналізу процесу постіндустріальної трансформації високорозвиненої економіки.

Література

1. Фукуяма Ф. *Кінець історії і останній чоловік*. – М.: АСТ, 2010 – 502 с.
2. Горц А. *Нематеріальне. Знання, вартість і капітал*. – М.: ВШЕ, 2010 – 208с.
3. Жданова Л.Л. *Відтворення і нагромадження капіталу: теорія, методологія, економічна політика*. / Л.Л.Жданова. – Одеса: Астропринт, 2014. – 296 с.

*Макуха С.М. к.е.н., доцент,
доцент кафедри ЗЕТ та ЕП
Одеського національного економічного університету*

ТРАНСФОРМАЦІЯ РОЛІ ЗНАНЬ В ЕКОНОМІЧНОМУ РОЗВИТКУ

Перехід сучасної цивілізації від п'ятого до шостого технологічного укладу рішуче змінює місце, роль і значення знань у забезпеченні економічного зростання. Розвиток економіки на кожному історичному етапі відбувається під впливом певного домінуючого фактора. Так, якщо в доіндустріальну епоху основним джерелом розвитку і продуктивним ресурсом була м'язова сила, прикладена до землі, то в індустріальну епоху визначальну роль уже виконує машинна техніка. На стадії, до якої вступило людство на сучасному етапі, найважливішим економічним ресурсом стають втілені в людині знання і її інтелект. Виходячи з цього, можна стверджувати, що, як і будь-який інший економічний ресурс, знання, як економічна категорія, потребує осмислення і розуміння. Це робить актуальним дослідження, що стосуються становлення і розвитку в економіці категорії «знання».

«Знання» як категорія економічної теорії завжди були в центрі уваги дослідників. Уперше зазначив роль знань у різних видах діяльності А. Сміт. Розробляючи доктрину поділу праці, він припустив, що в одних сферах поділ праці сильніший, ніж в інших, деякі професії вимагають тільки вузькоспеціалізованих умінь, тоді як іншим потрібен ширший або більш загальний набір умінь.

К. Маркс розглядав категорію «знання» у зв'язку з відтворенням основного капіталу. Він писав: «Розвиток основного капіталу є показником того ... до якої міри суспільні продуктивні сили створені не тільки у формі знання, а й як безпосередні органи суспільної практики, реального життєвого процесу» [1 с. 33].

А. Маршалл доводив, що «Значну частину капіталу складають знання та організація, причому з них одна частина знаходиться у приватній власності, а інша – ні. Знання – це наш найпотужніший двигун виробництва. Вони дозволяють нам підкоряти собі природу і змушувати її сили задовольняти наші потреби» [2].

Пізніше Й. Шумпетер, Ф. Хайєк і Г. Саймон також розглядали знання як необхідну умову і рушійну силу економічного розвитку. С. Кузнець підкреслював, що зростання багажу корисних знань і розширення сфер їх застосування складають суть сучасного економічного зростання [3].

Сьогодні аналогічної точки зору дотримується і академік В. Макаров відзначаючи, що «виробництво знань є джерелом економічного зростання» [4] та багато інших вчених.

Трансформація ролі знань в економічному розвитку простежується і при аналізі співвідношення категорій «знання» і «інформація». Дослідники часто ототожнюють поняття «інформація» і «знання», проте насправді ці категорії неоднозначні. Основна відмінність знання від інформації – ступінь організованості і осмислення первинних даних.

Генерування нових знань набуває статусу пріоритетної стратегічної діяльності, у ході якої виробляється конкурентоспроможний продукт. Сьогодні вже все більша частина виробництва базується не на матеріальних факторах, а на використанні знань. Це можна пояснити тим, що сьогодні при створенні абсолютної більшості товарів велика частина вартості створюється не на стадії їх реального виробництва, а на етапі досліджень ринку, НДДКР, розробки, збуту і обслуговування. В якості підтвердження цього положення відзначимо, що сукупний обсяг витрат 1000 найбільших компаній світу на НДДКР у 2017 році зріс порівняно з 2016 роком на 3,2% і досяг історичного максимуму – 702 млрд. дол. Для порівняння: у 2016 році сумарний обсяг корпоративних R & D-бюджетів склав 680 млрд. дол. і фактично не змінився у порівнянні з підсумками 2015-го року [5].

Таким чином, аналіз еволюції категорії «знання», дослідження трансформації ролі і значущості знань у матеріальному виробництві показує, що роль знань як чинника виробництва з часом значно зростає. І з середини ХХ століття знання перетворюється в головну рушійну силу соціально-економічного розвитку, і об'єктом дослідження стають знання в системі виробничих відносин, а предметом дослідження – отримання блага від використання знань і його трансформація з інтелектуального у фінансовий капітал. Сьогодні знання є не тільки головною цінністю будь-якого сектора економіки, а й основним ресурсом, що забезпечує значну конкурентну перевагу господарюючим суб'єктам мікро- та глобального рівня [3].

Найважливішим при аналізі еволюції ролі категорії «знання» в економічному розвитку є пошук відповіді на питання, так що ж виступає визначальним фактором: знання або капітал, джерелом розвитку якого вони є? Проведене дослідження дозволяє з усією впевненістю зазначити таке.

Визначальним фактором розвитку знань є потреба капіталу у самозростанні і, як наслідок, зростання попиту на нові технології виробництва і більш досконалі матеріали. Все це потрібно капіталу для підвищення своїх можливостей у конкурентній боротьбі і створення умов для самозбереження та саморозвитку. Зрозуміло, що все це можливо за наявності висококваліфікованих фахівців, здатних генерувати нові ідеї і впроваджувати у виробництво найдосконаліші технології. З іншого боку, висококваліфікованими працівники стати за один день не можуть. Тому, зростає потреба у формуванні умов, за яких знання будуть удосконалюватися. Як варіант, цього можна досягти шляхом розробки і реалізації спеціальних програм, які фінансуватимуться за рахунок спеціальних фондів, а результати потім можуть бути впроваджені у виробництво на комерційній основі. Крім того, особливо важливим є формування умов для проведення фундаментальних досліджень, які вимагають тривалого часу і значних фінансових витрат, на які бізнес не піде.

У бюджеті України на 2018 рік на наукові дослідження виділені більш значні фінансові ресурси в порівнянні з минулими роками. Всього на витрати, пов'язані з дослідженнями, у 2018 виділяється 7,36 млрд. грн. Витрати НАН виростуть на 30% і досягнуть 3,5 млрд. грн. Також планується збільшення витрат на дослідження в системі МОНУ. Збільшено видатки на дослідження, що проводяться закладами вищої освіти (з 621 до 698 млн. грн.), Крім того, збільшений внесок за участь у програмі «Горизонт-2020» (з 208 до 232 млн. грн.). Крім цього, понад 355 млн. грн. розподілені між 20 різними відомствами і міністерствами на оплату прикладних досліджень та наукових експертиз, а також на підготовку аспірантів і докторантів [6].

Ключовим фактором видатних наукових і технологічних досягнень у будь-якій країні є велика кількість кваліфікованої робочої сили, це високоосвічені вчені, інженери і техніки, це значною мірою впливає на наукові, технічні та технологічні досягнення, створює умови для розширеного відтворення капіталу і ефективного, стійкого зростання економіки. У той же час, безумовно, що зростання чисельності висококваліфікованих фахівців зовсім не гарантує розширення масштабів виконання наукових розробок і впровадження їх результатів у виробництво.

Література

1. Маркс К. *Экономические рукописи 1857–1859 гг.* / К. Маркс, Ф. Энгельс // Соч. – 2-е изд. – Т. 46. – Ч. 2. – С. 33.
2. Маршалл А. *«Принципы политической науки» Книга четвертая. Факторы производства: земля, труд, капитал и организация.* [Электронный ресурс] доступный с: <http://ek-lit.narod.ru/mar401.htm>

3. Вильгельм Е.В., Марабаева Л.В. Эволюция категории «знание» в экономике и менеджменте // *Фундаментальные исследования*. – 2015. – № 12-6. – С. 1189-1193; URL: <http://www.fundamental-research.ru/ru/article/view?id=39754> (дата обращения: 17.06.2018).

4. Экономика знаний: уроки для России. В.Л. Макаров [Электронный ресурс] доступный с: <http://vivovoco.astronet.ru/VV/JOURNAL/VRAN/SESSION/VRAN5.HTM>].

5. Оганесян Т. Инновационная тысяча [Электронный ресурс], доступный с: <https://stimul.online/articles/innovatsii/innovatsionnaya-tysyacha/>

6 Стадний Е., Козут И. Бюджет образования и науки 2018: что предлагает правительство [Электронный ресурс], доступный с: https://zn.ua/SCIENCE/byudzhety-obrazovaniya-i-nauki-2018-chto-predlagaet-pravitelstvo-261487_.html

Седікова І.О.

д.е.н., доцент кафедри менеджменту і логістики ОНАХТ

Мужайло В.Д.

к.е.н., доцент кафедри менеджменту і логістики ОНАХТ

ІНФОРМАЦІЙНА АСИМЕТРІЯ ЯК ФУНДАМЕНТАЛЬНА НЕДОСКОНАЛІСТЬ РИНКУ

Однією із ключових проблем сучасної економічної науки є проблема усунення інформаційної асиметрії в діяльності суб'єктів економічних відносин, вирішення якої передбачає становлення та розвиток досконалого інформаційного середовища ведення бізнесу. Функціонування ринків значною мірою залежить від того, наскільки економічні агенти володіють інформацією про ринок, умови угоди, товар тощо. Складність полягає в тому, що кожному учаснику доступні лише обмежені джерела отримання та обсяг інформації. Внаслідок цього спостерігається інформаційна асиметрія – ситуація, при якій одна із груп учасників ринку володіє необхідною інформацією, а інша група не володіє або володіє не повною мірою. Одним з ефективних шляхів зменшення впливу інформаційної асиметрії на агентів ринку, на нашу думку, є вертикальна інтеграція. Створення вертикально інтеграційної структури потрібно розглядати як процес перетворення інформації, оскільки управлінські дії – це інформація особливого роду. П. Друкер наголошує, що «...топ-менеджмент тільки починає розуміти справжні можливості інформації, яка необхідна підприємству» [3, с. 124]. Інформаційне забезпечення процесу вертикальної інтеграції сучасних підприємств необхідно здійснювати з урахуванням принципів мінімізації інформаційної ентропії та асиметрії з метою узгодження інформаційних потоків, що мають місце в ланцюгу просування продукції.

Неповнота інформації – фундаментальна недосконалість ринку, яка характеризується неможливістю достовірно оцінити якість товарів чи послуг, виконаних робіт, намірів контрагентів, їх можливостей тощо. Монопольне володіння інформацією дозволяє власникам використовувати її у своїх цілях, отримуючи переваги над контрагентами. Даний феномен характерний для багатьох сучасних ринків. Отже, наявність зазначених особливостей дозволяє стверджувати про існування інформаційної асиметрії як об'єктивно існуючої реальності. Неповнота інформації є однією із безпосередніх причин ринкової невизначеності, яка належить до основних умов прийняття економічних рішень усіма суб'єктами ринку [7].

Поняття асиметрії як заходу несиметричності розподілу було введено в науковий обіг в 1895 р. К. Пірсоном. Наприкінці ХХ – початку ХХІ ст. це поняття акумулювало ряд загальноновизнаних характеристик: спрямованість проти чийх дій, наявність суттєвої інформації у одного з учасників угоди [8], властивість невідповідності, відсутність симетрії. У наявних визначень можна виділити ключову характеристику асиметрії – перевага будь-якого суб'єкта перед іншим суб'єктом. У такому випадку асиметрію можна визначити як ситуацію, при якій один суб'єкт відносно має перевагу перед іншим суб'єктом, про яку той не знає (або знає) і яку не може подолати. Завжди існує асиметрія інформації щодо методів виробництва між виробником і покупцем будь-якого товару [4]. Дж. Акелроф стверджує, що в економічних відносинах існують витрати несумлінної поведінки, коли окремому продавцю вигідно приховувати від покупця достовірну інформацію. Саме така система стимулів породжується асиметрією інформації. Слід зауважити, що й сам продавець програє, він втрачає довіру покупця [1].

Відповідно до теорії ринкових сигналів М. Спенса, продавці можуть збільшити обсяг продажу за допомогою надання покупцям додаткової інформації про якість своїх послуг (фірмові знаки, гарантії, рекомендації, кваліфікація фахівців). Передача сигналів вимагає, щоб економічні агенти вживали заходів для переконання інших агентів у своїх ділових можливостях, у цінності або якості продукції. Передача сигналів не матиме успіху, якщо витрати на неї не відрізняються серед відправників сигналів [2].

В економіці роль нервової системи відіграють інформаційні потоки. Порушення інформаційних потоків призводять до збоїв як у роботі конкретного підприємства, так і всієї галузі національного господарства. Дослідження основних типів інформаційних потоків підприємств дали змогу виявити такі їх порушення:

Розсіювання – процес передачі інформації великій кількості отримувачів, у т. ч. тим, хто її не потребує.

Інформаційний затор – процес накопичення інформації на одному з вузлів організаційної структури. Така ситуація призводить до зменшення обсягів продажу товару, і, відповідно, до зниження прибутку.

Відхилення – процес отримання інформації особами, які не є

причетними до даної трансакції.

Вичерпання джерела – процес припинення надходження інформації з відповідного інформаційного вузла.

Переривання потоку – процес припинення комунікації між двома або більше інформаційними вузлами.

Відсутність частини або ділянки потоку – виникає при виході на ринок нових суб'єктів, процес комунікації між яким ще не до кінця побудований.

Усе це сприяє підсиленню інформаційної ентропії [6] і призводить до інформаційної асиметрії. *Наслідки останньої викликають дисфункцію ринкового механізму, ситуацію, за якої не діють основні закони ринку. Оскільки неповнота інформації існує завжди, ринкова невизначеність у принципі не може бути усунена: її можна тільки зменшити, але виключити повністю неможливо [7].*

Література

1. Акерлоф Дж. Рынок «лимонов»: неопределенность качества и рыночный механизм / George A. Akerlof // *The Quarterly Journal of Economics*. – 1970. - V. 84. - P. 488-500. Перевод Е. И. Николаенко.
2. Божко В. П. Информационные технологии в экономике и управлении : учебно-метод. комплекс / В. П. Божко, Д. В. Власов, М. С. Гаспарян. – М. : Изд. центр ЕАОИ, 2008. – 120 с.
3. Друкер П. Энциклопедия менеджмента : пер. с англ. / П. Друкер. – М. : Изд. дом «Вильямс», 2004. – 432 с.
4. Кеннет Эрроу. Восприятие риска в психологии и экономической науке / Arrow Kenneth // *Economic Inquiry*. – 1982. – V. 20, № 1. – P. 1-9.
5. Конвенція про доступ до інформації, участь громадськості в процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля (Орхуська Конвенція) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/994_015
6. Коротаев С. М. Энтропия и информация – универсальные естественнонаучные понятия [Электронный ресурс] / С. М. Коротаев. - Режим доступа: <http://www.read.in.ua/book208978/>
7. Моделирование бизнеса. Методология ARIS / М. С. Каменнова, А. И. Громов, М. М. Феропонтов, А. Е. Шматалюк. – М. : Весть- МетаТехнология, 2004. – 333 с.
8. Седікова І. О. Дослідження асиметрії інформації на зерновому ринку / І. О. Седікова, Є. М. Коренман // *Наук.-вироб. журнал БІЗНЕС-НАВІГАТОР*, Вип. 4-2 (43), Херсон – 2017, с. 36-40.

Сухова Т.Л.

старший викладач кафедри ЗЕТ та ЕП
Одеського національного економічного університету

ІСТОРИЧНІ ЕТАПИ РОЗВИТКУ СУСПІЛЬНОЇ ФОРМИ ЗВ'ЯЗКУ ВИРОБНИЦТВА І СПОЖИВАННЯ

У сучасній економіці, безумовно панівною є ринкова форма зв'язку виробництва і споживання. Однак в економічній літературі на категоріальному рівні фактично не ставиться питання про те, який саме тип ринку в тій чи іншій конкретній ситуації опосередковує суспільний зв'язок виробництва і споживання - місцевий, національний чи світовий. Тим часом така постановка питання була свого часу характерна для німецької історичної школи. Саме такий історичний підхід дозволив Ф.Лісту сформулювати і розробити концепцію «виховного протекціонізму».

Наразі в умовах розвитку 4 етапу глобалізації знову виходить на передній план боротьба між протекціонізмом і свободою торгівлі. Ця боротьба розгортається на різних рівнях. Безумовно, найважливіший з них, що знаходиться у всіх на виду, пов'язаний з небезпекою «торгових воєн» і участі в них США, Китаю і Європи.

Але не треба забувати, що аналогічна дилема протекціонізму і свободи торгівлі існує і для України, яка стоїть перед об'єктивною історичною необхідністю нової індустріалізації своєї економіки. У цих умовах постановка питання про те, який ринок опосередковує в даній конкретній історичній ситуації суспільний зв'язок виробництва і споживання, є надзвичайно актуальною і цікавою. Така постановка проблеми суспільного зв'язку виробництва і споживання перегукується не тільки з питаннями протекціонізму і свободи торгівлі, але і з практичними питаннями вироблення економічної політики, спрямованої на здійснення нової індустріалізації України.

Останнім часом ми все частіше спостерігаємо, що у високорозвинених країнах відбуваються зміни в торговельній політиці. Багато економістів підтверджують, що настає "глобальний антракт", протягом якого буде відбуватися пошук компромісу між прихильниками глобалізації і тими, хто підтримує протекціоністські заходи для відродження національного виробничого потенціалу.

У цілому вважається, що зміни в підходах в економічній політиці США, Великобританії, окремих країн ЄС - це спроба послідовного відходу від ідеології неолібералізму та відповідного переходу до політики протекціонізму, яка ґрунтується на принципах реалізації національних економічних інтересів. Очевидно, що актуалізується система поглядів, яка характерна для історичної школи, і згідно з якою "економіка кожної країни має свою специфіку, обумовлену всією історією її розвитку, національно-культурною спадщиною, особливостями менталітету населення і географічним положенням» [4, с. 39].

Провідний представник історичної школи Фрідріх Ліст (1798-1846) у роботі «Національна система політичної економії» (1841) писав, що необхідно враховувати національні особливості, і наука не має права не визнавати природу національних відносин.

На його думку, нація проходить у своєму розвитку п'ять стадій:

- 1) дикість, при якій основними видами діяльності є збиральництво, мисливство та рибальство;
- 2) пастухування;
- 3) землеробство;
- 4) землеробсько-мануфактурна, коли переважають ремісничі виробництва і сільське господарство;
- 5) торгово-мануфактурно-землеробська - вища стадія, на якій всі три сектори економіки (сільське господарство, промисловість і торгівля) розвиваються рівномірно.

Для кожної стадії підходить своя економічна політика. Ті економічні заходи, які ефективні для однієї країни, не відповідають особливостям і етапу розвитку інших країн.

Країни, які за оцінкою Ф. Ліста, вже знаходяться на п'ятій стадії, можуть проповідувати вигідне їм гасло вільної торгівлі. Країни, що знаходяться на більш низьких стадіях розвитку, повинні використовувати протекціонізм, щоб не посилювати економічну відсталість. Ідея Ф. Ліста про «виховний» протекціонізм передбачає введення заходів митного захисту галузей національної промисловості на період, поки вони не стануть конкурентоспроможними. Споживачі повинні погодитися на жертву у вигляді підвищення цін на імпортовані товари заради промислового виховання нації.

Розуміння господарства як системи, що еволюціонує та проходить у своєму розвитку різні етапи, є аргументом проти універсальності економічної теорії, оскільки різні стадії розвитку господарства відрізняються специфічними, а часто й унікальними об'єктивними властивостями.

Такий підхід до аналізу надзвичайно актуальний для України. Як і більшість країн колишнього СРСР, вийшовши з минулого інтегрованого простору, вітчизняна економіка спробувала знайти своє місце в просторі світового ринку.

Відомо, що даний процес відбувається з урахуванням інтересів тих країн, які мають у цьому просторі більш вигідне становище. Порівняльні переваги країни, що виходить на світовий ринок, концентруються на продукції, яка не вимагає переробки або вимагає її в мінімальних розмірах, тобто на сировинній продукції. Країна поступово, але неухильно перетворюється на сировинний придаток економічно розвинених держав, структурно деградує і втрачає соціальну стабільність в результаті зростання безробіття, низької заробітної плати, збільшення боргів тощо. Саме цим шляхом пішла Україна.

Тим часом загальна закономірність полягає у тому, що національний і світовий ринок виступають як історичні ступені розвитку суспільного зв'язку виробництва і споживання, які послідовно змінюють одна одну в процесі наздоганяючої модернізації економіки. В Україні ця закономірна послідовність була порушена.

Як відомо, радянська економіка не була ринковою. Для становлення національного ринку необхідний був досить тривалий перехідний період, протягом якого промислові підприємства поступово, без «шокової терапії» могли б перейти на ринкові рейки. Тільки після завершення цього періоду можна було інтегрувати економіку у світовий ринок.

Проте насправді такого послідовного перехідного періоду до світового ринку в Україні не було. Тому промисловість виявилася просто зруйнована міжнародною конкуренцією, за винятком металургії, хімії та деяких інших галузей. Таким чином, економічна політика «проскочила» щабель становлення національного ринку як історично необхідний етап розвитку суспільного зв'язку виробництва і споживання і відразу без підготовки перейшла до світового ринку як до вищого ступеня розвитку цього суспільного зв'язку.

Для виправлення цієї помилки необхідна економічна політика нової індустріалізації, спрямована на формування, перш за все, національного промислового ринку як того історично необхідного ступеня розвитку суспільного зв'язку виробництва і споживання, яка була пропущена у попередні роки. Ця політика включає, зокрема, елементи «виховного протекціонізму». І тільки після завершення цього етапу можна переходити до більш високого історичного щабля розвитку суспільного зв'язку виробництва і споживання, на якому цей зв'язок опосередковується світовим ринком.

Література

1. Геєць В. М. Чому знову настав час починати спочатку? // *Економіка України*. – 2017. – № 5–6. – С. 31–38.

2. Гриценко А. А. Логіко-історичні засади кардинальних економічних змін і переходу до реконструктивного розвитку // *Економіка України*. – 2017. – № 5–6. – С. 39–58.

3. Зверяков М. І. Глобалізація та деіндустріалізація: зміст, суперечності та способи їх розв'язання // *Економіка України*. – 2017. – № 12. – С. 3–13.

4. Лист Ф. Национальная система политической экономии /Ф.Лист. – М.: Изд-во Директмедиа Паблшинг, 2007. - 235 с.

Щербак А.В.

к.е.н., доцент,

доцент кафедри ЗЕТ та ЕП

Одеського національного економічного університету

КОНКУРЕНЦІЯ ЯК КАТАЛІЗАТОР ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ

З 2000 по 2008 рік економіка України динамічно розвивалася. Якщо ми зрозуміємо, завдяки чому це відбувалося, можна визначити більш обґрунтовані плани на майбутнє. Зазвичай найважливішою причиною швидкого зростання в той час вважається сприятлива зовнішньоекономічна

кон'юнктура. Однак на початку століття світові ціни на ключові товари українського експорту були порівняно низькими, і тільки в 2004 році зведений індекс цін цих товарів перевищив рівень 1995 року. При цьому в 2003 році ВВП був на 33% вище, ніж у 1999, а в окремі роки він збільшувався на 9%. Якщо ціни на сировину тут ні до чого, для зростання за ці 4 роки потрібно шукати інше пояснення.

Відповідно до теорії конкурентних переваг М. Портера, найважливіше значення для підвищення конкурентоспроможності має інтенсивність внутрішньої конкуренції. Можливо, цей фактор мав важливе значення для розвитку вітчизняної економіки?

Статистичні органи України проводять опитування керівників підприємств, з'ясовуючи чинники, що стримують виробництво. Серед них - висока конкуренція з боку вітчизняних підприємств. Частка керівників підприємств, які відзначають цей фактор, відображає інтенсивність внутрішньої конкуренції. Підприємці не дуже люблять конкуренцію, але вона – типове суспільне благо, яке змушує їх підвищувати ефективність, впроваджувати інновації. Якщо в 1999 році високу конкуренцію з боку вітчизняних товарів відзначили 11% керівників промислових підприємств, то в 2007 – 36 %. Посилювалася, хоча і повільніше, конкуренція в будівництві. Особливо швидко зростала конкуренція на транспорті: на значну конкуренцію з боку вітчизняних перевізників у середині десятиліття вказували більше 50 % підприємств галузі [1, с.95, 100, 105].

Посилення внутрішньої конкуренції було, перш за все, результатом реформ, проведених у другій половині 1990-х років: приватизації більшості підприємств, демонополізації економіки. Була введена спрощена система оподаткування, обліку та звітності для малого бізнесу і чимало підприємців вийшли з тіні. Потужний поштовх розвитку АПК і економіки в цілому дала аграрна реформа.

Саме посилення конкуренції стало, на наш погляд, найважливішою рушійною силою підйому, що почався в 2000 році. При цьому, інтенсивність конкуренції досягла максимуму в 2007 році, а потім знизилася. Це було пов'язано з погіршенням умов підприємницької діяльності в зв'язку з посиленням корупції, широким поширенням рейдерства, діяльністю Тендерної палати тощо. Ситуація особливо погіршилася після того, як президентом став Янукович. Найважливішою причиною падіння виробництва в 2008-2009 роках була світова економічна криза, однак динаміка конкуренції добре пояснює мляве зростання після кризи: у 2013р. ВВП України був на 6,5 % нижчим, ніж у 2008р.

Цікаво, що багато в чому подібною була ситуація в Росії. Загальновідомою є залежність економіки цієї країни від цін на енергоресурси. Але світові ціни на них стали зростати в 2004 році, а підйом у Росії почався в 1999 р. Моніторинг конкурентного середовища в промисловості здійснює Інститут Гайдара. Підприємствам задають питання про рівень конкуренції на їхніх ринках. Відповіді оцінюються в балах: сильна

– 5, помірна – 4, слабка – 3, ніяка – 2, і розраховується середній бал. Конкуренція почала посилюватися у Росії вже в середині 1990-х, оскільки там раніше, ніж у нашій країні, були проведені ринкові реформи. Відповідно, меншим було падіння виробництва (в нижчій точці кризи ВВП Росії становив 57,5 % від рівня 1990 року, тоді як ВВП України – 40,8%); раніше почався підйом. Максимальний рівень конкуренції був досягнутий в 2005 р, після чого сталося зниження рівня конкурентної боротьби [2, с.37]. Коли прийшли нафтодолари, конкуренцію стали активно обмежувати. Тому після кризи 2008-2009 років темпи економічного зростання в Росії істотно знизилися в порівнянні з докризовим періодом, хоча світові ціни на енергоресурси залишалися високими до 2014 року.

Ключове значення внутрішньої конкуренції для підвищення національної конкурентоспроможності особливо добре видно, якщо аналізувати ситуацію на рівні галузей. Кілька років тому в російському журналі ЕКО опублікована стаття «Піраміда Хеопса проти Пізанської вежі» [3], в якій порівнюється структура нафтогазового сектора США і Росії.

У США 5 найбільших компаній забезпечують третину видобутку нафти і чверть – газу. Крім них, у секторі працюють десятки великих незалежних компаній і близько 20 тисяч малих фірм. Така структура виключає можливість домінування, сприяє швидкому технічному прогресу, зниження витрат. Тому автори статті порівнюють структуру нафтогазового сектора США з пірамідою. Структура цього сектора є багато в чому результатом цілеспрямованої антимонопольної політики і заходів щодо стимулювання малого бізнесу.

У Росії на 5 найбільших компаній припадає майже 80% видобутку нафти і більше 85 % – газу. Вплив таких компаній істотно зріс після 2000 року в результаті серії злиттів і поглинань. Частка незалежних компаній знизилася, хоча ефективність їх діяльності вище. Для нафтогазового сектора Росії характерні цінові змови, розділи ринків. Звичка найбільших компаній сектора отримувати вигоди шляхом придушення конкурентів і лобіювання пільг від держави консервує технологічну відсталість, сприяє швидкому зростанню витрат. Це обумовлює нестійкість нафтогазового сектора, залежність держави від компаній-монополістів.

Що стосується України, то структура нафтогазового сектора нагадує перевернуту піраміду. Три чверті газу видобувають структури НАК «Нафтогаз України». До недавнього часу ця компанія була просто годівницею для шахраїв: досить згадати «вишки Бойка». У країні відсутні ефективні приватні компанії типу «Лукойла». Наявність більше 300 родовищ нафти і газу забезпечує сприятливі можливості для розвитку малого бізнесу. Однак він не став локомотивом нафтогазового сектора, оскільки права на розробку родовищ отримували переважно «потрібні люди». Не дивно, що результати діяльності нафтогазового сектора України ще гірші, ніж у Росії. У 1990 році було видобуто 28,1 млрд. кубометрів газу, а в 2017 – 20,5 млрд. Видобуток нафти за цей період скоротився більш ніж у три рази.

В Україні після Майдану конкуренцію обмежують не так сильно, як раніше. Але реформи є менш радикальними навіть у порівнянні з проведеними в кінці 1990-х. Звідси і результати. Для розвитку конкуренції необхідна політична воля, оскільки за кожним актом, що містить обмеження конкуренції, стоять інтереси впливових кіл. Однак її поки немає. Так, Антимонопольний комітет України розробив проект Програми розвитку конкуренції. Але в процесі узгодження з іншими відомствами в цей документ довелося внести такі зміни, що його прийняття втратило сенс.

Згідно з Конституцією України держава забезпечує захист конкуренції у підприємницькій діяльності. На жаль, за винятком порівняно короткого періоду, вона виступає як посібник монополізму. Результатом такої політики стала олігархічна модель капіталізму, що блокує інноваційний розвиток, зумовлює низький рівень життя основної маси населення. Для зміни цієї ситуації необхідна системна робота, спрямована на усунення з українського законодавства антиконкурентних норм.

Література

1. Тенденції розвитку конкурентних відносин в економіці України у 2010 році. Звіт про НДР. /Центр комплексних досліджень з питань антимонопольної політики - № держреєстрації 0111u003966. - 2011– 186с.

2. Цухло С.В. Конкуренция в российской промышленности в 2003–2009 гг. – М.: Изд-во Института Гайдара, 2011. – 136 с.

3. Бозо Н.В., Шмат В.В. Пирамида Хеопса против Пизанской башни. Организационные структуры в нефтегазовом секторе // ЭКО – 2007 - №3. – С.22-41.

Шевченко Т. В.

аспірант кафедри ЗЕТ та ЕП

Одеського національного економічного університету

БІОГЕНЕТИЧНИЙ ПІДХІД В ЕКОНОМІЧНІЙ ТЕОРІЇ

Предмет економічної теорії досліджується з точки зору різних підходів, розмаїття яких скоріше породжує більше протиріч, ніж їх нівелює. Підходи у дослідженні економічної теорії не мають єдиного філософського базису, єдиного розуміння дійсності, тому пошук загального підходу до вивчення економічних явищ постає невирішеною проблемою.

Усе частіше вчені-економісти звертаються до надбання суміжних наук, тим самим збагачуючи економічну теорію. Проте слід зазначити, що вітчизняна економічна думка є дещо стриманішою та консервативнішою порівняно із західною традицією, де вчені активно використовують досягнення інших наук. З одного боку, вітчизняна економічна теорія характеризується високим ступенем абстрагування та дефіцитом уваги до прикладних аспектів економічної дійсності, з іншого, - наголошуючи на об'єктивності економічних законів, явищ, процесів, надаючи перевагу дослідженню суспільного виробництва, нехтує значенням самої людини у процесах, що породжені її діяльністю. Здається, нібито економічна

об'єктивність існує сама по собі окремо від людини і є важливішою ніж людська природа.

Для більшості людей об'єктивність економічних законів та процесів не є очевидною, особливо це демонструють студенти при вивченні економічної теорії. У тестових завданнях до теми сутності економічних законів студенти найчастіше відмічають, що економічні закони залежать від волі та свідомості людей, тобто є суб'єктивними. Можна вважати, що таке спотворене бачення виникає внаслідок незрілості самих студентів або їх нездатності до економічного мислення, проте насправді на сторінках підручників з економічної теорії наводиться лише констатація факту об'єктивності економічних законів, але немає очевидних доказів, що пояснювали би причину їх об'єктивного існування. Саме впровадження біогенетичного підходу в економічну теорію, на нашу думку, здатне бути доказовою базою об'єктивності економічних законів, процесів, явищ та розглядати суспільне виробництво як результат синергії людської природи.

Біогенетичний підхід в економічній теорії, на нашу думку, формується на межі таких наук, як біологія, генетика та психологія. Будемо вважати, що основи біогенетичного підходу в економіці були закладені фундатором економічної школи фізіократів Франсуа Кене у вченні про «природний порядок», відповідно до якого суспільство підпорядковується природним законам. Спираючись на свій досвід лікаря, Кене порівнював економічну систему із живим організмом, який функціонує за «природними» або об'єктивними законами, що не залежать від волі та бажань людей. Економічна теорія донині відокремлює дію об'єктивних економічних законів, що будують економічну систему суспільства, від волі та бажань людей. Проте поява поведінкової економіки як розділу економічної теорії все більше повертає увагу до людини, до природи її дій. Завдяки психології економічна теорія може розглядати не тільки суспільне як носія об'єктивності, але й індивідуальне як засіб прояву цієї самої об'єктивності.

Слід зазначити, що формування підходу в економічній теорії на полідисциплінарній основі призводить до виникнення низки проблем: відсутності дуопредметних фахівців (наприклад, психолог-економіст; економіст-психолог тощо); відсутності полідисциплінарних дискусій не у межах окремих секцій тематичних науково-практичних конференцій, а у межах однієї секції як прямого діалогу між фахівцями різних наук, що мають спільні дослідницькі інтереси. Зазначені проблеми помітно знижують швидкість та ефективність впровадження таких підходів.

Зосередимо увагу на біогенетичному підході та з'ясуємо, які аспекти біології, генетики та психології важливо враховувати для посилення теоретичної, практичної та прогностичної функцій економічної теорії. Прикметник «біогенетичний» вперше зустрічається у словосполученні «біогенетичний закон». Цей закон був сформульований природознавцем та філософом Е. Геккелем; згідно з ним в індивідуальному розвитку організм нібито відтворює основні етапи його еволюції. Згодом біогенетичний закон

був покладений в основу психічного розвитку дитини С. Холлом, його сутність така: онтогенетичний розвиток психіки дитини коротко повторює всі стадії філогенетичного розвитку психіки людини (теорія рекапітуляції). Учеником С. Хола К. Гетчинсоном була створена періодизація психічного розвитку, в якій критерієм виступав спосіб видобутку їжі. Він виділив у психічному розвитку дитини п'ять основних фаз: 1) стадія риття і копання; 2) стадія полювання та захвату; 3) стадія пастуха; 4) землеробська стадія; 5) стадія промисловості та торгівлі або стадія сучасної людини. Безумовно наведена періодизація є відносною, як і біогенетичний закон, що згодом спростовується іншими науковцями, проте психологія доводить, що онтогенетичний розвиток кожної людини підпорядковується закономірностям, що його визначають.

Психіка людини, що є предметом психології, як властивість високоорганізованої матерії розвивається за біологічними і генетичними законами. Завдяки психіці людина досліджує оточуюче середовище та формує свої дії, щоб активно впливати на предмети природи, прилаштовуючи їх до своїх потреб. Серед факторів, що історично вплинули на становлення психіки людини виділяють створення знарядь праці, завдяки яким людина отримала можливість активно впливати на оточуюче середовище. Поява можливості створювати знаряддя праці розглядається як фактор розвитку людства.

Для обґрунтування необхідності формування біогенетичного підходу в економічній теорії необхідна певна логіка викладу матеріалу. По-перше, необхідно звернути увагу на людину як на різновид серед організмів живої природи, як біологічний вид, що активно взаємодіє з оточуючою живою і неживою природою. Наголосимо на двох важливих функціях людства як біологічного виду: 1) розширене відтворення виду; 2) підтримка рівноваги у біосистемі Землі. Розширене відтворення порівняно із простим за будь-яких несприятливих умов збільшує шанси на виживання виду. Біологи зазначають, що людина є біологічно непристосованою і не має спеціалізації органів для будь-якого тваринного існування. Саме біологічна непристосованість людини у природі є причиною існування економіки, оскільки, по-перше, обумовлює створення знарядь праці, що компенсують людську біологічну беспорядність та впливають на предмети природи заради їх прилаштування до людських потреб, по-друге, обумовлює існування складної суспільної організації, що знаходить вираз у суспільному виробництві. Отже, відтворення людського виду неможливо поза суспільством та без знарядь праці. Інстинкт відтворення виду запрограмований генетично не тільки у людей, але й у інших живих істот. У людини цей інстинкт є особливим, оскільки вона намагається відтворювати не тільки свій вид, але й здатна створити умови для збереження відтворення іншого виду, більше того, має прагнення до відтворення видів, що давно зникли з нашої планети. Проблема відтворення виду пов'язана не тільки із сьогоденною діяльністю та задоволенням поточних потреб, але й діями, пов'язаними з забезпеченням

відтворення майбутніх поколінь. Тобто людина, що працює сьогодні, витрачає свій життєвий ресурс не тільки на власні потреби, але й потреби своїх нащадків. Отже, дії людини відносно розширеного відтворення виду запрограмовані генетично у межах біологічного виду. Запроваджуючи такий погляд в економічній теорії, можна та потрібно з іншого боку розглянути категорії додаткового продукту, доданої вартості, прибутку як результату організації суспільного виробництва заради забезпечення матеріальної основи для життя майбутніх поколінь. Будь-які суспільні процеси, навіть суперечливі, є продуктом, передусім, несвідомої дії людей, але спрямованні на підтримання рівноваги, тобто такого стану соціально-економічної системи, яка забезпечить відтворення людства як виду. Сьогодні розвиток науки та науковий плюралізм дозволяють переводити несвідомі процеси суспільних явищ у людську свідомість: це призводить до підвищення рівня злагодженості дій індивідів у суспільстві та зменшує соціальну напругу.

Ще один аспект біогенетичного підходу актуалізує питання відносно того, які закономірності покладені в основу: секторальної структури економіки; організації механізмів та процесів функціонування соціально-економічних систем; існування суспільного поділу праці, глобалізації, інтеграції тощо. Найдосконалішими системами, що відомі людству, є біологічні, власне організм людини є квінтесенцією досконалості. Досконалість людського організму обумовлена генетичною програмою, яка не є створеною людиною, але може бути нею осягнута. Кене вдалося побудувати модель кругообігу суспільного продукту і грошей в державі за принципами будови біологічного організму або біологічної системи. Висловимо гіпотезу про те, що несвідомі дії людей є генетично обумовленими та мають на меті приведення соціально-економічної будови відповідно досконалої біологічної системи, носієм якої є сама людина.

СЕКЦІЯ 3. ПРОБЛЕМИ ТРАНЗИТИВНИХ ЕКОНОМІК В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

*Горняк О. В. д.е.н, професор,
завідувачка кафедри економічної теорії та історії економічної думки
Одеського національного університету ім. І.І.Мечникова*

РОЗВИТОК ТЕОРІЇ ФІРМИ В СУЧАСНІЙ ЕКОНОМІЧНІЙ НАУЦІ

Розвиток теорії фірми на сучасному етапі пов'язаний як із кардинальними зрушеннями, що відбуваються на всіх рівнях економіки, і, перш за все, на мікрорівні, так і зі зміною парадигми економічної теорії. Найбільш повно всі ці процеси досліджує нова інституціональна економічна теорія, тому теорія фірми розвивається її представниками. В неоінституціональній економічній теорії фірма досліджується в рамках дихотомії «фірма-ринок» (Р. Коуз, О.Е. Вільмон), або як інститут сучасної ринкової економіки (Д. Норт, Річардсон). Перший підхід протиставляє фірму і ринок і пояснює існування фірми вадами ринку, другий підхід трактує фірму як інститут, що існує поряд з ринком і виконує свої функції в економічній системі.

Сучасну фірму можна охарактеризувати як виробничу одиницю постіндустріальної економіки, тоді в основу аналізу слід покласти такі її характеристики, як модуляція, мініатюризація, стандартизація тощо, які обумовлені специфікою сучасного виробництва [1, с. 7-8]. Фірма як інститут також трансформується. Головним елементом її активів стає людський капітал, зростає питома вага нематеріальних активів. Фірма укладає більш гнучкі контракти з працівниками, партнерами по бізнесу та іншими контрагентами, відмовляючись від жорсткого контролю за постачальниками і споживачами. Мобільність персоналу фірми зростає, її межі розмиваються.

Глобалізація фінансових, товарних та інформаційних потоків, розвиток електронної торгівлі змінюють філософію корпоративної стратегії і формують нові сутнісні характеристики фірми. Фірми починають інвестувати не у вертикальну інтеграцію, а в горизонтальну, у спеціалізацію на найбільш ефективних сферах діяльності, у розвиток компетенцій, що забезпечує зростання конкурентних переваг [2;3]. Відмінності між корпоративною стратегією на внутрішніх і зовнішніх ринках стираються, оскільки внутрішні ринки стають складовими глобального ринку. Конкурентоспроможність фірми визначають такі чинники підприємницького середовища, як інтенсивність конкуренції на внутрішніх ринках, розвиток інформаційної інфраструктури, рівень розвитку венчурного капіталу [4].

Становлення і розвиток сучасної фірми забезпечується ефективним підприємницьким та інституційним середовищем у поєднанні з відповідною

корпоративною стратегією, яка використовує переваги такого середовища. Особливого значення при цьому набуває розвиток інститутів сучасної ринкової економіки, теоретичне осмислення процесів економічної діяльності фірм, тому теорія фірми набуває останнім часом великого практичного значення.

Література

1. Горняк О. В. *Економіка і управління в умовах глобальних трансформацій: колективна монографія / За заг. ред. О. В. Горняк. – Одеса: Одеський національний університет імені І. І. Мечникова. Видавничий дім «Гельветика», 2013. – 372 с.*

2. *Социально-экономическая эффективность: опыт США. Ориентир на глобализацию / Э.В. Кириченко, Г.К. Никольская, Е.А. Лебедева и др.; Отв. ред. Э.В. Кириченко. М.: Наука, 2002. - 360 с.*

3. Робертс Дж. *Современная фирма. Структура организации для достижения эффективности и роста. / Дж. Робертс. – М., СПб., К.: Издат. дом «Вильямс», 2007. – 352 с.*

4. *Истоки: Из опыта изучения экономики как структуры и процесса / редкол.: Я. И. Кузьминов (гл. ред.), В.С. Автономов (зам. гл. ред.), О.И. Ананьин и др.- М.: Изд. дом ГУВШЭ, 2007. – 533 с.*

**Кухарская Н.А. д.э.н, профессор,
професор кафедры ОЭТ и ЭП**

Одесского национального экономического университета

ТРАНСФОРМАЦИЯ НАЦИОНАЛЬНОЙ ЭКОНОМИКИ В СОВРЕМЕННЫХ УСЛОВИЯХ

Объективная необходимость трансформации экономики диктуется, в первую очередь, общей логикой перехода от исторически доказанной и экономически неэффективной административно-командной модели к сравнительно эффективно функционирующей социально-ориентированной, либерально-капиталистической модели организации экономической жизнедеятельности общества.

Каждая из переходных постсоциалистических экономик прошла через этап трансформационного кризиса. В зависимости от глубины падения и амплитуды структурных искривлений все эти страны имели больше или меньше негативных социально-экономических последствий. Так, если в странах Центральной и Восточной Европы (ЦВЕ) и странах Балтии продолжительность кризисного падения, после распада социалистической системы, составила в среднем 3,8 года, а глубина падения ВВП достигла 22,6% с достижением докризисного уровня на протяжении 4-х последующих лет до 1997 г.; то в странах СНГ имел место значительно более долгий кризисный период (9 лет) при среднем падении уровня ВВП более, чем на 50%, а докризисный уровень еще не достигнут.

Несколько цифр: уровень почасовой зарплаты в Украине составляет 0,71 \$/час (в ЕС – 5-19 евро, США – 7\$, РФ – 0,75\$); доля населения,

живущего за чертой бедности составляет 39-59% (при максимально допустимом значении 10%); совокупный внешний долг Украины (государственный и корпоративный) достиг 93,5% объема ВВП; по объему официальной теневой экономики от ВВП Украина заняла 3-е место в мире; по уровню коррупции страна находится на 131 месте из 176 стран; износ основных фондов в целом по стране достиг 87%; источниками экономического роста экономики остаются 3-й и 4-й технологические уклады; наукоемкость ВВП снизилась с 2,4% в 1991 г. до 0,6%; финансирование науки сократилось от 1,16% до 0,2%.

Специфической чертой украинской модели развития является то, что у нас достаточно длительное время идет поиск оптимального стратегического направления и определения стратегической цели. Результатом этого до сих пор является отсутствие четких программ реформирования экономики и перестройки экономических отношений. Программы действий нескольких правительств Украины имели и имеют декларативный, бессистемный характер, не определяют целей, промежуточных этапов, конкретных механизмов и поэтому не могут целенаправленно реализовываться.

В настоящее время главным процессом экономического развития страны становится процесс её встраивания в глобальный рынок и в систему глобальных обменов. В этой ситуации управляющими становятся другие факторы, чем в эпоху традиционной индустриальной экономики (табл. 1), где базовым является процесс управления, который должен ориентировать региональную стратегию на долгосрочное создание стоимости и концентрацию «ресурсов будущего».

Таблица 1

Сравнительная характеристика факторов развития страны в условиях традиционной и «новой» экономики

	Традиционная экономика	Новая экономика
Базовый процесс	Производство	Управление
Ареал	Административный регион	Рынок
Институты	Национальное право	Транснациональное торговое право
Цель развития	Экономический рост как рост объемов производства	Капитализация как рост влияния на глобальные обмены

Однако Украина всё глубже погружается в «ловушку бедности», со всеми вытекающими последствиями. В этих условиях объективной необходимостью трансформации национальной экономики являются:

- новый экономический курс для перехода от экспортоориентированного сырьевого роста к инновационному;

- неотложная срочная конструктивная стратегия развития страны, которая даст толчок экономическому росту и преодолению социальных проблем в обществе;

- срочная переориентация с экспорта сельскохозяйственного сырья на поставки готовой продукции пищевой промышленности, металлургического сырья на поставки полуфабрикатов с добавленной стоимостью в черной металлургии;

- встраивание отечественной продукции во внешние цепочки добавленной стоимости;

- реиндустриализация украинской промышленности с учетом технологических реалий современной мировой экономики (т.е. акцент на ракетно-космическую и авиакосмическую промышленность, биотехнологии, фармакологию, IT-индустрию, нанотехнологии);

- увеличение инвестиций в инфраструктуру;

- максимальная занятость молодежи на рынке труда;

- увеличение доли малого и среднего бизнеса;

- отделение бизнеса от власти;

- формирование как социально ответственного бизнеса, так и социально ответственной государственной власти.

Для всестороннего учета структурных приоритетов трансформационного периода разработать и обосновать программы социально-экономического развития на 10-30 лет могут академическая, вузовская и отраслевая науки. Это была бы научная база прогнозно-аналитической оценки целей, задач и возможностей социально-экономического развития страны по внутренним и международным параметрам, характеристикам и критериям.

*Ушкаренко Ю.В. д.е.н., профессор,
завідувачка кафедри економічної теорії
та міжнародних економічних відносин
Херсонського державного університету*

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ РОЗВИТКУ СИСТЕМИ КРЕДИТНОЇ КООПЕРАЦІЇ В УКРАЇНІ

У зв'язку з комерціалізацією кредитно-фінансової системи одним із напрямів розвитку кооперації в Україні має стати формування сільськогосподарських кредитних кооперативів, що забезпечують безперебійне й у потрібних обсягах кредитування членів-пайовиків. Кредитна кооперація широко розповсюджена в країнах з розвинутою економікою. Так, фермери США одержують через кредитні кооперативи щорічно до 40% довгострокових і до 20% короткострокових позик, в Німеччині відповідно 45% і 24%, а у Фінляндії тільки короткострокові позики складають 50% [1, с.

17]. У Нідерландах на частку кредитних кооперативних структур припадає 90% кредитування аграрного сектора, у Франції – 70%, в Японії – до 50%, у США – 26% [1, с. 18].

Привабливість цієї форми організаційного кредиту полягає в тому, що в кооперативних кредитних установах позикові процентні ставки значно нижчі, ніж у комерційних. Перевага кооперативного кредиту полягає ще й у тому, що близькість розташування кредитних кооперативів до своїх членів-пайовиків дає останнім можливість з легкістю користуватися послугами незалежно від розміру господарства. Своєю чергою кооперативи легко контролюють цілеспрямованість і ефективність використання виданих ними кредитів і своєчасність їх повернення. Концептуально така форма розвитку кооперації повинна мати багаторівневу структуру від сільських кредитних кооперативів до регіональних кооперативних банків і центрального кооперативного союзу з чітким розмежуванням функцій між собою.

Під системою сільськогосподарської кредитної кооперації розуміється організаційно-економічна структура взаємозв'язаних і субпідрядних ланок на різних регіональних рівнях. Основою діяльності кредитного товариства або кредитного кооперативу є мобілізація коштів членів кооперативу, залучення позичкових ресурсів і використання їх для видачі позик членам кооперативу, передусім на виробничі цілі, тобто надання кредитно-фінансових послуг членам кооперативу.

Першим рівнем низової структури системи кредитної кооперації є первинні кредитні кооперативи, що створюються в рамках мінімальної адміністративно-територіальної одиниці. Сільські кооперативи створюються на добровільних засадах шляхом об'єднання грошових коштів учасників кооперації. Такі кооперативи є універсальними кредитними установами, якнайповніше обізнаними про кон'юнктуру місцевих ринків і економічний стан своїх клієнтів.

Основною метою таких кооперативів є залучення засобів і надання позик своїм членам. Проте первинний кредитний кооператив, будучи невеликим за капіталом і чисельним складом, на початковому етапі свого функціонування не в змозі організувати ощадно-позикову діяльність, що вимагає відповідного фінансового забезпечення, тому виникає об'єктивна необхідність входження низових кооперативів у регіональні кредитні кооперативи (другий рівень). Основним завданням регіональної системи кредитної кооперації є забезпечення невеликих за чисельністю і капіталом сільських кредитних кооперативів юридичною самостійністю і, в той же час, можливістю через регіональні кооперативи користуватися всіма перевагами великих кредитних організацій.

Розвиток системи кредитної кооперації зумовлено низкою чинників, серед яких об'єктивна потреба аграрного сектора регіону у фінансових ресурсах і небажання банківських структур кредитувати малий агробізнес. Завдання, що стоять перед сільськогосподарськими кредитними кооперативами, є як економічними, пов'язаними з розширенням аграрного

виробництва, так і соціальними. Саме фермерські й особисті селянські господарства є соціальною базою розвитку кредитної кооперації. Кооперативний кредит вигідний для фермерських господарств, новостворених і діючих сільськогосподарських підприємств, а також для окремих громадян.

Об'єктивними передумовами подальшого розвитку єдиної системи кредитної кооперації є: зміцнення законодавчої бази на державному рівні; наявність великої кількості фермерських господарств, не охоплених кооперацією, які потребують фінансових ресурсів; співпраця з комерційними банками; відсутність конкуренції у сфері кредитування в сільській місцевості. До перешкод, що зустрічаються в даний час на шляху розширення системи кредитної кооперації, належать: відсутність у країні єдиного органу, що координує діяльність системи кредитної кооперації на регіональному рівні; недостатня підтримка з боку органів влади; високий ступінь ризику, пов'язаний із сезонністю в сільськогосподарському виробництві.

Реальним шляхом залучення коштів для становлення кредитної кооперації може стати участь різних організаційно-правових формувань на пайових засадах у створенні кредитних установ на рівноправних, партнерських і взаємовигідних умовах. Максимальний ефект від цього буде досягнуто, якщо цей процес здійснять у всьому регіоні, тим самим буде вирішено проблему необхідності формування регіональних кооперативних структур з нуля.

Література

1. Шкляр М.Ф. Кредитная кооперация / М.Ф. Шкляр – М.: Издательско-торговая корпорация «Дашков и К», 2007. – 334 с.

Вязмікіна І. А.

викладач кафедри ЗЕТ та ЕП

Одеського національного економічного університету

ЗАКОН ТЕНДЕНЦІЇ НОРМИ ПРИБУТКУ ДО ЗНИЖЕННЯ ТА ФІНАНСІАЛІЗАЦІЯ У РОЗВИНУТИХ КРАЇНАХ

Світова фінансово-економічна криза 2008 року деякими вченими характеризується як «криза неолібералізму». У середовищі науковців гетеродоксального напрямку існує консенсус, що саме втілення неоліберальної політики на початку 80-х років минулого століття, зокрема дерегулювання фінансової сфери у розвинених країнах призвели до різкого зростання спекулятивних операцій на фінансових ринках, появи численних різноманітних фінансових інструментів, росту так званих «фінансових прибутків» та взагалі значення фінансової системи у розподілі створеної у

матеріальному виробництві доданої вартості. Сукупність цих процесів у сучасній науковій літературі одержало назву фінансиалізації.

Існує декілька теоретичних поглядів на те, які чинники змусили уряди провідних країн світу піти на заміну кейнсіанської макроекономічної політики, яка панувала до кінця 70-их років минулого століття на так звану неоліберальну модель. Представники американської школи суспільних структур нагромадження (ССН) вважають, що капіталізм періодично приймає специфічну інституційну форму. Теорія ССН, за словами її представників, дозволяє проаналізувати періодичні зміни в інституційній структурі капіталізму. ССН це – узгоджена довготривала капіталістична інституційна структура, яка сприяє формуванню прибутку та формує основу нагромадження капіталу. Кожна ССН ефективно функціонує на заохоченні отримання прибутку протягом декількох десятиліть, але в якийсь момент вичерпує свою ефективність. Це призводить до періоду кризи, який з часом дає початок новій ССН. Кожна ССН існує на рівні глобального капіталізму, а також усередині окремих країн, хоча з деякими інституційними відмінностями між країнами. [1, с. 3] Таким чином, післявоєнна ССН вичерпала свої можливості у середині 1970-х років, і неоліберальна структура прийшла їй на заміну. Щодо поглядів інших учених, криза кейнсіанського режиму нагромадження полягала у тому, що дія факторів, які могли протидіяти тенденції норми прибутку до зниження та перенагромадженню капіталу, і дали змогу провідним капіталістичним економікам забезпечити капіталу сфери вигідного залучення у післявоєнні часи, що, у свою чергу, сформувало так званий «золотий вік» капіталізму, вичерпала себе. [2] Таким чином, уряди провідних країн, зокрема США та Великої Британії, змушені були піти на невідгідні для робочого класу зміни у державному регулюванні та до фактичного демонтажу «держави загального добробуту» втілені у економічній політиці «рейганоміки» та «тетчеризму».

Емпіричні дані підтверджують тенденцію норми прибутку до зниження, починаючи з кінця 40-х років минулого століття. Здійснювались численні спроби поррахувати норму прибутку у розвинених економіках післявоєнних часів. У даній роботі використана методологія підрахунку норми прибутку, яка була запропонована Майклом Робертсом на основі даних офіційної статистики США [2]

$$M' = \frac{\text{ЧНП} - \text{амортизація} - \text{компенсація робітників}}{\text{вартість основних засобів} + \text{компенсація робітників}} \times 100\% \quad (1)$$

Згідно з цим підходом до розрахунку до уваги береться уся економіка США в цілому, включаючи прибутки, одержані у фінансовому секторі та прибутки некорпоративного сектора.

Графік ілюструє чітке послідовне зниження норми прибутку починаючи з післявоєнних років до кінця 1970-х років. Таким чином, перехід до неолібералізму у першу чергу, був необхідним кроком для того, щоб

«реставрувати» норму прибутку, що частково вдалося зробити, у тому числі, за рахунок зростання фінансового сектора економіки.

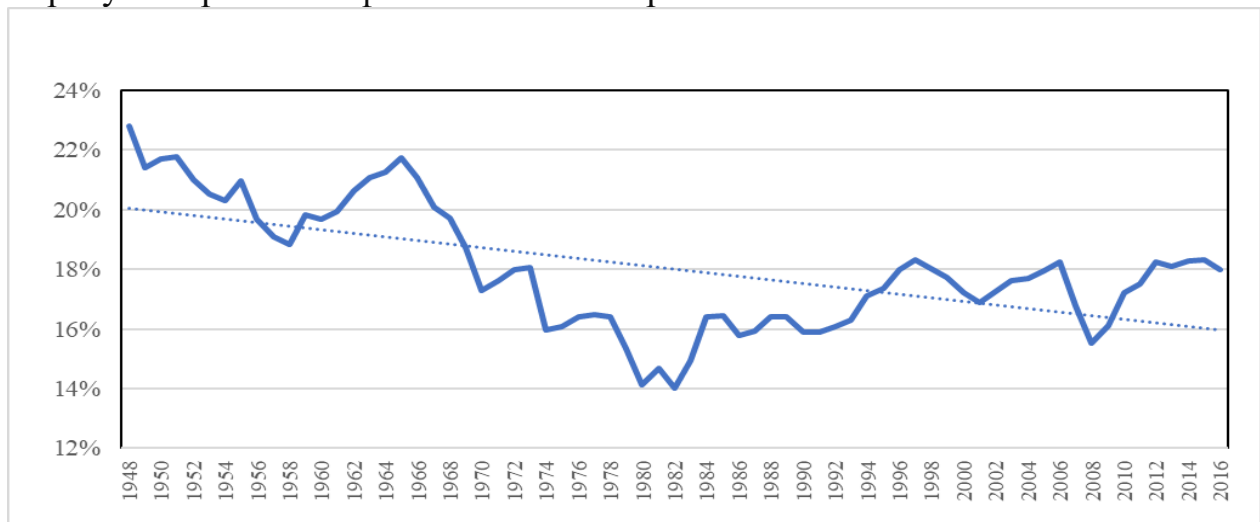

Рис. 1 Динаміка норми прибутку у США, 1948-2016 р.р. у поточних цінах [складено автором за 2, 3]

Виходячи з викладеного, можна зробити висновок, що хоча неоліберальна політика дерегулювання і призвела до бурхливого зростання фіктивного капіталу та значення фінансової системи, численних спекуляцій та надування «фінансових бульбашок», що обумовило форму в якій криза 2008 року проявилася, але впровадження цієї політики навряд чи можна назвати «помилкою» та «необережністю», тому що таким чином вдалося досить тривалий час протистояти дії тенденції норми прибутку до зниження.

Література

1. Kotz D. *Neoliberalizm and financialization* / David Kotz. [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: http://people.umass.edu/dmkotz/Neolib_and_Fin_08_03.pdf
2. Roberts M. *The Long Depression: Marxism and the global crisis of capitalism* / Michael Roberts., 2016. – 360 с. – (Haymarket Books).
3. *National Income and Product Accounts of the USA*. [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://www.bea.gov/itable/index.cfm>

*Ластовенко М. Г., к.е.н., доцент,
доцент кафедри ЗЕТ та ЕП*

Одеського національного економічного університету

ОБ'ЄКТИВНІ ТЕНДЕНЦІЇ ВИХОДУ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ З СИСТЕМНОЇ КРИЗИ

Перед тим, як безпосередньо перейти до розгляду об'єктивних тенденцій виходу економіки України із системної кризи, необхідно ще раз акцентувати увагу на таких положеннях.

Після розпаду Радянського Союзу суспільство України охопила системна криза: криза в ідеології, політиці, юриспруденції, економіці. Яскраві представники суспільних класів досить конкретно й чітко розуміли, що так жити суспільство вже не може. Політичні обіцянки й ідеологічні заклики нових лідерів про те, що ринкова економіка — це наша мета, що ринок через попит та пропозицію встановить справедливий розподіл матеріальних і духовних благ, що тільки ринкова економіка забезпечить оптимальне функціонування ефективного власника, а приватизація стане ліками від усіх лих. Однак усе це не принесло очікуваних результатів, реальна дійсність сьогодення в Україні не підтверджує ці наміри.

Суспільні продуктивні сили продовжують застарівати, продуктивність суспільної праці знижується, підсилюються негативні тенденції в економіці України, глибинні причини кризи залишаються поза увагою уряду, життєвий рівень більшості українців катастрофічно падає, невдоволення людей зростає [1]. Необхідно вживати радикальних заходів. Залишається відкритим питання — яке суспільство будувати й яку соціально-економічну модель вибирати. Який той об'єктивний механізм, що виведе суспільство із системної кризи? Де той передовий клас і його політична партія, яка візьме на себе всю політичну відповідальність і поведе суспільство України до стабільного розвитку, благополуччя та процвітання? На ці актуальні питання поки немає науково вивіреної й обґрунтованої відповіді, немає науково обґрунтованої програми, науково обґрунтованого плану виходу суспільства із системної кризи.

Війна на південному сході тільки підсилює й ускладнює скрутний стан українського суспільства й економіки.

Як зазначав Анатолій Карпович Покритан: «Пока речь идет о содержании определенного производственного отношения и соответствующего ему закона движения, необходимо ограничиться рассмотрением его собственной определенности исследовать его изолированно от других отношений и законов без учета той формы его реального бытия, которую он приобретает на каждой отдельной ступени зрелости данного способа производства в системе других отношений и законов» [2, с. 205].

Об'єктивний механізм функціонування капіталістичних виробничих відносин показує та характеризує не тільки відносини між працею й капіталом, але й відносини капіталу до самого себе, відносини всередині класу капіталістів, які формуються в процесі внутрішньогалузевого й міжгалузевого функціонування капіталів і в розподілі та перерозподілі прибутку.

Об'єктивний механізм функціонування капіталістичного способу виробництва характеризує цілісну форму відтворення всієї соціально-економічної структури буржуазного суспільства, суспільства підприємців. Об'єктивний зміст капіталістичних виробничих відносин становить

матеріальну основу суб'єктивних прагнень агентів капіталістичного виробництва.

І зовсім інша справа, коли йдеться про пошук та вироблення оптимальних й ефективних методів управління соціально-економічними об'єктами, про «овладение адаптивными механизмами социально-экономической эволюции, системами стратегического управления, политического анализа и другими видами рациональной деятельности, связанными с будущим, на основе изучения прошлого и настоящего» [3, с. 12]. Тут механізм господарювання характеризує господарсько-нормативну діяльність суб'єктів капіталістичного виробництва. Вплив із боку суспільства в особі уряду й парламенту на економічні процеси не здійснюється на чисто суб'єктивній основі. У всіх, без винятку, діях уряду й політиків лежить об'єктивна основа характеру капіталістичних виробничих відносин, відносин великого капіталу й великого бізнесу [2, с. 216].

Зважаючи на той історичний факт, що економіка України сьогодні є відкритою, тому що більше 60% ВВП України орієнтовано й реалізується на міжнародних ринках, вона є детермінованою міжнародною економікою, економікою провідних країн. Благополуччя економіки України залежить від надходження іноземної валюти, курсу долара та євро. Заклики й дії на захист національного виробника суперечать об'єктивному механізму функціонування капіталістичного способу виробництва, економічним інтересам населення.

Тому в таких сформованих умовах функціонування об'єктивного механізму виробничих відносин в Україні необхідно брати до уваги об'єктивні тенденції функціонування капіталістичних виробничих відносин провідних країн світу — США, Китаю, Євросоюзу, Японії й т.д. Насамперед необхідно зважати на ту обставину, що зарубіжні країни витрачають мільярди доларів на розвиток ВПК, а їхні економіки перетворюються на цифрову економіку (веб-економіку, електронну економіку, інтернет-економіку), де ІТ (інформаційні технології) та ІСТ (інформаційно-комунікаційні технології) усе більше і більше детермінують економічні умови відтворення суспільства у формі інтелектуальних підприємств, цифрових міст, «розумних» будинків, безпілотних транспортних засобів тощо [4, с. 269–281; 5, с. 239–262; 6].

Для того, щоб забезпечити вихід економіки України із системної кризи необхідно:

1. Установити одну пріоритетну галузь розвитку економіки — ВПК (військово-промисловий комплекс), насамперед орієнтований на виробництво продукції для зарубіжного споживача. Україні необхідно розширяти свою присутність на міжнародних ринках військово-промислової продукції. Дана галузь спричинить додатковий поштовх для розвитку машинобудування, легкої та харчової промисловості, сільськогосподарського виробництва, інфраструктури й цифрової економіки взагалі.

2. Упорядкувати, структурувати й юридично оформити галузь математичного та економіко-математичного програмування шляхом створення науково-виробничих комплексів, кластерів зі звільненням від оподаткування на 5 років.

У такий спосіб ці радикальні заходи дозволять економіці України відтворитися на основі об'єктивного механізму функціонування виробничих відносин. З'явиться клас і партія, що представлятиме ВПК, великий капітал, а також клас найманої праці, які у взаємодії будуть здатні вивести економіку України із системної кризи.

Література

1. Зверяков М. І. Уроки ринкової трансформації в Україні / М. І. Зверяков // Науковий журнал «Економіка України». — 2016. — 8(657). — С. 7–25.
2. Покрытан А. К. Экономическая структура социализма: функционирование и развитие: [монография] / А. К. Покрытан. — М.: Экономика, 1985. — 263 с.
3. Цыганов В. В. Интеллектуальное предприятие: механизмы овладения капиталом и властью (теория и практика управления эволюцией организации) / В. В. Цыганов, В. А. Бородин, Г. Б. Шишкин. — М.: Университетская книга, 2004. — 768 с.
4. Жданова Л. Л. Відтворення і нагромадження капіталу: теорія, методологія, економічна політика: [монографія] / Л. Л. Жданова. — Одеса: Астропринт, 2014. — 296 с.
5. Грималюк А. В. Надприємництво (Методологічні основи концепції дворівневої ринкової економіки): [монографія] / А. В. Грималюк. — Одеса: Астропринт, 2006. — 528 с.
6. Зверяков М. І. Національна економічна система: проблеми теорії: [монографія] / М. І. Зверяков. — Одеса: Астропринт, 2012. — 320 с.

Чередниченко Г. А. к.е.н., доцент,
доцент кафедри ЗЕТ та ЕП
Одеського національного економічного університету

СОЦІАЛЬНЕ ІНВЕСТУВАННЯ ЯК ЧИННИК РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

Фінансово-економічна криза 2008-2009 років обумовила об'єктивну необхідність зміни економічних моделей розвитку в країнах, які відчували негативні впливи кризи епохи глобалізації економіки. Нові економічні реалії сприяли тому, що багато науковців, політиків і підприємців дійшли висновку щодо актуальності курсу на реіндустріалізацію і неоіндустріалізацію економіки, на теоретичне обґрунтування та конкретизацію механізму реалізації промислової політики держави адекватної умовам економіки певної країни. У прогресивних змінах економічних моделей дуже важливим є реформування їхньої соціальної складової. У цьому контексті, на наш погляд, підвищується актуальність досліджень соціального інвестування в Україні,

яке має сприяти підготовці людських ресурсів відповідно до нової стратегії політики держави, формуванню громадянського суспільства та більш ефективної системи соціального захисту населення, зниженню рівня соціальних ризиків та напруги у суспільстві. Згідно з результатами дослідження громадської думки Київським міжнародним інститутом соціології, українських громадян більше всього непокоять війна на Сході України (67,2% опитаних) і соціально-економічні проблеми – рівень життя (54%) та економічна ситуація (41,6%) [1].

Соціальні видатки зазвичай пов'язують з функціями соціальної держави, розвитком соціальної відповідальності приватних фірм, діяльністю різноманітних організацій громадянського суспільства. У науковій літературі часто пишуть про кризу соціальної держави, яка сформувалась у певній варіації в розвинутих країнах у середині ХХ ст. В якості причини кризи соціальної держави, як правило, вказують її занадто високі соціальні видатки, що часто спричиняють дефіцит державного бюджету і збільшення державного боргу. Дослідники цієї проблематики відмічають також невіправдані сподівання у посткризовий період щодо перебирання на себе певною мірою зобов'язань соціальної держави на підприємницькі структури та громадські організації. З урахуванням цих обставин, на наш погляд, важливо з'ясувати такі питання стосовно соціального інвестування: які саме соціальні видатки держави та інших суб'єктів соціального інвестування можуть розглядатись як соціальні інвестиції; яку роль мають відігравати різні суб'єкти соціального інвестування у процесі його формування як чинника розвитку економіки України.

Проблеми соціального інвестування певною мірою досліджуються у роботах українських та іноземних науковців, що присвячені соціальній державі та її еволюції у сучасних умовах, – В. М. Геєця, О. О. Герасименко, Е. Гідденса, Г. Еспіна-Андерсена, В. П. Єлагіна, А. М. Колота, К. Крауча, К. А. Маркова, О. В. Овсієнко, Д. М. Сковронського, Ю. Хабермаса, Н. М. Хоми та ін. Обґрунтовується позиція, що еволюція соціальної держави відбувається у напрямку від класичної соціальної держави, зокрема в її неоліберальному варіанті, до «держави соціальних інвестицій». Особливістю такої держави «... є акцент у державній політиці на розвитку людського і соціального капіталу, проведенні активної політики зайнятості, стимулюванні переходу від «соціалки» до активної трудової діяльності. Соціальна сфера, в якій значною мірою формується людський капітал, перестає бути суто витратним інститутом, оскільки соціальні витрати здебільшого трансформуються в соціальні інвестиції» [2, с. 21]. Соціальне інвестування спричиняє позитивні соціально-економічні ефекти у вигляді: соціальної орієнтації економіки, підвищення ступеня її інноваційності та конкурентоспроможності; розвитку ринку праці; зростання рівня добробуту населення, соціальної стабільності та екологічної безпеки; розвитку інститутів та організацій громадянського суспільства.

Соціальні інвестиції багатьма дослідниками розглядаються в якості чинника зростання у суспільстві людського та соціального капіталів. Хоча ці поняття широко використовуються у сучасній науковій літературі, але, на наш погляд, ще недостатньо з'ясовані їх змістовні особливості, у порівнянні з іншими видами капіталу, та їх місце в категоріальному інструментарії економічної теорії. Оскільки це не є метою нашого дослідження, остільки ми будемо виходити з найбільш розповсюджених їх трактувань. Людський капітал – це отримані, завдяки інвестиціям у розвиток здібностей та особистих якостей людини, певні запаси знань, умінь, навичок, здоров'я, що стають джерелом майбутніх доходів власника цього капіталу і різноманітних вигід підприємців та суспільства. Соціальний капітал – це ресурс, який формується у суспільстві завдяки залученню громадян до соціальних відносин, і проявляється в їх згуртованості, здатності до колективних дій заради досягнення спільної мети, отримання загальної вигоди. Можливість такої співпраці заснована на довірі у неформальних відносинах. До позитивних результатів зростання соціального капіталу належать зменшення в економіці невизначеності, ризиків, трансакційних витрат, соціальних конфліктів.

Поняття «соціальні інвестиції», на наш погляд, більш вузьке, ніж «соціальні видатки», бо інвестиції не включають в себе позиції, які не мають безпосереднього відношення до людських ресурсів як чинника виробництва. Їх слід розглядати як різновид інвестицій, об'єктом яких безпосередньо є людські ресурси та опосередковано – соціальний капітал, і спрямованість яких – отримання позитивних соціальних та економічних ефектів у суспільстві завдяки підвищенню якості людських ресурсів та створенню сприятливого соціально-економічного середовища для економічного розвитку. Суб'єкти соціальних інвестицій представлені державою, приватними соціально відповідальними фірмами, громадськими організаціями, домогосподарствами та економічно активними індивідами. Людські ресурси як об'єкт соціальних інвестицій, з нашої точки зору, складаються з кваліфікованої і науково-технічної робочої сили (згідно з марксистською теорією, це належить до змінного капіталу), а також з підприємницької спроможності. Науково-технічна робоча сила, яка використовує і примножує під час своєї діяльності науково-технічні знання, виконує креативні функції, на наш погляд, суттєво зменшує свою реальну залежність від капіталу, і хоча за формою відбувається купівля-продаж робочої сили, але за змістом – це значною мірою партнерські відносини таких робітників з підприємцями. Соціальні інвестиції у робочу силу з різних джерел, що виходять за межі звичайного зростання змінного капіталу як елемента процесу нагромадження промислового капіталу, на наш погляд, відображають процес її декомодифікації (розтоварювання). Соціальні інвестиції стосуються і підприємницької спроможності, яку необхідно виявляти та розвивати шляхом організації спеціальної освітньої та практичної підготовки майбутніх новаторів національної економіки, а також

фінансувати на конкурсній основі їхні інноваційні бізнес-проекти. Кваліфіковану і науково-технічну робочу силу, а також підприємницьку спроможність, на наш погляд, охоплює поняття «людський капітал». Соціальні інвестиції в нього збільшують змінний капітал у певній країні, і відповідно, доходи дорогої робочої сили (що включають і додаткові доходи, у тому числі партнерські, по мірі її декомодифікації) та прибутки підприємців, а також спричиняють позитивні соціально-економічні ефекти, пов'язані з покращенням якісних параметрів людських ресурсів як важливої умови для створення високотехнологічних робочих місць і наукоємної продукції з високою доданою вартістю. У кінцевому підсумку соціальне інвестування у людські ресурси опосередковано (через прозоре для громадян використання соціальних інвестицій із залученням ІКТ, покращення умов для підприємництва) сприяє розвитку в країні соціального капіталу.

На основі дослідження проблеми соціального інвестування можна зробити ряд висновків та пропозицій. По-перше, поняття «соціальні інвестиції», на наш погляд, є більш вузьким, ніж «соціальні видатки». Для реалізації успішної промислової політики в Україні важливо надати пріоритетне значення соціальним інвестиціям, які забезпечать найбільший соціально-економічний ефект від використання людських ресурсів відповідних найвищим конкурентним перевагам, пов'язаним з інноваційністю економіки. По-друге, враховуючи багатосуб'єктність процесу соціального інвестування, можна констатувати наявність у розвинутих країнах тенденції до формування не лише «держави соціальних інвестицій», а й «суспільства соціальних інвестицій». Ця тенденція в Україні проявлятиметься по мірі витіснення кланово-олігархічних структур з панівних позицій у суспільних відносинах і розвитку інститутів та організацій громадянського суспільства. «Держава соціальних інвестицій» має виконати відповідальну організаційно-інституційну роль з використанням різноманітних заходів економічної політики, щоб стимулювати процес соціального інвестування в Україні на рівнях усіх суб'єктів цього процесу.

Література

1. *Які проблеми турбують українців, травень 2018. Київський міжнародний інститут соціології. Соціологічні та маркетингові дослідження. Прес-реліз підготувала Л. Новікова [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=772&page=1>*

2. *Колот А. М., Герасименко О. О. Соціальна держава: генезис та перспективи розвитку / А. М. Колот, О. О. Герасименко // Соціально-трудова відносина: теорія та практика. – 2017. – №. 1. – С. 8-36.*

*Даниліна С. О. к.е.н., доцент,
доцент кафедри ЗЕТ та ЕП
Одеського національного економічного університету*

ВПЛИВ ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ НА СВІТОВИЙ РИНОК M&A

Глобалізація економіки генерувала спалах корпоратизації, утворення потужних об'єднань, модифікацію відносин власності і передислокацію активів у найбільш перспективні галузі економіки. Існує два шляхи формування корпоративних відносин – еволюційний та трансформаційний. Еволюційний відбувається в результаті історичного розвитку корпоративної форми власності внаслідок консолідації індивідуальних приватних капіталів і притаманний країнам із розвинутою економікою. До трансформаційних прямують транзитивні країни за рахунок модифікації структури економічних відносин унаслідок масштабної приватизації державних підприємств, а останнім часом – і злиттів, і поглинань. На етапі глобалізації корпоративізм найбільш яскраво знаходить прояв у рамках потужної міжнародної консолідації активів. Інтернаціональні M&A стали одним із головних чинників глобалізації. За допомогою M&A компанії отримують доступ до новітніх технологій та інновацій, кваліфікованої робочої сили, освоєння нових ринків збуту і, відповідно, швидкого зростання компанії.

Процеси M&A належать до тієї категорії економічних явищ, яким властива циклічність і хвилеподібна форма динаміки, що однаково справедливо як для міжнародної корпоративної консолідації, так і для національної. Характерні періоди активності на ринку M&A, коли кожен наступний рік у межах певного часового лагу здійснюється все більше злиттів і поглинань (сукупна вартість яких зростає), змінюється спадом інтересу з боку компаній-покупців (у випадку поглинання) і компаній-ініціаторів (у випадку злиття), що призводить до утримання сукупної вартості M&A-угод на незначному рівні протягом кількох наступних років. Також слід зазначити, що ці хвилі тісно пов'язані з різкими змінами на ринку, які спостерігаються в періоди або технологічних проривів, або бурхливих економічних підйомів і спадів. Кожній хвилі притаманна власна мотивація: від отримання монопольної влади і розширення ринків збуту для перших хвиль до більш диверсифікованої мотивації останніх, що включає в себе отримання синергетичного ефекту та економії від масштабу для останніх хвиль [1].

Визначальними мотивами сучасних M&A є: пошук нових ринків, прагнення домінування на ринку; доступ до приватних активів; підвищення ефективності за рахунок синергізму; збільшення розміру; диверсифікація ризиків; фінансові та персональні мотивації. Їхня необхідність продиктована й тим, що багато дрібних фірм потерпають через брак інвестиційних ресурсів, який не дозволяє розширювати виробництво і розраховувати на виживання в боротьбі з конкурентами. За оцінкою експертів: метою більш третини угод по злиттю і поглинанню є розширення ринків збуту; стимулом 20% угод є захист частки ринку; близько 20% угод мотивуються

очікуваннями, що вартість об'єднаної компанії виявиться вище суми вартості окремих компаній; близько 7% – розширення спектра продукції; 6% – створення виробничого ланцюжка і концентрація доданої вартості по готовому продукту в одних руках; 5% – зменшення витрат на управління шляхом створення єдиного корпоративного центру і делегування дочірнім компаніям тільки функції виробничих майданчиків.

Якщо детально розглянути період активності світового M&A ринку, починаючи з 1991 року до сьогоднішнього дня, то можна виділити таке: з 1991 по 2000 рр. кількість угод M&A постійно збільшувалася і досягла свого рекордного рівня в 2000 р. – понад 40 тис. угод. Паралельно збільшувалася і вартість угод M&A. Зростає кількість мегаугод, якщо наприкінці 80-х рр. їх частка у загальній вартості транскордонних M&A становила 40-42%, то у 1998 р. – 60%, а у 2000 р. – 75,7%. У 2000 р. відбувся «крах доткомів», ринок M&A впав із позначки у 3,35 трлн. дол. до 1,78 трлн. дол. [2]. Після краху в 2000 р. вартість угод M&A почала падати і досягла мінімуму в 2002 р. Починаючи із 2004 р., стабільно (навіть у кризовий період) зростає вартісна частка M&A-активності на ринках, що розвиваються: із 9% у 2004 р. до майже 29% у 2015 р. Здійснюючи поглинання (а особливо транскордонні), компанії із менш розвинутих країн зазвичай не шукають традиційних синергій і не намагаються скорочувати власні витрати. Вони купують західні компанії з метою здобути додаткові компетенції, це допомагає їм стати глобальними лідерами. На піку M&A-активності у 2007 р. близько 47% вартості M&A-угод припадало на США і Великобританію. Світова фінансова криза, яка почалася влітку 2008 р. поклала кінець «дешевим кредитам» і призвела майже до 40% обвалу M&A ринку до 2,5 трлн. дол. наприкінці 2008 р. [3, с. 113].

Найбільші M&A-угоди продовжують традиційно укладатися у таких секторах, як медіа, енергетика, фінанси, медицина і фармацевтика, телекомунікації. Сектор споживчих товарів поряд із телекомунікаціями, енергетичним сектором, важкою та хімічною промисловістю залишається найбільш привабливим для використання інструменту M&A.

Останнім часом світовий ринок набуває характеру олігополістичної структури. В автомобільній, аерокосмічній, комп'ютерно-програмній та інших наукомістких галузях промисловості, телекомунікаціях та ЗМІ створюються консорціуми та альянси, здійснюються злиття та поглинання, які призводять до створення інтегрованих об'єднань та суперкорпорацій. Формування інтегрованих об'єднань є одним із найбільш ефективних шляхів реалізації глобальної стратегії розвитку господарюючих суб'єктів у сучасних умовах.

Хвиля мегазлиттів, яка стала характерною рисою глобального бізнесу останніх років, триває, злиття все ще залишаються найбільш ефективним засобом для розширення присутності тієї чи іншої компанії на існуючих і нових національних і зарубіжних ринках. M&A також складають поширений спосіб інвестування для фірм, що прагнуть захистити, об'єднати та

вдосконалити глобальні конкурентні позиції. Атрибути, що купуються водночас з активами, – компетенція, торговельна марка, мережа постачальників та розподільча система – істотно сприяють цьому. Інтернаціональні злиття реально спричинюють зміцнення конкурентоспроможності національних економік країн базування та вкладення капіталу. М&А, особливо за участі великих фірм і масштабних коштів, спричинюють реструктуризацію активів фірм та галузеву і складають одну з найбільш відчутних рис глобалізації. Великий розмір фірми сприяє зарубіжній експансії та створює фінансові, управлінські та операційні синергії, які ослаблюють вразливість фірм від економічних шоків у будь-якому регіоні або країні водночас, оскільки відкриває можливості для прояву сили ринку в рамках цих ринків і країн. Розмір є також вирішальним фактором у зниженні витрат виробництва, особливо в галузях, які зіштовхуються з наростаючою конкуренцією чи ринками, які переживають спад, або з наявними надлишковими потужностями. У той же час у нинішній хвилі М&А діяльність фірм концентрується не лише на розмірі, але й раціоналізації операцій навколо їх глобальної виробничої мережі.

М&А мають свої особливості в різних країнах і регіонах світу. Так, на відміну від США, де цей процес здебільшого пов'язаний із великими фірмами, у Європі йде поглинання дрібних і середніх компаній, сімейних фірм, невеликих акціонерних товариств суміжних галузей. Тривалий час на міжнародному ринку М&А домінуючими учасниками були американські та західноєвропейські компанії. Постійно збільшувалася частка японських компаній у міжнародній корпоративній консолідації. Але в 2012 р. країни БРІКС витіснили представників єврозони з десятки країн із найбільшою загальною вартістю операцій. Експерти вважають, що у 2018 р. міжнародні корпорації більш охоче інвестуватимуть до Китаю. До п'ятірки найпривабливіших з цієї точки зору країн також ввійдуть Індія і Бразилія, а також Німеччина і США [4, с. 75].

Таким чином, хвилі здійснення угод М&А, як правило, викликані поєднанням негативних чи позитивних наслідків від економічних, нормативних та технологічних сплесків. Економічний сплеск настає у вигляді економічної експансії, яка мотивує компанії збільшитися для задоволення швидкозростаючого попиту в економіці. М&А дають можливість збільшуватися компанії швидше, ніж внутрішнє, органічне зростання. Нормативні сплески пов'язані із усуненням регулятивних бар'єрів, які можуть перешкоджати корпоративним змінам тощо. Технологічні сплески можуть проявлятися у різних формах, оскільки технологічний прогрес викликає значні зміни в існуючих галузях промисловості і навіть можуть створювати нові.

Література

1. *Bloomberg global M&A market review* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.bloomberg.com/>
2. *Institute for Mergers, Acquisitions & Alliances* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://imaa-institute.org/mergers-and-acquisitions-statistics/>
3. Табахарнюк М.О. Класифікація угод зі злиття та поглинання компаній у сучасній економіці / М. О. Табахарнюк // *Науковий вісник ХДУ*. – 2017. – № 23. – Ч. 2. – С. 110–114.
4. Побоченко Л. М. Регіональний розподіл світового ринку процесів M&A / Л.М. Побоченко // *Стратегія України*. – 2017. – № 1. – С. 70–78.

СЕКЦІЯ 4 І 5. ЕВОЛЮЦІЯ КАПІТАЛУ ТА СПЕЦИФІКА ЙОГО ВІДТВОРЕННЯ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

*Видобора В.В. к.е.н., доцент,
доцент кафедри ЗЕТ та ЕП
Одеського національного економічного університету*

ТЕОРІЇ ЗАОЩАДЖЕННЯ В СИСТЕМІ ЕКОНОМІЧНИХ ЗНАНЬ

Інтерес до проблеми заощадження був неоднаковий у різних економічних школах. Справжню увагу цій проблемі приділяли ті напрямки, яким був притаманний динамічний підхід, зацікавленість майбутнім ринкової системи. І навпаки, при статичному підході проблемою заощадження нехтували. Важливу роль відігравала й відмінність мікроекономічного та макроекономічного підходів. При мікроекономічному підході відтворення національного капіталу розглядалося як підсумок відтворення індивідуальних капіталів. Такий підхід фактично виключав більшу частину проблематики нагромадження. При макроекономічному підході бралася до уваги, що результати відтворення в національному масштабі можуть суттєво відрізнятись від цілей та намірів окремих підприємців.

Вважається, що макроекономічний підхід до аналізу народного господарства пов'язаний із кейнсіанством. Однак таке уявлення є спрощеним. Можна вважати, що вже в економічній таблиці Кене представлена макроекономічна модель господарського життя. Елементи макроекономічного аналізу зустрічаються вже у представників класичної школи політекономії, але творцем теорії, цілком заснованій на макроекономічному підході, є Карл Маркс.

Меркантилісти ставили проблему збільшення багатства країни в цілому, не цікавлячись проблемами розподілу та душевим рівнем доходу. Такий інтерес до загальнонаціональних проблем був продиктований намаганням меркантилістів розробити найбільш раціональну економічну політику, зокрема, політику заощадження. Це відбивало дійсну потребу підтримки молодого капіталізму з боку держави для забезпечення первісного нагромадження капіталу, ліквідації феодальних перешкод у вигляді станових привілеїв та обмежень, замкненості натурального господарства, цехової системи ремесла тощо. Меркантилісти виходили з того, що джерелом багатства є сфера обігу, і визнавали тільки одну його форму - дорогоцінні метали. Ось чому вони наполягали на забезпеченні активного торговельного балансу і залученні в країну золота.

Перші наукові уявлення про заощадження як економічну категорію було надано Адамом Смітом у «Багатстві народів». Саме тут, у другій книзі "Про природу капіталу, його нагромадження та застосування" і, особливо, в 3 главі "Про нагромадження капіталу або про працю продуктивну і непродуктивну", розкриваються місце, роль і значення заощаджень для

економічного піднесення. Аналіз заощаджень відбувається за рахунок і на підставі введення поняття «продуктивна праця» [1, с.253].

У цьому чи іншому випадку майже завжди потрібний додатковий капітал. Тільки за допомогою додаткового капіталу підприємець здатний забезпечити своїх робітників кращими машинами або провести більш доцільний розподіл роботи поміж ними. За А. Смітом, заощадження насамперед виглядають як неспожиті частини доходів основних класів суспільства: заробітної плати - робітників, ренти - землевласників і прибутку-підприємців, а торкаючись мотивації заощаджень, А. Сміт ніде не говорить про заощадження як про функцію від ставки процента або від розміру чистого доходу. Для нього звичка заощаджувати і методи заощадження доходів визначаються інституційно й залежать від переважання у суспільстві начал протестантської етики.

Теорія стримування - це теорія пропозиції заощаджень, яка в наявному вигляді не співвідносить ощадливість із попитом на інвестиції. Н. Сеніор говорив про заощадження так, ніби вони формуються в умовах однакових суб'єктивних витрат. Він цілком ігнорував індивідуальні різниці в пов'язаному із заощадженням коштів збитку. Це дозволяло висміювати теорію у розумінні, що стримування від витрачання доходу на поточні задоволення дуже болісне для середнього заощаджувача із найбагатшої групи населення.

На противагу класичній, неокласична теорія не спромоглася на вагомий внесок у теорію заощаджень, що ґрунтовно довів не хто інший, як Дж.М. Кейнс. Позицію неокласиків він розглядає через призму їх теорії норми процента. Дж.М. Кейнс відзначає, що традиційна теорія розглядає норму процента як чинник рівноваги бажання інвестувати й готовність заощаджувати. За інвестуванням постає попит на відповідні ресурси, за заощадженням - їх пропозиція, у той час як норма процента є такою "ціною" ресурсів для інвестицій, за якої попит і пропозиція зрівнюються. Подібно до того, як ціна деякого товару неминуче зупиниться на рівні, де попит на цей товар дорівнює його пропозиції, точно так і норма процента під впливом ринкових сил прагне до рівня, при якому обсяг інвестицій дорівнює обсягу заощаджень. Однак, як зауважує Дж.М. Кейнс, такого розгорнутого визначення не знайти в "Принципах економіки" А. Маршалла, де він стверджує, що процент як ціна, сплачувана на всякому ринку за користування капіталом, прагне до такого рівноважного рівня, при якому сукупний попит на капітал на цьому ринку при даній нормі процента дорівнює сукупному капіталу, що притікає на ринок при цій же нормі процента [2, с.242].

Таким чином, заощадження є суперечливою, але дуже важливою категорією, враховуючи їх роль у концепції економічного зростання.

Література

1. Смит А. Исследование о природе и причинах богатства народов. - М.: Соцэкгиз, 1962. - с. 684.
2. Кейнс Дж. М. Общая теория занятости, процента и денег.- М.: Прогресс, 1978. – с. 494.
3. Національні заощадження та економічне зростання.- К.: «МП Леся», 2000. – 304с.

Маслов Д.С.
*преподаватель кафедры ОЭТ и ЭП
Одесского национального экономического университета*

ДЕРЖАВНИЙ БОРГ ЯК ФОРМА РУХУ СУПЕРЕЧНОСТЕЙ СУСПІЛЬНОГО ВІДТВОРЕННЯ

Питання суспільного відтворення і балансування його пропорцій цікавлять далеко не всі напрями економічної теорії. У сучасному мейнстрімі економічної теорії панує підхід, запропонований ще Жаном-Батистом Сеєм, відповідно до якого будь-який вироблений товар знаходить свого споживача, а тривале розбалансування пропорцій суспільного відтворення неможливе, тобто неможливі економічні кризи.

Але кризи виявилися можливими, і після найбільш значної кризи в історії, що відбулася у 1929-1933 роках, в економічній теорії була здійснена спроба взяти до уваги величину доходів, на які повинні купуватися вироблені товари. Цією спробою була теорія ефективного попиту Джона Кейнса. Кейнс, зокрема, пропонував створювати нові доходи за допомогою витрат держави, що фінансувалися за рахунок зростання державного боргу.

Розбалансування пропорцій суспільного відтворення відбувається через специфіку оновлення основного капіталу. Оскільки час виникнення попиту на елементи основного капіталу не збігається з часом накопичення амортизаційних нарахувань. Оновлення основного капіталу служить матеріальною основою циклічності в економіці, але, у той же час, створює можливість для накопичення тимчасово вільних коштів, які служать джерелом для державних позик.

Представники класичної політичної економії не розглядали відтворення основного капіталу при аналізі пропорцій суспільного відтворення. А. Сміт весь капітал розглядав як оборотний капітал. К. Маркс розділяє капітал на основний та оборотний в залежності від участі у кругообороті: оборотний капітал споживається повністю за один кругооборот, а основний капітал – частково. Але в моделі суспільного відтворення весь капітал у нього також постає як оборотний. Оскільки оборотний капітал споживається повністю за один кругооборот, тривалість якого у моделях економістів частіше приймалася за 1 рік, то за цей же час він мав і бути відтворений та обмінений на відповідні доходи. Але елементи

основного капіталу такі, як обладнання та капітальні споруди, не споживаються і не відтворюються за один кругооборот. Для того, щоб оновити основний капітал на підприємстві, необхідно накопичувати відповідні доходи протягом довшого періоду. Цей процес називається амортизацією та відбувається у вигляді накопичення певної суми грошей, що означає неможливість абстрагування від цієї функції всезагального еквівалента. У той самий час, амортизація створює можливість для кредиту, тобто тут стає необхідним використання грошей як засобу платежу. Якщо основний капітал має термін служби, наприклад, 5 років, та бере участь у 5 кругооборотах, це означає, що 20% його вартості має кожного року включатися до вартості кінцевого товару, що виробляється за його допомогою, тобто гроші впродовж терміну служби основного капіталу будуть накопичуватися у амортизаційному фонді. Але попит з боку цих грошей на нові елементи основного капіталу буде пред'явлений лише через 5 років, коли настане час оновлення елементів основного капіталу. На цей час підприємець може розмістити амортизаційні відрахування на депозитному рахунку банку, таким чином, надаючи можливість іншим підприємцям чи домогосподарствам використовувати дані грошові кошти. Або банк може купувати державні облігації, кредитуючи таким чином уряд. Різна швидкість обороту різних частин оборотного капіталу також змушує капіталіста накопичувати гроші деякий час, щоб використати їх для забезпечення процесу відтворення його індивідуального капіталу. Так само має накопичуватися і прибуток, якщо, наприклад, величини прибутку, отриманого за один кругооборот, недостатньо для здійснення розширеного відтворення. Накопичення частини оборотного капіталу та прибутку у грошовій формі також є джерелом позичкового капіталу.

Оскільки більшість підприємців оновлює основний капітал більш-менш одночасно у фазу депресії, це обумовлює пульсуючий характер попиту з боку підприємців на засоби виробництва або інвестиційні товари, що, у свою чергу, є матеріальною основою циклічності в економіці. Одночасне масове оновлення основного капіталу означає значне одночасне зростання попиту на елементи основного капіталу та стимул для розширеного виробництва цих елементів. Але, у той же час, це означає і значне масове скорочення попиту на елементи основного капіталу у майбутньому, коли капітал буде оновлений. У свою чергу, таке значне скорочення попередньо розширеного виробництва означає рецесію в економіці, або кризу перевиробництва. Структура та обсяг пропозиції товарів більше не відповідає структурі та обсягу попиту. Скорочення виробництва елементів основного капіталу означає і скорочення попиту на предмети споживання підприємців, які розорилися, та предмети споживання робочої сили, що була задіяна у цьому виробництві, оскільки більше не існує доходів, на які купувалися ці предмети споживання. Об'єм та структура доходів більше не відповідає обсягу та структурі виробництва. Але держава через дефіцитне фінансування у час кризи може створювати нові доходи для споживання надлишкової маси

товарів. Тому під час кризи, як правило, зростає державний борг. За рахунок боргу пом'якшуються диспропорції в економіці та послаблюються негативні наслідки економічної кризи.

Державний борг виступає як особлива форма кредитних відносин, в якій суперечності суспільного відтворення переносяться на рівень державних фінансів, виступаючи вже як протиріччя між обмеженістю доходів держави і зростаючими потребами в здійсненні соціально-економічних функцій; зростання обсягів державної заборгованості має об'єктивний характер і обумовлений, з одного боку, внутрішніми протиріччями відтворення в національних економіках, з іншого боку – перенагромадженням позичкового капіталу у світі [1, с. 99].

Причинами зростання потреби в здійсненні соціально-економічних функцій державою є зростання рівня безробіття та стагнація реальної заробітної плати, через що держава повинна втручатися у відтворення робочої сили.

Література

1. Маслов Д. С. Перенагромадження позичкового капіталу як фактор зростання державного боргу / Д.С. Маслов // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Міжнародні економічні відносини та світове господарство». – 2018. - №19, ч.2. – С. 95-99.

*Бакланова О.Г. к.е.н., доцент,
доцент кафедри ЗЕТ та ЕП*

Одеського національного економічного університету

ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ВЛАСНОСТІ В УКРАЇНІ: ІНСТИТУЦІОНАЛЬНИЙ АНАЛІЗ

Протягом останнього сторіччя для пояснення економічного розвитку застосовувалася множина аргументів і альтернативних гіпотез, серед яких найбільш конкуруючими стали концепції технологічного та інституціонального детермінізму. Згідно з першою, спочатку виникають нові технології, які вимагають упровадження нових інститутів, що сприятимуть поширенню модернізації. Одним із аргументів є те, що довгострокове зростання залежить від інновацій у країні. Критика полягає в тому, що технології набувають значення не самі по собі, а як засоби відтворення інститутів [1]. Тому без покращення якості інститутів неможлива ефективна промислова політика. Інновації стають можливими лише тоді, коли є впевненість в їхній доходності, отже, ключем, що відкриває шлях потоку інновацій, є відповідне інституціональне середовище, одним з найважливіших компонентів якого є адекватна реалізація прав власності.

Д. Норт відмічав, що політичні системи, в яких система прав власності виникає не природним шляхом, а штучно нав'язується «зверху», схильні встановлювати неефективні права власності, оскільки, по-перше, ефективна структура вимагає високих витрат з контролю і регулювання, по-друге, введення ефективних правил викликало б роздратування могутніх політичних груп зі спеціальними інтересами. Тому «...структура прав власності, яка максимізує ренту для правлячого класу, знаходиться в конфлікті зі структурою, яка забезпечувала б економічне зростання» [2]. Саме така ситуація склалася в Україні.

Відсутність власних правових норм і механізмів реалізації в умовах переходу до ринкової економіки змусила до їх запозичення і імплантації в принципово відмінне інституційне середовище. У ролі «принципала» виступила держава, вона санкціонувала створення правил щодо системи прав власності, у ролі «агента-реформатора» - фонд державного майна. Сьогодні цілком зрозуміло, що «принципал», а саме бюрократія, яка диктувала напрямок реформ, мала на меті сформувати еліту власників та санкціонувала створення відповідних правил. Наскільки «вдалим» виявився тандем «принципал-реформатор», показують витрати рентоорієнтованої поведінки, перерозподілу власності та її захисту. Визнається, що нерозвиненість інститутів стала джерелом отримання додаткової ренти, а нечіткі інституціональні механізми вважаються такими, яких легко уникнути або опротестувати [3]. Економічна влада використовується для штучного заниження витрат, завищення цін, відмови від тягаря соціальних платежів. Така рента виявляється більш привабливою, ніж інноваційна рента. Це гальмує попит на інноваційні стратегії та, як наслідок, сприяє руйнуванню освітньої та наукової інфраструктури [4].

Композиція власності, що склалася на пострадянському просторі, оцінюється достатньо песимістично. Навіть стверджується, що виник ще один варіант державного капіталізму, де держава - єдиний власник бездоганно оформлених прав власності [5]. Титул суверенності, хоча і дозволяє суб'єктам нижчого порядку частково реалізовувати свої права, дає право державі їх оформляти, переоформляти і віднімати. Така категоричність - реакція на маніпулювання законами і перегляд раніше прийнятих рішень (Яскравим прикладом є реприватизація «Криворіжсталі» в Україні або справа «ЮКОСа» в Росії).

Запозичена у розвинених країн законодавча база виявилася погано пристосованою для пострадянського середовища. Боротьба за владу і активи триває, сформовані стійкі групи інтересів, які представлені регіональними, галузевими, блоковими, партійними угрупованнями. Завдяки стиканню формальних та неформальних правил виникли інституціональні гібриди, прикладом може служити патерналістська підтримка монополій, причому незалежно від того, у чиїх руках знаходяться основні активи - держави або олігархічних структур. В обох випадках зацікавленою виявляється бюрократія: в першому - як розпорядник додаткових бюджетних коштів, у

другому - як одержувач перерозподільної ренти. Незважаючи на двадцятип'ятирічний досвід реформ, українська економіка залишається занадто монополізованою. Отже, інституційні гібриди стали інституційними пастками. Це фактична «закритість» основної маси АТ, організація бізнесу у формі груп компаній, злиття функцій менеджменту і власника, самофінансування, «кишенькові» ради директорів, відсутність або неефективність зовнішніх механізмів. Склалася стійка неефективна інституційна рівновага, в якій олігархія та бюрократія отримують непродуктивні і «неінноваційні» рентні доходи, зумовлені деформаціями інституту власності [6].

Однак у сприятливих умовах інституційні гібриди можуть бути ефективними і приймати форму співпраці. Так, корпоративне самоврядування спроможне забезпечити самодостатність реалізації власності в умовах невизначеності та нерозвиненості. Ще одним механізмом захисту є рекомбінована власність, при якій функції контролю, поряд з адміністрацією і трудовим колективом, здійснюють суміжники підприємства, його основні постачальники і збутові фірми. Існує думка, що при рекомбінованій власності відбувається явище, зворотне специфікації прав власності, - розмивання цих прав [7]. Однак насправді відбувається не розмивання, а поділ прав і поява додаткових механізмів їх захисту, що дозволяє перерозподіляти ризики при загрозі банкрутства і оперативно знаходити ресурси для виконання зобов'язань. Головним завданням у цьому випадку має стати чітка специфікація прав і обов'язків кожної сторони з відповідними механізмами контролю та санкцій.

Для усунення конфліктів між зацікавленими групами, придушення надлишкової перерозподільної активності та стимулювання підприємницької діяльності надалі необхідно:

- 1) закріплення на законодавчому рівні діючих механізмів захисту прав власності, включаючи захист кожної правомочності, та встановлення загальних правових норм для всіх, незалежно від розміру активу;
- 2) легітимізація системи власності, яка склалася (у тому числі шляхом припинення сваволі великих власників стосовно малого і середнього бізнесу);
- 3) контроль над корупцією (через неможливість нецільового використання державних засобів і владних повноважень для власного збагачення; механізмом може стати жорсткість контролю за використанням бюрократією коштів, моніторинг за дотриманням установлених законом строків і правил проходження адміністративних бар'єрів, а також мінімізація контактів між чиновниками, посередниками й економічними суб'єктами);
- 4) розробка механізмів, що забезпечують вилучення перерозподільної ренти (одним з них може стати відповідна система оподаткування);
- 5) забезпечення високого рівня довіри до політикуму (за допомогою відкритих дискусій, регулярних звітів політиків перед суспільством);

б) завершення судової реформи та забезпечення незалежного й справедливого судочинства;

7) забезпечення ефективності корпоративного управління (впровадженням у практику ведення бізнесу норм соціальної відповідальності).

Поступова відмова від захоплення бізнесу і штучної криміналізації має супроводжуватися поліпшенням законодавства та виконавчих механізмів. З удосконаленням ринкової інфраструктури, зі зміною очікувань населення та встановлення громадянського суспільства, ступінь втручання держави в економіку повинна зменшуватися, вона має делегувати свої повноваження агентам, які реалізують їх краще. Саме за цих умов можна очікувати створення ефективної держави.

Література

1. Д. Фролов. *Теория кризисов после кризиса: технологии versus институты // Вопросы экономики, 2011, №7, с.17-33.*
2. North D. C. *Institutions, transaction costs, and economic growth. -- "Economic Inquiry", 1987, v. 25, N 3, P. 422; North D. C. Structure and change in economic history. - N. Y., 1981. – P. 28.*
3. Петруня Ю, Івашина О. *Інституціональні чинники економічного розвитку// Економічна теорія, 2010, №4. С. 24-31.*
4. Дементьев В., Вишнеvский В. *Почему Украина не инновационное государство: институциональный анализ // Экономическая теория, 2011, №3, с. 5-20.*
5. Павловский Г. *Гениальная власть! Словарь абстракций Кремля. - М.: Европа, 2012.*
6. Кіндзерський Ю. В. *Інституційна пастка олігархізму і проблеми її подолання // Економіка України, 2016, № 12, с. 22–46.*
7. Старк Д. *Рекомбинированная собственность и рождение восточноевропейского капитализма // Вопросы экономики. - 1996. - №6, с.4-15.*

*Патлатой О.Є. к.е.н.,
старший викладач кафедри ЗЕТ та ЕП
Одеського національного економічного університету*

НАУКОВО-ТЕХНІЧНИЙ ПРОГРЕС ТА СОЦІАЛЬНО- ЕКОНОМІЧНА НЕРІВНІСТЬ У СУЧАСНИХ ТЕОРІЯХ ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ

Науково-технічний прогрес обґрунтовано вважається сучасною економічною наукою, головним фактором довгострокового економічного зростання, і цей факт не викликає заперечень у сучасних теоретиків економічного зростання, які представляють різні наукові напрями та течії. Водночас доволі дискусійним питанням є соціально-економічні наслідки економічного зростання. Для ортодоксальних неокласичних теорій зростання

«пирого» у вигляді реального ВВП означає, що частка всіх його «їдців» так чи інакше збільшиться (неважливо, якою мірою). При цьому проблеми розподілу результатів економічного зростання між суспільними класами визнаються «ядовитими» (за висловлюванням Нобелівського лауреата Р. Лукаса) та такими, що є виключно нормативними, позбавленими позитивного наукового підґрунтя. З цим не погоджується Дж. Стігліц, який на прикладі США показує відсутність зростання реальних доходів найбільш бідної децилі населення протягом останніх тридцяти років [2, с. 59-85] та пропонує певні політичні заходи щодо згладжування такої ситуації. Втім, взаємозв'язок між науково-технічним прогресом та соціально-економічною нерівністю, так само, як і нерівномірністю розвитку глобальної економіки, знаходиться на периферії сучасної економічної думки.

Після завершення Другої світової війни, у період «славного тридцятиріччя», світова економіка демонструвала значні та стійкі темпи економічного зростання. Так, у 1950-1973 рр. світовий ВВП збільшувався в середньому майже на 3% щорічно (причому як у капіталістичних, так і в соціалістичних державах), а в Японії цей показник перевищив 8%. Оскільки фундаментальне положення неокласичної економічної теорії щодо спадної граничної продуктивності факторів виробництва спростовувалося економічними реаліями низки країн, які демонстрували позитивні темпи економічного зростання протягом тривалих періодів, у моделі економічного зростання впроваджується НТП як екзогенний чинник, що постійно підвищує сукупну продуктивність факторів виробництва та виражається у вигляді певного коефіцієнта.

С. Кузнець підкреслює «роль науки у пошуку корисних знань і пов'язаних з новими знаннями технологічних інновацій у сучасному економічному зростанні останніх двох століть, яка підтверджується досвідом нині розвинених ринкових економік» [5, с. 26]. Модель економічного зростання Кузнеця органічно доповнюється «кривою Кузнеця», заснованою на гіпотезі про те, що на своїх ранніх стадіях динамічне економічне зростання супроводжується посиленням нерівності доходів, яке, однак, після «поворотної точки» U-подібної кривої замінюється тенденцією до більш рівномірного розподілу доходу. Це, на думку Кузнеця, пов'язано передусім з поступовим перерозподілом зайнятих з аграрного до індустріального сектора. Більш висока продуктивність факторів виробництва в останньому забезпечує вищу реальну заробітну плату. На основі широкої емпіричної бази, дослідник доходить висновку, що поглиблення нерівності у розпал Промислової революції у період 1780-1850 рр. в Англії та 1840-1890 рр. у Німеччині та США було лише тимчасовим явищем, яке ознаменувало болісний відхід від традиційної аграрної економіки.

Верифікація «кривої Кузнеця» у подальші десятиліття дала досить суперечливі результати [3, с. 173], однак, до тих пір залишалося без відповіді питання: як нерівність розподілу доходів і нагромадження багатства впливає на економічне зростання у довгостроковій перспективі? Серія проведених у

1994-1997 рр. досліджень дала такі результати: вісім з дев'яти досліджень виявили зворотну залежність між економічним зростанням і збільшенням нерівності доходів, причому в семи з них зв'язок був статистично значимим [3, с. 177-179]. На сучасному етапі проблема нерівномірності розподілу доходів як усередині країн (чому безпосередньо сприяли неоконсервативна економічна теорія та політика, яка стала активно застосовуватися в країнах Заходу, починаючи з другої половини 1970-х рр.), так і в рамках світового поділу праці, надзвичайно гостро підноситься у працях таких визначних економістів, як П. Кругман, Т. Пікетті, Дж. Стігліц та ін. Зростання нерівності як в економічно розвинених країнах, так і у світі в цілому, в останні десятиліття є загальноновизнаним фактом, що підтверджується статистично (див. <http://wid.world/>).

Подальшим завданням для розробників модифікованих неокласичних моделей економічного зростання виявилися обґрунтування та формалізація взаємного впливу витрат на наукові дослідження та ключових макроекономічних показників. Серед ендогенних моделей економічного зростання слід особливо відзначити групу неошумпетеріанських моделей (П. Ромера (1990), Ф. Агійона та П. Хоїтта (1990, 1992), Дж. Гроссмана й Е. Хелпмана (1990) та ін.), які зосередилися на поясненні та квантифікації механізму дії, постійної відтворюваності НТП та інновацій як ключової причини й одночасно наслідків процесу економічного зростання, особливостей ціноутворення на патенти та економічній віддачі в науково-дослідному секторі.

Застосування моделей економічного зростання до довготривалих історико-економічних процесів у економічно розвинених країнах засвідчило, що економічне лідерство Заходу забезпечене не нееквівалентним обміном з периферією чи колоніальною експансією, а передусім розвитком технологічної основи суспільного виробництва, який підтримувався ефективними соціокультурними та соціально-політичними інститутами. Початковим етапом переходу країн західної Європи від «мальтузіанської» системи до моделі «самопідтримуваного» розвитку була друга половина XVIII ст. У подальшому сукупна продуктивність факторів виробництва невпинно (хоча й циклічним чином) збільшувалася. [1, с. 280-282]. Дані тенденції посилювалися у період післявоєнної відбудови та, слідом за певним уповільненням у 1970-ті рр., загалом продовжувалися до кризи 2008 р. [1, с. 418-419].

Отже, наявні теоретичні праці та емпіричні дані переконливо доводять, що як науково-технічний прогрес, так і соціально-економічна нерівність виявляють дуже суттєвий вплив на темпи економічного зростання, хоча у першому випадку залежність є прямою, а у другому – зворотною. Утім, виявлення одночасного взаємовпливу та взаємозалежності трьох змінних: науково-технічного прогресу, соціально-економічної нерівності й економічного зростання залишається «вузьким місцем» сучасних теорій економічного зростання.

У ортодоксальних неокласичних моделях економічного зростання нерівність розподілу доходів розглядається як результат нерівномірного нагромадження людського капіталу. Такі уявлення значною мірою суперечать дійсності, оскільки, наприклад, наявність освіти та кваліфікації у значної частки населення України не забезпечують їй суттєвого перевищення реальних доходів над середніми, а відсутність інноваційної інфраструктури та інститутів комерціалізації нових знань виключають можливість продуктивного використання цього «людського капіталу». Дослідження Дж. Стігліца також не виявляють переконливої кореляції між нагромадженням людського капіталу і доходами найбагатших 10%, а особливо 1%.

Проведене в 2011 р. на прикладі США дослідження дозволило виявити нерівномірність розподілу вигод від науково-технічного прогресу як чинник розширення нерівності доходів: «власники капіталу отримують значну вигоду від технологічних змін. Їх споживання зростає в результаті збільшення доходів від праці та капіталу; ... працівники також виграли від технологічних змін, хоча їхній вигаиш був нижчим, ніж у підприємців» [6, с. 33].

Під керівництвом автора класичної моделі ендogenous економічного зростання П. Агійона, так само на прикладі США, у 2016 р. було проведено моделювання взаємозв'язку інноваційної динаміки (передусім питомої кількості та якості патентів у сфері високих технологій) та показників економічної нерівності (частка доходів 1% найбагатших, коефіцієнт Джинні та аналогічні індикатори). У період 2006-2010 рр. був виявлений сильний позитивний зв'язок між інноваційними показниками та нерівністю [4, с. 40-41]. А втім, автори моделі фокусуються на малому інноваційному бізнесі, розглядаючи передусім безпосередніх винахідників як утримувачів патентів і, таким чином, не зосереджуючи уваги на тому, що власниками найбільш стратегічно важливих патентів з високим потенціалом комерціалізації є, як правило, найбільші транснаціональні корпорації.

Отже, дослідження тристоронніх залежностей між економічним зростанням, науково-технічним прогресом та соціально-економічною нерівністю в умовах наростання останньої є дуже перспективним напрямом для подальших розробок. Наразі можна достеменно стверджувати, що за останні чотири десятиліття в економічно розвинених країнах поглибилася нерівність у розподілі доходів, а також знизилася віддача від НДДКР (що виражається у випередженні збільшення витрат на НДДКР порівняно зі зростанням ВВП, середні темпи якого вповільнились).

Однак досі недостатньо формалізована економічна ефективність витрат на дослідження та розробки на мікроекономічному та галузевому рівнях та, відповідно, розподіл вигод від них, як згідно з факторною продуктивністю, так і з урахуванням нормативних аспектів теорії розподілу. Однак визначення функціональних залежностей між зазначеними змінними має бути доповнене розумінням каузальних зв'язків, які виражаються у специфіці соціально-економічних відносин між працею та капіталом. Необхідно чітко вирізняти форму доходів безпосереднього новатора, який отримує заробітну плату як

найманий працівник або підприємницький прибуток як, наприклад, засновник венчурної фірми, від монопольного прибутку корпорацій, які широко використовують найману робочу силу в сфері досліджень і розробок, купують патенти, ліцензії і ноу-хау у безпосередніх розробників інновацій, а також інвестують в уже створені малі інноваційні фірми.

Крім того, переважна більшість моделей ендогенного економічного зростання спираються передусім на сукупну пропозицію, отже, є за своїм змістом неокласичними. Подальший розвиток традиційних кейнсіанських і посткейнсіанських моделей, які б враховували водночас сукупний попит у розрізі різних суспільних класів разом із автономними та індукційованими інвестиціями у НДДКР, міг би пролити певне світло на зазначені проблеми.

Література

1. *Кембриджская экономическая история Европы Нового и Новейшего времени. Том 2: 1870 – наши дни / пер. с англ. Н. Эдельмана; под ред. Т. Дробышевой. — М.: Изд-во Института Гайдара, 2013. — 624 с.*
2. *Стиглиц Дж. Цена неравенства. Чем расслоение общества грозит нашему будущему : [перевод с английского] / Д. Е. Стиглиц. — Москва : Эксмо, 2015. — 512 с.*
3. *Шараев, Ю. В. Теория экономического роста: учеб. пособие для вузов / Ю. В. Шараев. — М.: Изд. дом ГУ ВШЭ, 2006. — 254 с.*
4. *Aghion P. Innovation and Top Income Inequality / P. Aghion, U. Akcigit, A. Bergeaud. R. Blundell, D. Hémous. — Apr. 11, 2016. — Electronic resource: https://scholar.harvard.edu/files/aghion/files/innovation_and_top_income_inequality.pdf*
5. *Kuznets S. Economic development, the family, and income distribution: selected essays / S. Kuznets. — 1989. — 463 p.*
6. *Lansing K.J. Technology diffusion and increasing income inequality / K.J. Lansing, A. Markiewicz. — Aug. 2011. 37 p. — Electronic resource: <https://pdfs.semanticscholar.org/75ed/f00a394ead79b344e9f8c3223fc390b39535.pdf>*

Спаський І. Д.

викладач кафедри ЗЕТ та ЕП

Одеського національного економічного університету

ОНТОЛОГІЯ ТА ДІАЛЕКТИКА У ПІЗНАННІ КАПІТАЛУ

Розкриття гносеологічного потенціалу онтології та діалектики в контексті їх інтеграції з сучасними напрямками пізнання розкриває певні можливості щодо подальшого розвитку наукового пізнання економічної системи капіталу у контексті предметної глибини та міждисциплінарної інтеграції. Найбільш повне пізнання і осмислення економічної системи можливо на найзагальнішому абстрактному рівні - рівні онтології буття. З позиції онтології можливо не тільки осмислити і пізнати економічну систему, а й обґрунтувати умови її розвитку. Цільовою функцією системної стійкості, гармонії і розвитку економіки є онтологічна повнота. Тобто, комплексний

напрямок економічної політики і господарської практики на подолання онтологічної недостатності є умовою економічного розвитку. У будь-якій дослідницькій області існує особливе коло проблем, пізнати і осмислити які можливо на найзагальнішій абстракції - на рівні протікання буття або онтологічному рівні. Не є винятком і економічна теорія.

Співвідношення онтології та діалектики у пізнанні капіталу надає можливості розкрити буттєві джерела актуалізації буття капіталу та його подальший рух, пов'язаний з дією системи діалектичних протиріч. Онтологія (новолат. *ontologia* від грец. ὄν, рід. Π. ὄντος - суще, те, що існує λόγος - вчення, наука) - вчення про суще; вчення про буття як таке, що вивчає фундаментальні принципи буття, його найбільш загальні сутності і категорії, структуру і закономірності [1, с. 345]. До онтологічних проблем у пізнанні капіталу можливо віднести співвідношення чистого буття та форм його руху у дійсності. В межах дослідницького напрямку філософії господарства [2] розкриваються змістовні процеси, що протікають у економічній системі та розкриваються шляхи для суттєвих змін. Філософія господарства, на відміну від багатьох інших напрямків економічної науки, чітко визначає ціль функціонування господарської системи. При цьому підкреслює те, що ціль її функціонування виходить далеко за межі економіки. Економічна система розуміється не як самоцінна, а як функціональна суспільна система. Ідею, яку відмічав Б. Вишеславцев [3], критикуючи «економізм», як надання економічній системі самоцінності та дуже перебільшеної важливості, що значно обмежує можливості дослідження.

Згідно з установками філософії господарства основна ціль існування будь-якого буття в цілому та економічної системи зокрема є обожнення, тобто духовне перетворення. Обожнення, або теозису (грец. Θεώσις, від грец. Θεός - Бог) - християнське вчення про з'єднання людини з Богом, залучення людини до нетварного божественного життя через дію божественної благодаті [4]. У філософії господарства розглядається поняття повноти буття як окремо людини, так і господарської системи. Повнота буття окремої людини визначає повноту буття всієї системи як цілісності. Таким чином, чим більше повнота буття окремої людини, тобто ступені свідомої свободи чи канали сприйняття, тим більш сталою та розвинутою буде система. З цього може витікати ідея подолання соціонічних меж, які довліють у сучасному суспільстві забезпечуючи підживлення різним формам експлуатації, професіонального ідіотизму, симулякризації та фетишизму. У контексті філософії господарства спрямованість людини до повноти буття є основа енергії будь-якої господарської системи.

Крім того, дослідження співвідношення онтологічної повноти і онтологічної недостатності на різних етапах розвитку економіки та людини надає можливості для обґрунтування онтологічної основи щодо визначення інноваційної чутливості та інерції економічної системи.

Використання діалектичної методології поступового сходження від абстрактного до конкретного з використанням принципу історизму надає

можливість зобразити теоретичну сутність процесу відтворення основного капіталу в контексті економічних циклів у всій її конкретній цілісності. Дослідження необхідно почати з абстрактного визначення відтворення основного капіталу в контексті економічних циклів, що містить у собі у зародковому стані всі протиріччя, що рухають його. Абстрактне передумовлює визначення єдності протирічних явищ у наслідок існування тої ланки, яка поєднує їх у цілісність та в межах якої вони можуть взаємодіяти. Абстрагуюча діяльність мислення надає можливість установити поєднуючий зв'язок та поступово виразити його розгортання у єдності та протиріччях конкретних форм. Процес пізнання починається з вихідного ступеня - всебічного емпіричного пізнання. Однак слід розуміти те, що навіть усебічна обізнаність у предметі і процесі на рівні емпіричного знання є неповним, неглибоким, поверховим знанням, оскільки воно фіксує саме те, що безпосередньо попадає в коло зору та знаходить вираз у почуттях, сприйняттях, уявленнях. Таким чином емпіричне знання є багатим та всебічним лише видимо, але не суттєво.

Налаштування науковця на включення функції абстрактного мислення таким чином пов'язане зі специфічним сприйняттям конкретно-емпіричного матеріалу, щоб уникнути спокуси ув'язнути у емпіричній схоластиці. З другого боку, існує питання “тощої абстракції”. У економічній науці ці відхилення від золотої середини спостерігаються весь час її існування. Це відображується також у розподіленні на теоретиків і практиків, кабінетних учених та підприємців та таке інше. Вирішення цієї проблеми полягає в методології самого спостереження. Перш за все, це позиція безоціночного університетських масштабів, спостерігача, а ні обмеженого своїми уявами апологета. Далі це різноплановість та багатоканальність спостережень - чим більше різнорідних каналів, по яким прийшла інформація, тим менше спотворень. Поступово накопичена у процесі глибокого та широкого спостережень кількість спостережень переходить в якість. При цьому варто підкреслити те, що це торкається описаної методології спостережень, та особливої підготовки ума щодо уловлювання ідей-абстракцій явищ, яки мають складне та невивчене наукою джерело існування. У економічних дослідженнях використання абстрактного мислення у зв'язку з конкретно історичними умовами має як онтологічні передумови, так і й набрані конкретні форми у вигляді методології та практики. Більш широке використання цього обгрунтованого та відтворюваного у процесі багаторічної практики досвіду спроможно суттєво підвищити гносеологічний потенціал економічної науки як взагалі, так і її окремих напрямків.

Література

1. Доброхотов А.Л. *Онтология // Новая философская энциклопедия, 2010.*
2. Булгаков С. Н. *Философия хозяйства / Отв. Ред. О. Платонов. — М.: Институт русской цивилизации, 2009. — 464 с.*

3. Вышеславцев Б. П. Кризис индустриальной культуры. - Нью-Йорк, 1953. 350 с.
 4. Ваганова Н.А. Софиология протоиерея Сергия Булгакова. М.: Изд-во ПСТГУ, 2011. -464 с.

Шараз О.С. к.е.н.,
 старший викладач кафедри ЗЕТ та ЕП
 Одеського національного економічного університету

ІННОВАЦІЇ ЯК ФАКТОР ЕКОНОМІЧНОЇ ДИНАМІКИ: ЕМПІРИЧНИЙ АНАЛІЗ

В індустріальному суспільстві при сприятливій кон'юктурі на етапі економічного зростання збільшення масштабів виробництва, продуктивності праці не може здійснюватися без залучення все більш досконалих технологій, які продукуються сферою інвестицій. Необхідність заміни застарілого виробничого апарату і формування нового технологічного базису, що супроводжується зростанням продуктивності праці, висуває підвищені вимоги до натурально-речового складу інвестицій. Процес оновлення технологічного базису передбачає в принципі зростання питомих інвестиційних витрат і таким чином зростання капіталоемності. Однак, цій об'єктивній тенденції може протистояти інноваційна діяльність, яка скорочує відносну потребу в інвестиціях за рахунок створення все більш розумних і досконалих технологій, здатних, таким чином, пригальмувати або навіть подолати «схильність» до зростання капіталоемності.

Гіпотеза, яка в подальшому буде перевірятися, полягає в такому: економічне зростання обумовлене не тільки масштабами інвестицій, але також і характеристиками їх якості та впливом інноваційного фактора. Інакше кажучи, буде перевірятися справедливості твердження, яке полягає в тому, що вирішальною умовою економічного зростання є інтенсивність інноваційного процесу. Перевірка гіпотези буде здійснюватися за допомогою емпіричних даних деяких європейських країн. Можна припустити, що на сучасному етапі розвитку в країнах, де можна всерйоз говорити про технологічний прогрес, інноваційний фактор проявляється в економії інвестиційного ресурсу без шкоди для економічного зростання.

Для оцінки продуктивності праці в європейських країнах сформовано вибірку з країн - членів ЄС. Досліджуваний період часу склав 22 роки (1995-2017 рр.).

Таблиця 1

Динаміка продуктивності праці в деяких країнах ЄС за 1995-2017 рр. (виріток ВВП за ПКС 2010 року на одного зайнятого, дол. США)

Країна	1995	2000	2005	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Франція	47,4	51,9	55,8	56,5	57	57,1	57,9	58,5	58,9	58,9	59,5
Німеччина	46,0	50,6	54,4	56,3	57,5	57,8	58,3	58,7	59,2	59,9	60,4
Великобританія	36,9	41,4	45,9	47,3	47,4	47,1	47,3	47,4	48,2	47,9	48,3
Швеція	39,3	44,9	51,8	53,1	53,5	53,4	53,9	54,5	56,1	56,4	56,9

Італія	44,9	47,3	47,6	47,2	47,5	47,3	47,8	47,8	47,9	47,5	47,7
Данія	51,5	54,8	58,6	60,3	60,5	61,6	62,1	63,1	63,5	63,5	64,1
Фінляндія	37,6	43,9	48,9	50,3	51,1	50,3	50,6	50,6	50,6	51,6	52,4
Польща	13,7	18,1	48,9	25,5	26,6	27,1	27,6	27,9	28,4	29,1	30,3
Угорщина	19,0	20,5	26,3	30,6	31,2	31,0	31,4	31,1	31,4	31,1	32,1
Словаччина	18,0	22,7	28,9	34,4	35,0	35,7	36,8	37,6	38,4	39,1	40,1
Естонія	13,0	18,0	23,9	28	27,6	28,9	29,4	30,1	29,9	30,3	30,9
Литва	12,6	15,8	22,0	26,5	28,4	29,0	29,9	30,1	29,9	30,3	30,9
Чехія	20,5	23,1	28,8	30,6	28,4	29,0	29,9	30,4	30,2	29,9	31,9

Джерело: складено на основі даних [1]

Дані таблиці свідчать про позитивну динаміку зростання продуктивності праці в усіх аналізованих країнах. Зростання продуктивності праці прямо говорить про високий рівень продуктивних сил. Особливо високі темпи зростання продуктивності праці демонструють Угорщина, Чехія, Естонія, Литва, Словаччина (продуктивність збільшилася більш ніж у 2-2,5 раза за весь досліджуваний період).

Зростання продуктивності праці багато в чому зобов'язане збільшенню капіталоозброєності. Чим більший обсяг капіталу вкладається в створення і розвиток робочих місць, тим ширше відкриваються можливості для реального і умовного вивільнення працівників з діючого виробництва.

У зв'язку з представленим довготривалим періодом та інформаційними обмеженнями, що накладаються уніфікованими даними Євростату, розрахунки капіталоозброєності праці вдалося зробити для дуже невеликого переліку країн.

Таблиця 2

Співвідношення продуктивності і капіталоозброєності за період 1995-2017 рр. по окремих країнах

Країна	Продуктивність праці			Капіталоозброєність праці		
	1995 тис. євро/ на чол.	Темп приросту (1996 - 2017), %	Місце	1995 тис. євро/ на человека	Темп приросту (1996 - 2017), %	Місце
<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>	<i>4</i>	<i>5</i>	<i>6</i>	<i>7</i>
Франція	52,8	14,7	7	247,8	16,7	4
Великобританія	46,4	32,4	3	140,2	85,6	1
Італія	51,4	9,2	8	290,4	12,9	5
Данія	55,4	24,4	6	349,5	12,1	6
Чехія	13,9	61,7	1	119,2	41,3	2
Угорщина	13,3	47,3	2	135,8	10,2	7
Австрія	48,5	26,2	5	289,0	26,9	3
Фінляндія	46,7	32,0	4	308,9	5,2	8

Джерело: складено на основі даних [2]

Переважає зростання продуктивності щодо капіталоозброєності спостерігається у Чехії та Фінляндії. Але ці країни мають принципово різні базові умови, що стосуються продуктивності і капіталоозброєності.

Показники продуктивності та капіталоозброєності в Чехії в 1995 р. були одними з найнижчих серед розглянутих 8 країн, у Фінляндії – одними з найвищих. Навпаки, прискорене зростання капіталоозброєності щодо продуктивності відзначається у Італії та Англії, для яких також характерна відмінність базових умов. Італія, маючи в 1995 р. вдвічі більший рівень капіталоозброєності, ніж Англія, забезпечує приблизно те ж значення продуктивності. Стійких закономірностей аж ніяк не спостерігається. Виходить, що окремі країни знаходять можливість забезпечувати більш високі, ніж в інших країнах, темпи продуктивності не за рахунок екстраординарних темпів капіталоозброєності. Далі проілюструємо зв'язок динаміки продукту і основних засобів за той же період 1995-2017 рік.

Таблиця 3

Характеристика динаміки продукту та основних засобів за період 1995-2017 рр. по окремих країнах (у порівнянних цінах 2010 року)

Країна	Темп приросту ВВП, %	Темп приросту основних засобів, %	Інвестиції(євро) на один євро приросту продукції	Темп приросту капіталовіддачі
Франція	43,2	40,1	5,7	+2,5
Англія	58,9	97,4	8,0	-30,5
Італія	13,2	26,6	10,2	-9,7
Данія	38,2	29,7	5,9	+9,2
Чехія	73,2	36,4	2,9	+37,0
Угорщина	65,5	21,5	3,6	+45,1
Австрія	49,0	48,1	6,3	+2,9
Фінляндія	59,5	28,8	3,7	+35,7

Джерело: складено на основі даних [2]

Дані таблиці свідчать про те, що в більшості країн, що є лідерами за показниками зростання випуску (понад 50 % за 22 роки), вдається втримати перевагу в темпах за рахунок незрівнянно менших темпів приросту капіталу і чи не найбільш незначних витрат інвестицій на одиницю приросту продукції. Наприклад, Чехія і Фінляндія, забезпечують таку високу динаміку продукту за рахунок вдвічі менших темпів зростання капіталу, витрачаючи тільки 2,9 євро і 3, 7 євро на 1 євро приросту продукції відповідно, а Угорщина – за рахунок втричі менших темпів зростання основного капіталу, витрачаючи тільки 3,6 євро на 1 євро приросту продукції.

Ця «чудова трійка» з представлених країн ілюструє найвищі темпи зростання виробництва і найслабшу динаміку основного капіталу забезпечуючи тим самим зростання капіталовіддачі.

За рахунок збільшення капіталовіддачі приріст продукції у Угорщині – протягом аналізованого періоду склав 45,1 %, в Чехії – 37 %, Фінляндії –

35,7 %. Таким чином, у названих країнах забезпечується низька вартість економічного зростання і висока його якість. «Виною» тому є інноваційна діяльність, яка змінює саме натурально-речові та вартісні характеристики інвестицій.

Література

1. *Level of GDP per capita and productivity.* – Режим доступу: [//stats.oecd.org/index.aspx?DatasetCode=PDB_LV](http://stats.oecd.org/index.aspx?DatasetCode=PDB_LV)
2. *European Commission URL:* <http://ec.europa.eu/eurostat/data/database>

СЕКЦІЯ 6. ЕКОНОМІЧНА ІСТОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ДУМКИ.

*Уперенко М.О. д.е.н., професор,
завідувач кафедри ЗЕТ та ЕП
Одеського національного економічного університету*

ПРО ТРИ МІЖДИСЦИПЛІНАРНІ ПРОБЛЕМИ ІСТОРІЇ ЕКОНОМІКИ У СВІТЛІ ІНВЕРСІЙНО-ПОЛЬОВОГО ПІДХОДУ

Постановка проблеми. В останні десятиліття в структурі сучасних соціально-економічних наук суттєво посилились міждисциплінарні методологічні функції історії економіки. Це пов'язано з поставленим вивченням процесу розвитку господарських систем. Не випадково до історії звертаються такі відомі методологи і економісти, як М. Блауг, Д. Норт, Д. Хікс, М. Фрідмен та ін. Серед першочергових проблем указанного напрямку особливої уваги заслуговують:

- а) поглиблене розуміння процесу розвитку з точки зору якісних змін;
- б) вдосконалення системного підходу;
- в) уточнення уявлень про духовну спадкову соціально-економічного поступу господарських систем.

Мета публікації: загальна характеристика основних напрямків вирішення поставлених задач.

Виклад основного матеріалу.

I. В основі сучасного розуміння процесу розвитку в соціально-економічних науках лежить теорія економічного росту і система його підсумкових статистичних показників. Та якісна сторона динаміки представлена фрагментарно, неповно, що суттєво знижує цінність наукової інформації. На це вказували, у свій час, М. Блауг, Д. Норт, Д. Хікс. Поповнення знань у цій сфері, на наш погляд, тісно пов'язано з переходом до нового методологічного розуміння якісних змін як явищ, в основі яких лежать інверсійні принципи: імітації, нашарування, рекомбінації, розгалуження, маргінальних та мережових утворень, перетворення, розділу раніше неподільного, ступеневого зв'язку тощо. Становлення, на цій основі, теорії інверсійних процесів та явищ, методології їх дослідження, моделювання та проектування дасть змогу вже на перших парах увести в науковий обіг:

- поняття коефіцієнта інверсійності об'єкта, процесу, підсистеми, який разом з матрицею інверсійного профілю дасть змогу більш ефективно впливати на якість розвитку, конкурентність, структуру ринку;
- типову модель дослідження інверсійних процесів, їх коригування та прогнозування;

- уявлення про різноякісні (однонаправлені, різнонаправлені) утворення як нові явища економічної динаміки;
- уявлення про інверсійні витoki несистемних явищ та тенденції до хаосу в рамках соціально-економічних систем.

II. Особливо важливою проблемою залишається також удосконалення системного підходу. Останній сформувався, в основному, у 50 – 60 рр. минулого століття, в умовах переважно ньютонівських уявлень про світ. Пройшов час, з'явилась нова посткласична картина світу з поняттями про інверсійність, гілкоподібність та стохастичність розвитку, підвищену роль випадковості та малих змін. Усі ці знання залишаються мало інтегрованими. Якісні зміни трактуються на основі функціонування системи, односторонньо, у відриві від глибинних принципів розвитку. Відношення між функціонуванням і розвитком чітко не визначені. Мережеві форми еволюції об'єктів, процесів, підсистем не отримали достатнього теоретичного обґрунтування та висвітлення всебічних зв'язків із соціально-економічними явищами сучасності. Те ж слід сказати про підсистему інститутів. Механізми хаотичних внутрішньо-системних процесів зводяться, переважно, до пізнання кризових явищ, ігноруючи маргінальні зміни, інверсійні рекомбінації, довготривалі трансформації, нашарування та ін. Єдність історичного і логічного подається за застарілими схемами. Регулювання цієї ситуації вимагає невідкладних дій. В їх структурі першочергово-ключову роль, на мій погляд, зможуть виконати такі колективні зусилля:

- розробка міждисциплінарної моделі соціально-економічної системи;
- загального об'єкта економічної історії та теорії, на основі рішення перелічених та інших актуальних проблем;
- інтеграція інверсійно-польових уявлень про внутрішньо-системну динаміку та способи її дослідження;
- втілення, на межі практики, ідеї проектування та прогнозування багатоваріантних інверсійно-польових процесів;
- розвиток уявлень про внутрішньо-системні інверсійні контрольовані і потенційно можливі якісні зміни як поле пошуку інноваційних рішень, соціально-економічних рекомбінацій, симбіонтних, мережевих та інших утворень;
- уточнення поняття духовної складової процесу розвитку соціально-економічних систем.

III. Що стосується духовної складової, то під нею, у більшості випадків, розуміли традиційну духовно-елітарну культуру. Та в міру розвитку науки і освіти ці дві сфери стали відігравати провідну роль. Водночас, розширився ареал їх практично інтегрованого характеру. Сформувалась нормативна культура, культура розумової праці, ринкових відносин, міжнародних економічних відносин. Поширилися гуманітарні та соціальні технології. Тобто, почав формуватися новий практично-спрямований комплекс, у той час, як стара елітарна культура частково підпала під вплив комерціалізації, а

частково під прес глобальної культурної кризи. Саме поняття по суті претерпіло інверсію – рекомбінувалось. Чітко окреслилась його нова конкурентно-орієнтована структура: наука, освіта, духовні продуктивні сили еліти, організацій, сім'ї, особистості. Вона покликана впливати на всі елементи соціально-економічної системи і, в першу чергу, на підсистему інститутів. Звідси слідує, що нове утворення є:

- творчим ядром системи, що забезпечує її сталий розвиток, інноваційні процеси та конкурентоздатність;
- оновленим міждисциплінарним поняттям, що потребує теоретичного обґрунтування і всебічної розробки практичних аспектів;
- активним регулятором і рекомбінатором системи інститутів.

Усе сказане свідчить про те, що вирішення розглянутих міждисциплінарних проблем загальними зусиллями істориків, економістів та теоретиків може забезпечити суттєвий приріст методологічних і теоретичних знань та впровадити нові шляхи в практику.

*Несененко П. П. к.е.н., доцент,
доцент кафедри ЗЕТ та ЕП
Одеського національного економічного університету*

МІНОВА ВАРТІСТЬ ТА ЇЇ РОЛЬ У ДОСЛІДЖЕННІ РИНКОВОГО СУСПІЛЬСТВА

Економічна теорія відіграє вагомую роль у дослідженні ринкового суспільства, де центральною проблемою була і є проблема аналізу мінової цінності (вартості). Особливо значний внесок до неї внесла класична школа, і, перш за все, західна класика, та її своєрідне відгалуження – марксизм. Початок класики поклала генеза політичної економії. Тому спочатку нагадаємо витоки класики, які відкрила ця наука, як підґрунтя фундаментальних знань для економістів будь-якого профілю. Для цього з'ясуємо мету її появи, предмет, метод, структуру та практичну значимість, що дозволить краще зорієнтуватись у поставленій проблемі, тому що всі питання предмета визначають ракурс досліджуваних питань.

Нагадаємо, що західний напрямок класики, що з'явився як політична економія, спочатку був наукою панівного класу, якого цікавили, перш за все, суто практичні проблеми з якими він постійно стикався у господарській діяльності. Цим окреслився предмет дослідження науки через визначення нової форми суспільного багатства спочатку меркантилістами у сфері обігу, як гроші, а потім у виробництві, з якого почала викристалізуватись нова наука щодо з'ясування законів виробництва багатства, його зростання та розподілу.

Уперше предмет політичної економії чітко визначив французький економіст А. Р. Ж. Тюрго, а найбільш повно розкрив у своїй книзі

«Дослідження про природу та причини багатства націй» А. Сміт, а пізніше – Д. Рікардо змістив його у бік визначення законів розподілу.

У кінці ХІХ ст. політична економія розширила предмет, сформувавши науку економіка, яку започаткували маржиналісти, а завершив англієць А. Маршалл, шляхом введення до неї відносин попиту та пропозиції, що розширило можливості її практичної складової як науки.

Що стосується класичної теорії марксизму, то тут справа склалась по-іншому. Він утворився на теренах західного напряму класики, але із зовсім іншою метою, предметом, методом та структурою дослідження. Мету цього дослідження К. Маркс недвозначно сформулював у «Тезах про Фейєрбаха», а точніше в 11 тезі твору. «Філософи, - писав він, - лише різним чином пояснювали світ, але справа полягає у тому, щоб змінити його». [2. с. 4]. Неважко побачити, що створена на базі нової пролетарської філософії пролетарська політична економія мала зовсім іншу, ніж західна, мету, а саме – змінити світ.

Тому марксистська політична економія аж ніяк не може бути посібником для господарюючого суб'єкта, а є прологом до пролетарської революції через з'ясування її рушійних сил та побудови нового комуністичного суспільства, контури якого вчений і визначив у якості прикладної складової цієї науки – науковому комунізмі.

Звідси «Капітал» по-новому означив предмет дослідження політичної економії, який К. Маркс визначив як «капіталістичний спосіб виробництва та відповідні йому відносини виробництва і обміну». [3. т. 23, с. 6] Також, вперше по-новому була використана і діалектика, де ґрунтовно було досліджено капіталістичне суспільство. Новий метод виявився непростим для сприйняття, тому що будувався на застосуванні методу, що дозволив проникнути в глибини цього суспільства, чим викликав значні труднощі навіть у професійних економістів. Невипадково, стародавнього діалектика Геракліта Ефеського називали Гераклітом Темним, а його висловлювання, що «в одну й ту ж річку не можна ввійти двічі» сприймалось неоднозначно.

Тепер, враховуючи постановку предмета науки, розглянемо принципи аналізу мінової цінності (вартості) в теорії західної класики та марксизму.

Найбільш рельєфно ця межа виявилася в методі, який використовували західна класика та К. Маркс з висновками, отриманими на цьому підґрунті. Західна класика переважно використовувала аналітичний метод, хоча француз А. Р. Ж. Тюрго та англієць Д. Рікардо зробили акцент на дедукцію, що дозволило їм більш чітко, ніж попередникам та послідовникам, вибудувати структуру науки.

А. Сміт, вперше ґрунтовно представши аналітичний підхід, почав із демонстрації цілого, як первинної апперцепції, почавши свій аналіз із суспільного розподілу праці. На основі цього він виявив принцип (початок) його появи та обмеження величиною ринку і вийшов на гроші та ціну. Завдяки цьому, він побачив проблему двох сторін цінності як корисності для людини певного об'єкта споживання і владу купівлі, що надає володіння ним.

Перша – це «цінність у споживанні». Друга – «цінність або значущість в обміні». Є речі, відмічав він, які мають величезну цінність у користуванні і малу в обміні. І навпаки. Наприклад: вода і діамант. У К. Маркса двоїстість була іншою та зводилась до двоїстої праці як абстрактної та конкретної, що визначила двоїстість товару як споживної вартості та вартості.

Ставлення людини до об'єкта розглядалось у А. Сміта як придатність дарів і благ природи відповідно до потреб людини. У К. Маркса – це була споживна вартість, що виступала як фактор товару, а мінова цінність за А. Смітом була відносинами між людьми як відносинами володіння благом, а не фактором товару (саме фактором, а не властивістю), як у теорії К. Маркса.

На ринку більш важлива не цінність у споживанні, а мінова цінність, тому що більшу частину благ люди здобувають через обмін. Звідси витікають 3 принципи, за яким він здійснюється. А це потребує з'ясування:

1. Яке дійсне мірило мінової цінності?

2. З яких частин складається реальна ціна?

3. Які обставини підвищують або знижують усі частини ціни або всю її над природною ціною або звичайним рівнем?

Таким чином, А. Сміт фіксує три аспекти проблеми: правила обміну, які встановлюють люди (зазначена до продажу якість товару, його ціна, повага до покупця тощо), принципи або його початки і нарешті обставини, що теж регулюють ціну. В науковій літературі ці поняття, на жаль, не зовсім правильно перекладені і тому змішані у купу. Крім того, мало хто звертає увагу, що в західній класиці все крутиться навколо проблеми ціни, як початку економічного аналізу, а не вартості як у К. Маркса. До речі, третій принцип обміну вказує на початок аналізу обміну, де закладений практичний аспект.

К. Маркс у «Капіталі» використав дедуктивний підхід, підключивши діалектичний метод, де надав розгляд усіх явищ і процесів у розвитку, виходячи із класового підходу і класової боротьби. Звідси, факти дійсності стали правомірними лише для певного періоду часу та певного рівня абстракції. Головним у дослідженні мінової пропорції у нього стала вартість, а не ціна як у західній класиці, прив'язана до абстрактної праці як її суспільної форми і мірила пропорцій обміну. Завдяки цьому, вартість стала фактором товару, коли у західній класиці вона лише мірило, мірка цінності.

Крім того, у марксизмі економічний аналіз виявився побудованим на однофакторній моделі (у західній, крім маржиналістів, це витрати праці та корисність речі), де вартість тлумачилась як абсолютна, а не відносна величина, що утворює тільки праця, що значно звузило можливості використання його теорії до безпосередньої практики. Не врятувало справу і твердження автора, що праця є обставиною, яка формує якісні параметри вартості, а корисність впливає тільки на її кількісні параметри. Тому, дія корисності пояснювалася опосередковано через кількісну сторону вартості, а дослідження споживної вартості (термін К. Маркса) було відправлене у конкретні економічні науки, наприклад, товарознавство.

Відсутність у вченого впливу на вартість дії фактора землі, як її корисності, рано чи пізно повинна була проявитись. І вона позначилась в аналізі аграрних проблем, де з'явилась вартість, яка виходячи із фактора праці, згідно з його трудовою теорією вартості пояснити було неможливо, що привело до появи терміну «хибна соціальна вартість».

Однак трудова теорія вартості К. Маркса виявилась важливим аспектом у дослідженні модифікації буржуазного суспільства та впливі на зміну у вартісному механізмі, який він дослідив через мінову вартість. Так, на основі аналізу мінової вартості був розкритий двоїстий характер праці представлений в товарі, показаний товарний фетишизм як серцевина ринкової системи, з'ясована дія фактора праці як визначального та його підриг процесами соціалізації. Тому і досі сила марксизму особливо рельєфно проявляється в періоди катаклізмів цієї системи, як наприклад, у часи Великої депресії або кризи фінансової системи з 2008 року ХХІ ст.

Література

1. Маршалл А. *Принципы экономической науки. Т.1* / – М.: Прогресс, 1993. – 415 с.
2. Маркс К. *Тезисы о Фейербахе* // Маркс К., Энгельс Ф. *Соч. 2-е изд.* – Т.3. – С. 1- 4.
3. Маркс К. *Капитал. Т.1* // Маркс К., Энгельс Ф. *Соч. 2-е изд.* – Т.23. – С. 3 - 907.
4. Смит А. *Исследование о природе и причинах богатства народов* / А. Смит. – М.: Соцэкгиз, 1962. – 684 с.

Луньова О.К. к.іст.н.,
старший викладач кафедри ЗЕТ та ЕП
Одеського національного економічного університету

ЭКОНОМИЧЕСКИЕ ПОТЕРИ НАСЕЛЕНИЯ БУДЖАКА В ПЕРИОД ЭВАКУАЦИИ РУМЫНСКОЙ АДМИНИСТРАЦИИ: 1940 Г.

Особенностью современной Украины является ее региональность. В этой связи, историко-экономические исследования должны быть ориентированы на более глубокое изучение экономической истории регионов, одним из которых является Буджак. Этот историко-этнографический регион на протяжении ХХ века входил в состав ряда государств: Российской империи, Румынии, СССР (УССР) (а после его распада – Украины). Следствием смены государственной принадлежности стали не только политические, но и экономические трансформации в регионе, которые требуют дальнейшего изучения.

Целью данной публикации является попытка проанализировать убытки, нанесенные предприятиям и населению румынской администрацией в период июня-июля 1940 года. При изучении выше названной проблемы автором использованы архивные материалы касательно южной части Бессарабии (с 7 августа 1940 г. – Аккерманская, а с 7 декабря 1940 до 1954 г. – Измаильская область УССР, Придунайский край Украины, Буджак) [1].

Для разрешения спорных вопросов, возникающих в период эвакуации румынской армии, 31 августа 1940 года была создана советско-румынская техническая комиссия. Цель ее деятельности – определить ущерб, нанесенный румынской армией и администрацией. Комиссия начала свою работу 2 сентября и закончила 22 ноября 1940 года.

Результаты деятельности комиссии, исследованные по материалам ГАРФ (фонд 7627) свидетельствуют о том, что конфискация, реквизиция, уничтожение и повреждение имущества предприятий, организаций и местного населения зафиксированы с 1939 года, т.е. с начала мобилизации в Румынии. Однако, в период эвакуации румынской армии с территории Бессарабии такие факты приобретают широкие масштабы.

Так, 27-28 июня 1940 года из города Измаила в Румынию было вывезено имущество городской пожарной команды, которое принадлежало пожарной службе. Его стоимость составила 102950 лей [2, л. 119]. Также на территорию Румынии было вывезено имущество Шабской винодельческой станции (81980 лей) [3, л. 34], Волонтировской станции осеменения овец (23776 лей) [3, л. 34], Васильевской неполной средней школы (200 000 лей) [3, л. 40]. В городе Болграде конфисковано имущество автомобильной концессии «Транспорт Модерн», в числе которого два автобуса марки «Шевроле» (600 000 лей) и «Бусик» (800 000 лей) [3, л. 39]. По подсчетам комиссии, общие убытки, нанесенные автомобильной концессии «Транспорт Модерн» составили 3590.000 лей [3, л. 39].

Значительные имущественные потери понесли предприятия города Вилкова. Во время эвакуации был разрушен туристический отель «Дельта» [4, л.102], расположенный на берегу Дуная, вывезено имущество и ценные бумаги почтового отделения (566800 лей) [3, л.17], существенно пострадала материально-техническая база порта [3, л.21].

Согласно статистическим данным «Сводной ведомости» по городу Аккерману, сумма претензий, предъявленных румынскому правительству за нанесенный ущерб организациям и предприятиям, составила 71440304 лей [5, л.1].

Советской стороной зафиксированы также массовые случаи незаконных действий румынских военных по отношению к местному населению. Так, 30 июня 1940 года в городе Рени были задержаны 8 вагонов с имуществом, конфискованным у местных жителей [6, л 77].

Наблюдались случаи, когда отступающие румыны принудительно использовали подводы жителей для перевозки своих вещей, а также случаи расправы с местным населением и ограбление имущества. На территории Буджака такие факты зафиксированы практически во всех населенных пунктах.

В материалах фонда содержатся сведения о невыплаченных заработных платах рабочим и служащим, пенсиях, а также ценным бумагам и банковским вкладам. Согласно данным акта, составленного 5 марта 1941 года Татарбунарским районо, в Татарбунарской неполной средней школе

задолженность по зарплате составила 20000 лей [7, л.10], в Чичмийской – 37980 лей [7, л. 11]. Общая сумма задолженности работникам образования (за июнь 1940 г.) в Измаильском уезде составила 233618 лей [8, л. 75].

Таким образом, изученные архивные материалы дают возможность систематизировать претензии по убыткам, причиненным румынской администрацией и военными в период эвакуации из Бессарабии:

1. Убытки, причиненные учреждениям, предприятиям, гражданам румынскими властями и войсками в период эвакуации (8692106 лей).

2. Убытки, нанесенные гражданам румынскими властями и войсками в период с сентября 1939 года до начала эвакуации путем конфискации, реквизиции, уничтожения и повреждения имущества (4362600 лей).

3. Убытки жителей, причиненные румынами путем конфискации имущества во время возвращения из Румынии в Бессарабию (112000 лей).

4. Невыплаченные румынской администрацией заработные платы рабочим и служащим предприятий и учреждений в период до начала эвакуации (627629 лей).

5. Претензии коммерческого порядка (неоплаченные товары, авансы, внесенные за товары и т.д.) (6069762 лей).

Сумма общего ущерба, причиненного румынской администрацией и военными на территории Аккерманской (Измаильской) области в период эвакуации составила 25512765 лей [3, л.1].

Литература

1. *Эвакуация румынских войск с территории Бессарабии: год 1940-й // Conferința științifică internațională, „Operațiunea Iași-Chișinău: mituri și realități. A 70-a aniversare a eliberării Moldovei și Europei de Sud-Est de ocupația fascistă” / « Яско-Кишинёвская операция: мифы и реалии. К 70-летию освобождения Молдовы и Юго-Восточной Европы от фашистской оккупации» (Chișinău, 21-25 august / 14-17 septembrie 2014).* – Chișinău, 2014

2. *Государственный архив Российской Федерации (ГАРФ).* – Ф. 7627. – Оп. 1. – Д. 27.

3. *ГА РФ.* – Ф. 7627. – Оп. 1. – Д. 178.

4. *ГА РФ.* – Ф. 7627. – Оп. 1. – Д. 27. – Л. 102

5. *ГА РФ.* – Ф. 7627. – Оп. 1. – Д. 24.

6. *РВГА.* – Ф. 31983. – Оп. 2. – Д. 474. – Л. 77

7. *ГА РФ.* – Ф. 7627. – Оп. 1. – Д. 170. – Л. 10

8. *ГА РФ.* – Ф. 7627. – Оп. 1. – Д. 149

**СЕКЦІЯ 7. НАУКОВІ ДОСЛІДЖЕННЯ МАГІСТРАНТІВ
СПЕЦІАЛЬНОСТІ «ЕКОНОМІКА», які навчаються за програмою
«ТЕОРІЇ ТА МОДЕЛІ УПРАВЛІННЯ ЕКОНОМІКОЮ»
Одеського національного економічного університету**

*Паламарчук А.О.
(керівник д.е.н., професор Кухарська Н.О.)*

**ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ІННОВАЦІЙНОЇ
ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ**

Світовий досвід свідчить, що у сучасних умовах стійкий довгостроковий розвиток економіки залежить більшою мірою не від ресурсних можливостей, які, зрештою, є обмеженими, а від інноваційної активності суспільства та окремих його елементів. Завдяки інноваціям наука стала безпосередньою продуктивною силою, а знання у вигляді нематеріальних активів – головним капіталом економічного розвитку.

Інноваційний тип розвитку характеризується перенесенням акценту з науково-технічних рішень на використання принципово нових прогресивних технологій, переходом до випуску високотехнологічної продукції, прогресивними управлінськими та організаційними рішеннями в інноваційній діяльності та інтелектуалізації всієї виробничої сфери [1, с. 5].

Незадовільний стан науково-технологічної сфери та низька результативність інноваційної діяльності в Україні призвели до зниження частки інноваційної продукції у загальному обсязі промислової продукції нашої держави. Зазначена тенденція знижує й ефективність зовнішньоекономічної діяльності в Україні, призводить до посилення імпортозалежності від наукоємних товарів і науково-технічних послуг, локалізації в країні трудо- та ресурсомістких, а також екологонебезпечних виробництв тощо. Підтвердженням цього є і надзвичайно низька питома частка України у світовій торгівлі наукомісткими та високотехнологічними товарами.

В економіці України домінують низькотехнологічні галузі виробництва: добувна і паливна – 0,8–1 %; харчова, легка промисловість, агропромисловий комплекс – 1,2 %. У цілому домінує третій і четвертий технологічний уклад, на які припадає 58% і 38% продукції відповідно, на п'ятий технологічний уклад припадає лише 4% продукції, виробництво товарів шостого технологічного укладу практично відсутнє (0,1%).

Необхідність інноваційного розвитку в Україні закріплено на рівні законів, законодавчих актів, національних стратегій. Наприклад: у Законі України "Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні" визначено стратегічні пріоритетні напрями інноваційної діяльності загальнодержавного рівня на 2011-2021 роки є [2, ст.4]:

1) освоєння нових технологій транспортування енергії, впровадження енергоефективних, ресурсозберігаючих технологій, освоєння альтернативних джерел енергії;

2) освоєння нових технологій високотехнологічного розвитку транспортної системи, ракетно-космічної галузі, авіа- і суднобудування, озброєння та військової техніки;

3) освоєння нових технологій виробництва матеріалів, їх оброблення і з'єднання, створення індустрії наноматеріалів та нанотехнологій;

4) технологічне оновлення та розвиток агропромислового комплексу;

5) впровадження нових технологій та обладнання для якісного медичного обслуговування, лікування, фармацевтики;

6) широке застосування технологій більш чистого виробництва та охорони навколишнього природного середовища;

7) розвиток сучасних інформаційних, комунікаційних технологій, робототехніки.

Отже, в Україні сконцентровано великий науковий потенціал, є багато відкриттів і винаходів, напрацьовано багато інноваційних проектів у ресурсозбереженні, у біотехнології, у лазерній техніці тощо. Принципово важливим є той факт, що формується економіка відкритого типу, яка дає можливість підприємствам виходити на зовнішній ринок, залучати іноземні інвестиції для вирішення важливих економічних питань, що сприяє розвитку зовнішньоекономічної діяльності.

Здатність суб'єктів господарювання та державних органів влади визначати напрямки інноваційної діяльності і залучати необхідні для такого розвитку інвестиції є визначальною складовою успіху суб'єкта господарювання та території, на якій він розташований.

Стратегія розвитку інноваційної та інвестиційної діяльності забезпечує стабільне економічне зростання, збалансованість соціального розвитку, зростання добробуту населення території.

Література

1. Дубик В. Я., Осідач О. Б. Інноваційна діяльність як передумова сталого розвитку національної економіки / В. Я. Дубик // *Інноваційна економіка*. - 2016. - № 3-4. - С. 5-9

2. Закон України « Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні » [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/371_5-17

Савельєва В.В.

(керівник д.е.н., професор Жданова Л.Л.)

ІНВЕСТИЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ В УМОВАХ НОВОГО ЕТАПУ НАУКОВО-ТЕХНІЧНОГО ПРОГРЕСУ

Характер і динаміка економічного розвитку країни є предметом найпильнішої уваги економістів і політиків. Від того, які процеси

відбуваються в динаміці і рівні розвитку, які при цьому відбуваються структурні зміни в національній економіці, залежать перспективи і добробут країни. Саме тому проблемам економічного зростання в будь-якій країні світу приділяється значна увага.

Економічне зростання - це реальне збільшення обсягів і масштабів створених за чітко визначений проміжок часу матеріальних і нематеріальних благ, якісне посилення економічного потенціалу національної економіки та її позиції в світовій економіці.

Економічний розвиток - це позитивні якісні зміни у національній економіці, тобто нововведення у виробництві, у продукції, у послугах, в управлінні економікою в цілому. Протилежне йому поняття – це економічний спад – негативний стан економіки, пов'язаний з її занепадом, деградацією.

Інвестиції торкаються найбільш глибоких основ господарської діяльності, визначаючи процес економічного росту в цілому. Тому, інвестиції виступають найважливішим засобом забезпечення умов виходу України зі стану хронічної економічної кризи, здійснення структурних зрушень у народному господарстві, упровадження сучасних досягнень технічного прогресу, підвищення якісних показників господарської діяльності на мікро- і макрорівнях.

Інвестиції – це всі види майнових та інтелектуальних цінностей, що вкладаються в об'єкти підприємницької та інших видів діяльності, внаслідок чого створюється прибуток (дохід) або досягається соціальний ефект.

Але слід зазначити, що потік інвестицій можливий лише за умов міцної нормативно-правової бази регулювання в країні, і процес інвестування і розвиток НТП пов'язані між собою, що має вагоме значення для економічного зростання країни. Великий вплив на господарське зростання і структуру світової економіки здійснює науково-технічний прогрес, який зачіпає всі елементи продуктивних сил.

Технологічний прогрес в одних випадках включає процес інновацій, при цьому передбачається, що нові технології виробництва забезпечують випуск існуючих товарів і послуг з використанням меншої кількості капіталу і робочої сили. В інших випадках, він включає оновлення продукту, створення нового або поліпшення якостей старого продукту. НТП може розумітися і як зростаючий обсяг технічних і управлінських знань, використовуваних у виробництві і збуті. Частина цих знань втілюється в машинах, інша - в умінні людини, методах управління, організаційних структурах.

Ключовими напрямками розвитку інноваційно-інтенсивного технологічного способу виробництва до 2025 року, за прогнозами вчених, стануть такі галузі високотехнологічних виробництв, як: біотехнології, засновані на досягненні молекулярної біології та генної інженерії; нанотехнологій; системи штучного інтелекту; гнучка автоматизація виробництва; космічні технології; виробництво конструкційних матеріалів із задалегідь визначеними властивостями; атомна промисловість, підвищення

її безпеки; альтернативні джерела енергії, розширення сфери застосування водню як екологічно чистого енергоносія; технології безвідходних та екологічно чистих виробництв.

НТП як результат глобальних зусиль стає, таким чином, рушієм постіндустріального розвитку, надаючи шанси країнам у набутті фрагментарного доступу до моделі випереджаючого економічного розвитку. У цьому зв'язку науково-технічний прогрес кардинально змінює не тільки технологічний спосіб виробництва, а й форму задоволення людських потреб, й відповідно трансформує самі людські потреби.

Поширення НТП теоретично має загальний характер. Воно здійснюється через зовнішню торгівлю готовою продукцією, закупівлю патентів, ліцензій, рух прямих капіталовкладень (основний капітал), передачу невлених знань (ноу-хау).

Отже, випереджаючий розвиток провідних країн світу став можливим в умовах: системної державної підтримки науково-технологічного прогресу, форм його прояву у виробництві; підвищення загальної продуктивності економіки та постійних революційних змін технологічного способу виробництва; системного підходу до інновацій та інноваційно-конкурентної пильності держави. Тому, зокрема, концептуальні положення щодо встановлення пріоритетів залучення іноземних капіталів у національну економіку мають полягати у сприянні прямій активізації інвестування у сфери, що потребують значних інвестиційних потоків, перш за все, у високотехнологічні виробництва та стратегічно важливі підприємства, так і обмеження його присутності в обсягах, що становлять загрозу економіці та безпеці держави. Це буде приводити до економічного зростання країни і до створення привабливого інвестиційного клімату для залучення інвестицій і розвитку всієї економіки.

Шкрбець М.А.

(керівник д.е.н., професор Кухарська Н.О.)

ИНФЛЯЦИЯ В УКРАИНЕ: ПРИЧИНЫ, ПОСЛЕДСТВИЯ И ПУТИ ПРЕОДОЛЕНИЯ

Самым эффективным индикатором «здоровья» экономики страны является ее финансовое состояние. Ведь финансовая система не только обеспечивает необходимые взаимосвязи в экономике, она является одним из самых влиятельных рычагов макроэкономического регулирования, инструментом, с помощью которого правительства могут регулировать экономическое развитие. Именно поэтому деятельность исполнительной власти каждой страны направлена на обеспечение стабильности финансово-кредитной системы и финансового положения в целом. Залогом этого, среди прочего, должно быть состояние «управляемости» инфляционными

процессами. Необходимость в этом вызвана тем, что инфляция не только приводит к тяжелым социально-экономическим последствиям – в условиях инфляции теряется эффективность действия и происходит деформация инструментов макроэкономического регулирования.

Особенно отчетливо деформация экономических механизмов проявляется в условиях гиперинфляции. В экономической науке считается, что инфляция переходит в гиперстадию в условиях превышения скорости роста цен 50% в месяц. Примером тому является Германия 1920-1923 гг., Австрия 1921-1923 гг., СССР 1921-1924 гг., Греция 1943-1944 гг., Латиноамериканские страны 1970-1980 гг. Инфляция в Венгрии после Второй мировой войны была самой высокой из всех известных в истории мировой экономики. 3 июня 1946 были выпущены банкноты на сумму миллиард биллионив (1 млрд. млрд.). В июне 1946 года Золотой пенге 1931 выпуска стоил 130 триллионов бумажных пенге.

В условиях отсутствия избыточного спроса кейнсианская идея была дополнена и развита теорией инфляции издержек. Сущность этой теории заключается в том, что предприниматели для покрытия своих растущих расходов пытаются все время продать свою продукцию по более высокой цене, а профсоюзы все время пытаются поднять заработную плату.

По-другому объясняют причины инфляции представители монетаристской теории. М. Фридмен, основатель монетаристской школы, утверждает, что основными факторами формирования инфляции является увеличение денежной массы, поэтому причины ее возникновения надо искать в сфере обращения.

С середины 1960-х годов в экономической теории инфляция рассматривается как многофакторный процесс, происходящий в сфере обращения, производстве, охватывает все составляющие экономической системы и сводится к следующему: инфляция - процесс обесценения денег вследствие чрезмерной эмиссии и переполнение каналов обращения денежной массой. Внешне она проявляется в росте уровня цен, углублении товарного дефицита, падении валютного курса рубля и в конечном счете - снижении покупательной способности денег.

Все это происходит под влиянием не только денежных (монетарных), но и неденежных факторов.

К первой группе относятся факторы, которые вызывают повышение денежного спроса над товарным предложением, в результате чего нарушаются требования закона денежного обращения.

Вторая группа объединяет факторы, которые ведут к первоначальному росту издержек и цен товаров, поддерживаются последующим подтягиванием денежной массы к их растущему уровню. В действительности обе группы факторов взаимодействуют и вызывают рост цен на товары и услуги.

В зависимости от предпочтений факторов той или иной группы различают два типа инфляции: инфляцию спроса и инфляцию предложения.

Инфляцию спроса вызывают такие денежные факторы:

- Милитаризация экономики и чрезмерные военные расходы;
- Чрезмерные инвестиции в тяжелую промышленность;
- Кредитная экспансия банков;
- Дефицит государственного бюджета и внутренний долг;
- Эмиссия избыточной национальной валюты для покупки иностранной валюты странами с активным платежным балансом (импортируемых инфляцию).

В МЭРТ (министерство экономического развития и торговли) определили ряд рисков для роста инфляции:

- восстановление девальвационных тенденций (на фоне возможного неполучения финансирования и необходимости выполнения долговых обязательств);
- существенное повышение цен на мировом рынке;
- рост издержек производства (с учетом подорожания промежуточных товаров, влияние внешнего фактора, высокой стоимости кредитования).

Возможные пути преодоления инфляции в Украине на сегодняшний день:

1. Низкая позитивная инфляция. Ценовая стабильность является основной целью большинства центральных банков. Это обуславливается тем, что инфляция приводит к потере благополучия общества. В общемировой практике принято определять ценовую стабильность не как нулевой уровень инфляции, а отождествлять ее с низкой позитивной инфляцией. То есть, уровень инфляции, близкий к 4%, является оптимальным для Украины в долгосрочной перспективе. Этот уровень выше, чем в экономически развитых странах. Данный уровень инфляции должен, с одной стороны, минимизировать потери от нее, а с другой – достаточный для избежания затрат от слишком низкой инфляции

2. Инфляционное таргетирование (ИТ). На сегодняшний день большинство стран решает проблему обеспечения низкой и стабильной инфляции, применяя систему инфляционного таргетирования. ИТ выбирается для того, чтобы улучшить качество экономической политики, провести необходимые реформы в экономической, финансовой и социальных сферах. Внедрение ИТ требует параллельного усовершенствования других составляющих экономической политики. Опыт всех стран, которые перешли к ИТ показывает, что в случае его внедрения необходим определенный переходный период, который варьируется в зависимости от текущего уровня инфляции, степени развития финансовых рынков, современного состояния экономики, готовности общества и управления страны принять идею ИТ и двигаться к полному внедрению этого режима.

Литература

1. Александрова М.М., Маслова С.О. Деньги. Финансы. Кредит.: Научно-методическое пособие. – К.: ЦУЛ, 2002
2. Анализ инфляции. Официальный сайт Национального Банка Украины. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.bank.gov.ua>.
3. Марцин В. С., «Экономика развития» (*Economics of Development*), № 1(65), 2013. С. 42-48.

Мікульська А.В.
(керівник к.е.н., доцент Макуха С.М.)

ВИКЛИКИ ДЛЯ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ В ЕПОХУ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Глобалізація означає зростаючу інтеграцію економік і суспільств в усьому світі. Економічний вимір включає збільшення потоків торгівлі товарами і послугами, капіталів та мобільності людського капіталу. У той час багато економістів погоджуються, що в цілому, глобалізація несе значні переваги, особливо з точки зору зростання і підвищення рівня життя, визнається і те, що на даному етапі країни не можуть скористатися цими перевагами в рівній мірі [1, с. 60].

Перш за все, глобальні дисбаланси, як перший виклик глобалізації для України, безпосередньо впливаючи на економічний розвиток нашої країни, поглиблюють її традиційні внутрішні асиметрії. За таких умов національні інтереси щодо забезпечення економічного суверенітету України піддаються низці безпрецедентних загроз.

Другим викликом для економіки України в епоху глобалізації є поглиблення розриву в рівнях економічного і соціального розвитку між Україною та іншими розвиненими країнами (країнами «золотого мільярда»). Як показала новітня історія, з часом прірва між лідерами та аутсайдерами світового розвитку зростає. Наприкінці ХХ ст. на частку багатих країн, де мешкало 20 відсотків населення світу, припадало 80 відсотків світового ВВП, а на частку бідних країн, де зосереджено 80 відсотків населення, – 20 відсотків світового ВВП. Ця тенденція дуже тривожна, з огляду на збільшення кількості конфліктів у світі, зростання корупції, тероризму, злочинності, зниження доступності якісної освіти, погіршення екології. Тож бачимо, що в процесі поширення глобалізації продовжують нарощувати свої багатства найрозвиненіші країни, віддаляючись від країн, що розвиваються (до яких можна зарахувати й Україну) і відкидаючи на узбіччя світового прогресу найбільш бідні країни.

Третім викликом для України є те, що всі лідерські місця у світі вже зайняті державами, що входять у "Велику сімку". Саме на їх частку припадає не менше 12% усього населення планети і близько 60-70% від світового ВВП. Саме вони виконують вирішальну функцію в таких організаціях, як МВФ і Світовий банк, СОТ і ОЕСР. У будь-якому випадку, Україна не буде

відігравати провідну роль в процесі розподілу економічного впливу у світі. Все, що їй залишилося, - знайти своє оптимальне місце для того, щоб мінімізувати негативні впливи фінансової глобалізації на своє майбутнє [2, с. 234].

Четвертим викликом глобалізації для України виступає демографічна криза як наслідок долучення України до світових міграційних процесів і результат внутрішніх політичних та соціально-економічних проблем.

До цього належить: поширення тероризму, піратства, наркобізнесу, транскордонної організованої злочинності, відмивання брудних грошей, незаконної міграції, торгівлі людьми, кіберзагрози; надмірне антропогенне навантаження на довкілля, що має наслідком зростаюче забруднення природного середовища, глобальні зміни клімату.

П'ятим викликом являється соціальна глобалізація, яка несе з собою не менше викликів і загроз, ніж економічна та політична, особливо для країн, що розвиваються, і не адаптовані до цих змін. Американський аналітик М. Наїм називає «п'ять війн» (загроз) глобалізації, що стають найзначущими проблемами сучасного суспільства. Серед них є розповсюдження наркотиків, наростання корупції, незаконне використання інтелектуальної власності, поширення нелегальної міграції людей і «відмивання» грошей.

Під шостим викликом глобалізації можна вказати що, Україна долучилася до світових міграційних процесів. Інтенсифікація міграційних процесів впливає на демографічні та соціально-економічні показники всередині країни і цей вплив є суперечливим і нерідко негативним. Аналіз нинішньої соціально-демографічної ситуації в Україні свідчить про глибоку демографічну кризу. У період між 1991 і 2017 роками загальна чисельність населення скоротилася більш ніж на 8 мільйонів унаслідок різкого зниження народжуваності і негативного сальдо міграції. Очікується, що ця тенденція зберігатиметься, відтак загальна чисельність населення скоротиться ще на 10 млн до 2050 року [3, с. 112].

Отже, ключові завдання, пов'язані з вирішенням загроз глобалізації для України передусім мають передбачати створення сприятливих умов для зміцнення єдності українського суспільства на основі європейських демократичних цінностей, формування гнучкої і ефективної системи публічних інститутів, спроможних адекватно і оперативно реагувати на зміни ситуації.

Література

1. Лазарева М. О. Глобализация рынка капитала, регулирование финансовых потоков в современных условиях и последствия этих процессов // *Всероссийский журнал научных публикаций*. — 2011. — № 7. — С. 60–66.
2. Ковальова Г.П. Україна у світових глобалізаційних процесах : виклики і відповіді – С. 234.
3. Самойлов О.Ф. Місце України у світових глобальних процесах / О.Ф. Самойлов // *Проблеми міжнародних відносин: Зб. наук. пр.* – К.: *КиМУ*, 2011. – Вип. 3. – С. 112-122.

*Пушкова Р.Г.
(керівник к.е.н., доцент Бакланова О.Г.)*

УКРАЇНСЬКА МОДЕЛЬ РИНКОВОЇ ЕКОНОМІКИ

Поняття «модель економіки» характеризується співвідношенням: 1) форм власності і заснованих на них секторів економіки або укладів господарювання; 2) ринкових механізмів і державного регулювання («плану і ринку»); 3) централізму і децентралізму в управлінні економікою; 4) конкуренції і монополізму; 5) ліберальності і соціальної орієнтованості.

Залежно від того, як поєднуються ці аспекти, як взаємодіють дані елементи системи, у світі існують різні моделі ринкової економіки. З певним ступенем умовності їх можна класифікувати на такі групи: ліберальна ринкова економіка (США), соціально-орієнтована ринкова економіка (ФРН), держава добробуту (Швеція), східно-азіатська (Японія). Існує безліч перехідних і симбіозних форм. Їх сутність визначається ступенем присутності і роллю держави у ринковій економіці [1, с.32].

У кожній країні застосовується планування, але його організація має свої відмінності, що вкрай важливо для вивчення відповідного досвіду. У США на рівні держави в планово-економічному регулюванні перше місце належить бюджетному плануванню і федеральній резервній системі. Планування зосереджено, головним чином, на містах. Уже у 70-ті роки минулого століття у всіх ланках державного апарату США налічувалося понад 20 тис. професійних планувальників, з яких 56 % працювали на місцевому рівні, 23 % - на регіональному, 13 % - на штатному і 8 % - в федеральних відомствах. У Японії створена цілісна мережа урядових і незалежних органів, що беруть участь у складанні національних планів, які охоплюють великі регіони і префектури. Починаючи з 1955 р. і по теперішній час, у країні постійно розробляються п'ятирічні плани вирішення найважливіших проблем економічного розвитку. У Південній Кореї система п'ятирічного планування містить цільові орієнтири по економіці в цілому, по її секторах, по окремих регіонах і зовнішньоекономічних зв'язках, а також оцінку положення країни. Загальним для планів, що розробляються в розвинених країнах, є те, що в них, як правило, стратегічні рішення централізовані, а поточні децентралізовані.

У кожній країні - під впливом національних і природних особливостей, матеріального і духовного життя суспільства, що відображають відносини людей і речей, культуру, традиції і погляди, - формувався тільки їй властивий метод регулювання економічних і соціальних процесів [2, с. 52]. Тому не можна взяти жодну з існуючих моделей і механічно перенести на наш ґрунт. Не можна взяти по частці в різних країнах і створити своєрідну мозаїку. Ми можемо використати їхні підходи до вирішення деяких наших проблем, але

ми повинні йти своїм власним шляхом, враховуючи світовий досвід і нашу специфіку.

Виходячи з цього, у найбільш загальному вигляді відповідь на запитання: якою повинна бути модель економіки України? – В. Черняк формулює так: змішана (з точки зору співвідношення форм власності і взаємодії ринкових механізмів і державного регулювання), соціально орієнтована, ринкова економіка [1, с. 33]. До вибору оптимальної моделі економічного розвитку України найбільше приклалися науковці Інституту економічного прогнозування НАН України. Їх вибір зупинився на моделі ендogenous зростання, головна особливість якої полягає в орієнтації на внутрішні чинники і механізми господарського розвитку, які в сукупності здатні забезпечити саморозвиток і самовідтворення цілісних господарських систем. Мова йде про збільшення використання внутрішніх ресурсів і потенцій, здатних створити необхідні стартові умови економічного піднесення постійно зростаючих оптимальних темпів у довготерміновому плані. Особливий акцент при цьому робиться на активній економічній політиці держави, яка зобов'язана сприяти максимальному залученню всіх наявних у країні ресурсів і механізмів з метою формування дієздатної і стабільної власної національної економічної системи, її постійного кількісного та якісного зростання.

У науковій літературі підкреслюється, що модель ендogenous зростання П. Ромера і Р. Лукаса акцентує увагу на можливостях отримання ефекту масштабу в межах будь-якої економічної системи в умовах ендogenous технічного прогресу, вказує на вплив зовнішніх чинників, у першу чергу іноземних інвестицій, на рентабельність капіталовкладень в умовах поширення транснаціональних корпорацій та глобалізації економічного розвитку. Особливою стороною цієї моделі є наголос на постійну граничну продуктивність капіталу, яка стає можливою завдяки включенню не лише фізичного, а й людського капіталу [3, с. 41]. Слід додати, що ця модель висуває ще більш радикальну концепцію - зростаючої граничної віддачі знань. Модель розглядає довгострокову рівновагу, в якій рушійною силою зростання виступають ендogenous технології. А технологічний розвиток досягається внаслідок накопичення знань економічними агентами, які максимізують прибуток [4, с. 105].

Але робочою моделлю ендogenous зростання може бути лише за умов сприятливого інституційного середовища. Отже, повертаючись до моделі, яка потрібна Україні, можна визначити її основні характеристики:

- 1) змішана система власності з кількісним переважанням приватної та акціонерної форм, в якій стратегічні підприємства мають бути державними;
- 2) гармонічне поєднання ринкових механізмів і державного регулювання, заснованого на принципах німецького ордолібералізму;
- 3) за умов великої розбіжності між регіонами в рівні розвитку, галузевої спрямованості, мовними та культурними ознаками більш

привабливим уявляється переважний децентралізм в управлінні економікою, централізм має залишитись лише для стратегічних рішень;

4) конкуренція в сфері малого, середнього і великого бізнесу, монополізм має бути обмежений сферою природних монополій;

5) соціальна орієнтованість ринкової економіки, де головною метою має стати покращення добробуту населення.

За таких умов буде сформована соціально-економічна система, яка сприятиме поступовому технологічному зростанню та гармонійному розвитку суспільства.

Література

1. Черняк В. Економіка України // *Модель економіки: вибір України*. – 2001. - №11. – С. 32-33.

2. Панасюк Я.М. Економіка України // *Формирование направлений развития экономики в рыночных условиях*. – 2005. - №3. – С. 52-55.

3. Юкіш В. В. *Модель розвитку національної економіки України в історії вітчизняної економічної думки. Сталий розвиток економіки [Електронний ресурс]* / В. В. Юкіш, Т. В. Овчиннікова // *Всеукраїнський науково-виробничий журнал*. - 2012– С. 38-46. – Режим доступу : www.nbuv.gov.ua

4. Romer P.M. *Increasing Returns and Long-Run Growth* // *The Journal of Political Economy*. — October, 1986. — P. 102-137.

**АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ЕКОНОМІЧНОЇ ТЕОРІЇ В
УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ**

Матеріали

**XIV ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ
«ПОКРИТАНІВСЬКІ ЧИТАННЯ»**

(Одеса, 14 вересня 2018 року)

Підписано до друку _____ Зам. _____
Формат паперу 60 X 84 1/16 Обсяг _____ авт. арк.
Тираж _____ прим. ОНЕУ, м. Одеса, вул. Преображенська, 8.